

ॐ

અખ જગ મુસાફર ! ભાર ભયા
યુગકાન્તિ કી નાખત બાજ રહી.

કાન્તિ અને ધર્મ

રામ કહે આ યુગ મદી, મળે નહિ શાંતિ,
કારણ કે આવી ગહી, પુર ઝડપે કાન્તિ;
આજે સૌ દેવો મહી, સળગે કાન્તિ આગ,
રામ કહે તે જોધને, હે ભારતજન જાગ.

સંપાદક :

શ્રી ઈન્દુલાલ એમ. પરીખ (રામકવિ)

પ્રકાશક :

શ્રી શંકર મહારાજ (કલોલવાળા)

સંવત ૨૦૦૩

ચૈત્ર સુદ ૧૫

આવૃત્તિ પહેલી

તા. ૫-૪-૧૯૪૭

દિન ૩૧. ૦-૮-૦

૨૬૧૬૬

પ શ્રેયની હબે ગોપાલનનો આદર્શ રજુ કરતી
નવા પ્રકારની કંપની.

ધી ગુજરાત કલેક્ટીવ ફાર્મ્સ લી.

હેડ ઓફિસ :- ૧૯૫૧, પાંચકુવા, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.

બ્રાન્ચ ઓફિસ :- કૃષ્ણજીવન, મહેમદાવાદ.

ઉદ્દેશ :- મોટા પાયા ઉપર જમીન ગામી રીતે લેવાની

ગુજરાત વિશાળીકૃત કૃષિવિજ્ઞાન કેન્દ્રની સંસ્થાનું નામ છે.	
પત્રક નંબર ૨૬૧૬૬	તારીખ ૦૦-૦-૦
અવધાન :- કોઈપણ રીતે અને ધર્મ	
વિશેષ :- ૫-૦-૦	

..... નામના કૃષિ કાર્યકર્તાના મુદ્દાનું રોકાણ કરવાની આ
હિતમ તક છે.

જો તમારે ચોકખા ધી-દૂધ જોઈતાં હોય તો કંપનીના માત્ર
પાંચજ શેરા ખરીદી તેના રજીસ્ટર્ડ ગ્રાહક બનો. સાથે સાથે રોકાણ
નાણાંનું બાજુ મેળવો અને ગાયોના આશીર્વાદ પણ મેળવો.

મેનેજીંગ એક્ઝિક્યુટીવ :- મેસર્સ આર. એમ. શાહ એન્ડ કું.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૬૧૬૬ કિંમત ૦-૮-૦

ગ્રંથનામ ડાનિત અને ધર્મ

વર્ગિક ૫૨:૯

मंगला चरण.

मंगलं भगवान विष्णु मंगलं गरुडध्वज ।
मंगलं पुंडरीकाक्ष मंगलाय तनो हरिः ॥ १.
मूकं करोति वाचालं पशुं लंगयते गिरिम् ।
यत्कृपा तमहं वंदे परमानंदं माधवम् ॥ २.
वसुदेव सुतं देवं कंस चाणूर मर्दनम् ।
देवकी परमानंदं कृष्णं वंदे जगद्गुरुम् ॥ ३.
हा राम हा दयासिंघो भक्त कल्याण सागरम् ।
संसार सागरे मग्नं मामुद्धार जगत्पते ॥ ४.
वाम हस्ते गदा युक्तं पाश हस्तं कमण्डलुम् ।
वज्रदेहं निघुण्डं च हनुमान नमोस्तुते ॥ ५.
मातृ देवो भव । पितृदेवो भव ।
आचार्य देवो भव । अतिथि देवो भव ॥ ६,
गुरु ब्रह्मा गुरु विष्णु गुरु देवो महेश्वरः ।
गुरु साक्षात् परब्रह्म तस्मै श्री गुरुवेनमः ॥ ७.

ॐ

અમ જગ મુસાફીર ! ભોર ભયા
યુગકાન્તિ કી નોખત બાજ રહી.

કાન્તિ અને ધર્મ

રામ કહે આ યુગ મહીં, મળે નહિં શાંતિ,
કારણ કે આવી રહી, પુર ઝડપે કાન્તિ;
આજે સૌ ક્ષેત્રો મહીં, સળગે કાન્તિ આગ,
રામ કહે તે જોઈને, હું ભારતજન જાગ.

સંપાદક :

શ્રી ઈન્દુલાલ એમ પરીખ (વાનકવિ)

પ્રકાશક :

શ્રી શંકર મહારાજ (કલોલરાજા)

સંવત ૨૦૦૩

ચૈત્ર સુદ ૧૫

આવૃત્તિ પહેલી

તા. ૫-૬-૧૯૪૭

કિંમત રૂ. ૦-૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

અમદાવાદ

ગુજરાતી કાપીરાષ્ટ્ર-સંગ્રહ

પ્રસ્તાવના.

‘કાન્તિ અને ધર્મ’ એ પુસ્તકની હસ્ત લેખિત પ્રત બાઈ ઇન્ડુભાઈ પરિખે મારા હાથમાં મૂકી છે, અને સ્નેહના આધારે પ્રસ્તાવના લખવા કહ્યું છે.

હું પ્રસ્તાવના શું લખું ? પત્રકાર તરીકે મારાં જાણાં સંભાળવામાંથી મને કુરસદ મળતી નથી. હું પ્રસ્તાવના લેખનનું કાર્ય સ્વીકારતો નથી.

જતાયે, ‘કાન્તિ અને ધર્મ’ ને બદલે, ‘કાન્તિનો ધર્મ’ એ કિતાબ હોત, તો હું વધારે પ્રસન્નતાથી કંઈક લખત. ‘કાન્તિનો ધર્મ’ એ આજનો યુગધર્મ છે; અને એ મારો પણ ધર્મ છે.

આ પુસ્તકમાં બાઈ ઇન્ડુભાઈએ, સમાજના વિષ વિષ ક્ષેત્રોમાં પોતે કેવી કાન્તિ પ્રગટ છે, તેનો ચિતાર આપવા પ્રયાસ કર્યો છે. તેમના હૃદયમાં થયેલી સ્ફુરણાઓ તેમણે પઠાવણીઓમાં ગુંથી છે.

બાઈ ઇન્ડુભાઈ પરિખ સાથે થોડા દિવસથી, તેમની ગુજરાત કલેક્ટીવ ફાર્મ્સ સંસ્થા અંગે મારો પરિચય બંધાયો છે. તેમની સરજતા અને જનકલ્યાણવૃત્તિએ મારા પર જાપ પાડી છે.

આ ‘કાન્તિ અને ધર્મ’ પુસ્તકમાં પણ તેમના આ ગુણોનું પ્રતિબિંબ ઉઠ્યું છે, જેમ મને લાગે છે. આ કિતાબ એક સરળ હૃદયના શુભ મનોરથોની કુત્તજાબ છે, એટલું હું કહી શકું છું. તેમના આ શુભ મનોરથો સદૃશ થાઓ.

❖ ❖ ❖ અર્પણ. ❖ ❖ ❖

આપની નોંધપોથી દ્વારા મને જાણવા મળ્યું છે કે—આપના જીવન પ્રસંગોમાં, પરમાત્માએ આપનું અનેક વાર રક્ષણ કર્યું છે. હાખલા તરીકે—વૌઠાના મેળામાં સાત નદીઓના સંગમમાં બાર યુવાન વયે કુળી ગયેલા ત્યારે, અનાસ નદીના બચંકર પુરમાં પુલ તૂટતાં તણાઈ જતાં, નાગ દેવતા ઉપર આપી રાત સ્થપન કરવા છતાં, ચોર ડાકુઓ અને હિંસક મનુષ્યોના આક્રમણોમાંથી; પ્રભુએ કરેલી આપની રક્ષાના પ્રસંગો અતિ વિરલ છે. આપશ્રીએ આપનું તમામ જીવન, હજારો આંધળાઓને નેત્રજ્ઞાન આપી, જનતાનું કલ્યાણ કરવામાં જ ગાળ્યું છે. પરિણામે સારી ખ્યાતીને પામ્યા છે. આ ઉપરાંત આપ શ્રીયુત ડોક્ટર માણેકલાલ કેશવલાલ પરીખના સમગ્ર ધાર્મિક, પરમાર્થિક, અને આદર્શ ગુરુત્વ જીવનથી આકર્ષાઈ; તથા આપનાં જીવન સહચરી 'દર્મ' પત્રિ અ ઓ યેન લલિતાલક્ષ્મી એ જીવનપર્યંત તેમાં આપને આપેલા સંપૂર્ણ સહકારથી પ્રેરાઈ; અને આપના બાળકોમાં ઉતરેલા મુસંસ્કારોને નિહાળી; તેમ જ આપની અને આપના કુટુંબની સુવાસ ચોમેર પ્રસરેલી બાળી; આપ દંપતિને આ 'ક્રાન્તિ અને ધર્મ' નામનું પુસ્તક સપ્રેમ અર્પણ કરું છું.

પ્રકાશકના બે બોલ.

“ ક્રાન્તિ અને ધર્મ ” એ નાગનું પુસ્તક જનતાના હાથમાં મુકતાં આજે મને અનેરા આનંદનો અનુભવ થાય છે.

ધર્મ પ્રધાન એવા ભારત વર્ષમાં, આજે ધર્મને નામે અધર્મનાં આચરણો ચાલી રહ્યાં છે. પરિણામે શિક્ષિત જનતાની ધર્મ તરફ ઉપેક્ષા થતી જાય છે; અને અજ્ઞાન પ્રજા અંધ શ્રદ્ધાથી અધારામાં ને અધારામાં જ કુટાયા કરે છે. આજે મોટા આગતા ધર્માચાર્યોમાં દંભ, મુઠ્ઠીવાદ, અને વેરઝેરે પોતાનું સામ્રાજ્ય જમાવ્યું છે. મંદીરો પ્રજાનાં સાચાં સંસ્કાર ધામો બનવાને બદલે, ધર્માચાર્યોના અખાડા બની ગયાં છે. પરિણામે આજે સાંપ્રદાયિકતા અને બાહ્યાચારો, એજ ધર્મનું રૂપ બની બેઠાં છે. સાચો માનવ ધર્મ અદ્વૈત્ય ચર્ચ ગયો છે.

આ પુસ્તકમાં બાઈશ્રી ઇન્દુભાઈએ, હિન્દુ સમાજના ધર્મ-ક્ષેત્રોમાં, જાતિક્ષેત્રોમાં તેમ જ અન્ય ક્ષેત્રોમાં કઈ જાતની ક્રાન્તિ આવવી જોઈએ તેનો આલોખ્યાલ આપ્યો છે. આ ઉપરાંત રાષ્ટ્રવાદ, શક્તિવાદ, સંગઠનવાદ, સેવાવાદ, ધર્મવાદ, ભક્તિવાદ વગેરે વિષયો ચર્ચો, આજની ધર્મને વીસરી ગયેલા હિન્દુ પ્રજાને માટે હિન્દુ ધર્મની સાચી રૂપરેખા રજૂ કરી છે.

બાઈ ઇન્દુભાઈએ આટલો નાની ઉંમરમાં, પોતાના મગજનો જે વિકાસ સાધ્યો છે; અને વર્તમાન દ્વિંદના, સમાજના, અને હિન્દુ ધર્મના સળગતા પ્રશ્નોને ચર્ચાતું, આ યુગની ક્રાન્તિવાદી રજૂ કરતું અને પહોંચી બરપુર એવું આ પુસ્તક લખ્યું છે, તે ખરેખર પ્રશંસનીય છે.

રામ કવિની ટીકાઓથી બરપુર, તીખી મીઠી વાણીનું રહસ્ય જનતા જરૂર સમજશે, એવી આશા છે.

તા. ૨૨-૩-૧૯૪૭.

શંકર મહારાજ (કલોલવાળા)

વિષયસૂચી

અંકસંખ્યા	વિષય	પૃષ્ઠ
૧.	આજનું ભારતવર્ષ. ...	૧.
૨.	ભગવાને અવતારો લઈ શું કયું છે ? ...	૬.
૩.	આ યુગનો ગણધર્મ શું ? ...	૯.
૪.	આજની કૃષિવણી. ...	૧૮.
૫.	સાચું સ્વભાવ અને ખોટા રિવાજો. ...	૨૪.
૬.	નર્તનાં દારોથી દૂર રહો. ...	૨૭.
૭.	ગતિધર્મ સંભાળો. ...	૩૦.
૮.	આશ્રમધર્મ સંભાળો. ...	૩૬.
૯.	બાવાબેનો ધર્મ શું ? ...	૪૨.
૧૦.	પાપાંડ ખંડન. ...	૪૫.
૧૧.	ધર્મનું પોષ. ...	૪૯.
૧૨.	આજનો હિન્દુ સમાજ. ...	૫૨.
૧૩.	ઓ હિન્દુઓ, સંગઠન સાધો. ...	૫૭.
૧૪.	કાયરતા છોડો. ...	૬૩.
૧૫.	મંદીરો કેવાં હોવાં જોઈએ ? ...	૬૬.
૧૬.	ખેતી અને ગાય. ...	૭૫.
૧૭.	કલિનો પ્રભાવ, ...	૮૪.
૧૮.	દુનિયા દરિયે! દુઃખનો. ...	૮૬.
૧૯.	જનસેવા અને પ્રભુભક્તિનો મહિમા. ...	૮૮.
૨૦.	હિન્દુ ધર્મ શું ? ...	૯૫.
૨૧.	યુગ કલ્યાણની હાકલ યાને ઉપસંહાર. ...	૯૭.

ભજનો.

નંબર વિષય.

૧. પરથમ વંદુ ગણપતિજીને.
૨. દીનાનાથ પ્રભુ હરિ ઈ
૩. સ્તુતિ. (મંદાકાન્તા.)
૪. સ્તુતિ. (ધન્વજ.)
૫. પ્રભુપ્રાર્થનાની મહતા.
૬. દીનદયાળુ શરણે હ્યો.
૭. મને આશરો એક તમારો રે.
૮. તારો મારી નાવ.
૯. તારે શરણે આવ્યો મહારાજ રે
૧૦. ઝુકાવી નાવ તારે નામે.
૧૧. સંસાર સાગર.
૧૨. પથવાણી.
૧૩. પામર પ્રાણી.
૧૪. માયાના કોડા.
૧૫. તમે ભાવે બને ભગવાન રે.
૧૬. મોતનાં નગારાં.
૧૭. મુક્તિ મારગ પર ચાલો રે.

નંબર. વિષય

૧૮. સંતનો સંદેશ.
૧૯. વીરા કોની જીઓ હો વાટકી રૂ.
૨૦. માયાનું જાળર.
૨૧. મનના ત્રિદોષ.
૨૨. ત્રણ દેવની માયા.
૨૩. જુદી ચાલ.
૨૪. ચેતને જીવડા.
૨૫. કરી તેં હવનો
૨૬. પરીષકારનો મહોમા.
૨૭. સ્વાર્થી કુનિયા.
૨૮. કમર કસી કસીને.
૨૯. આ જગમાંહી.
૩૦. રામ પકાર.
૩૧. મહાત્માપણું શેમાં ?
૩૨. સંસાર નાટકશાળા.
૩૩. કળજીગના વાપરા.
૩૪. શું કામ કીધું બાપલા.

૩૫. આરતી.

તા. ક. આ પુસ્તકના મુખ પૃષ્ઠ ઉપર અપેક્ષી કિંમત રૂ. ૦-૮-૦
આઠ આના તે માત્ર હપામણીના અર્થ પુરતી જ છે. આમાં નફો
કરવાની ભાવના લેશ માત્ર નથી. પ્રકાશક.

ક્રાન્તિ અને ધર્મ

પ્રકરણ ૧

આજનું ભારતવર્ષ.

શમ કહે તું વિચારને, હું ભારત સંતાન
પ્રાચીનભારત વર્ષ આ, કેમ દીસે વેરાન ?

પ્રાચીન કાળમાં ઉન્નતિના શિખરે પહોંચેલું અને સારીએ
જૂથની ઉપર સૂર્યની પેઠે ઝળહળતું ભારત વર્ષ આજે વેરાન કેમ
દેખાય છે ?

એક સમય એવો હતો કે જ્યારે દુનિયાના સઘળા દેશોમાં
ભારતની ગતિ ઉચ્ચ હતી, ભારતનાં ધ્યેય ઉચ્ચ હતાં, અને ભારતનાં
માનવોએ સાધારણ માનવો નહિં પણ તેત્રીસ કરોડ દેવતાઓના
નામે ઓળખાતા હતા; અને તે મહાન કર્મયોગીઓ હતા. તેમનાં
કર્મ અને જીવન સત્યમય હતાં, તેમનાં જોગં શુદ્ધિના ખગ્ગના હતાં;
તથા સ્ત્રીઓ વીરાંગનાઓ હતી. તે સમયે ભારતમાં એક જ ધર્મ
હતો અને તે સનાતન હિન્દુ ધર્મ અર્થાત્ વેદ ધર્મ હતો. તે વખતે
હિન્દુઓમાં ફક્ત ચારજ નીતિઓ હતી અને એક જ ભગવો ઝડો
હતો.

પરંતુ કાળના ચગડાળમાં ઉંચે ચઢેલું ભારત ધીમે ધીમે નીચે ઊતરવા લાગ્યું કારણ કે કાળચક્રની ગતિ હવે વિપરીત ચાલવા લાગી. તે કાળચક્રની ગતિને રાષ્ટ્રી શકે તેવો આ જગતમાં કોણ છે ?

ઉદયને અસ્તનાં ચક્રો સદા ગતિમાન થઈ રહે છે;
વિપદ સંપદ તથાં જોડાં, અક્ષય પણ સાથમાં રહે છે.

પરિણામે ભારતના મનુષ્યો દેવ મટી માનવ બન્યા. એમનામાં રહેલી દિવ્ય શક્તિઓ લુપ્તાઈ જવા લાગી. તેમજ એશઆરામના દુર્ગુણે ભારતમાં પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપ્યું. જેથી પરદેશી યવનો ભારતમાં દાખલ થયા, અને ત્યારથી ભારતની પડતીનાં બીજ રોપાયાં. વળી પાછળથી અંગ્રેજો ભારતમાં દાખલ થયા અને પરિણામ એ આવ્યું કે આજનું ભારત રાજકીય દૃષ્ટિએ પરતંત્ર બન્યું. જોકે દરેકને તેવી પરતંત્રતા અસહ્ય તો લાગે જ પણ કરે શું ? વળી પરતંત્રતાને દૂર કરી રાજકીય સ્વતંત્રતા મેળવવા બધા બહાદુર દેશભક્તોએ પ્રયત્નો કર્યા. પણ જ્યાં ભવિષ્ય વિપરીત હોય ત્યાં પ્રયત્નો શું ફળ આપે ?

પરતંત્રતાની બેડીઓમાં ફસાયેલા અને પરદેશી કબજાલુથી અંધ બની ગયેલા, તેમજ સ્વદેશાભિમાન ગુમાવી બેઠેલા, સારાએ ભારતના નિદ્રાધીન આત્માઓ, અગર તો બુદ્ધિની જડયતાના પડદા પાછળ છુપાયેલા અને પ્રગટ નિદ્રામાં લીન બનેલા ભારતના તેત્રીસ કરોડ માનવોને જગાડવાનો અને તેમને સ્વદેશાભિમાનનો, સ્વતંત્રતાનો અને દેશ સેવાનો પવિત્ર પેગમ આપવાનો બગીચ પ્રયત્ન આ ભારતની પુનિત ભૂમિ ઉપર પેદા થયેલા એક મહાન આત્માએ આદર્યો. તે મહાન આત્માને બીજપણુ દિવ્યાત્માઓ મળ્યા, અને તેમણે બેળા મળ્યાં, દેશના ખુણે ખુણે ફરી, ઘેરી નિંદરમાં પોઢેલા ભારતવાસીઓને જગાડ્યા, અને તેમને સત્ય, અહિંસા, શાંતિ, શિસ્ત, અને સ્વદેશી વસ્તુઓ વાપરવાનો મહાન આદેશ આપ્યો. તેમજ આઝાદી સંગ્રામમાં બલિદાન આપવાને હાકલ કરી.

રાગ-લીમપલાસ.

શસ્ત્રે સૂતરને મુક્તિ મળે, શીખી દ્યો સૌ જન કળે કળે
આલીસ ટ્રાટિની ગુલામી ટળે, અતઝાગ્યું મોહન ગાંધીએ—૧.
પહેરો સૌજન હોંશે ખાદી, એમાં છે આપણી આખાદી
કાં સાંખી શકે આ ખરખાદી, પૂછ્યું એ મોહન ગાંધીએ—૨.
કંઈ સંત મળ્યા ટોળે ધર્મને, સુકાની શોધ્યો મત લખીને
આખી સરદારી બાપુને, નિહાળી મોહન ગાંધીને—૩.

આજે પણ ભારતમાતાના પવિત્ર ચન્દ્રો તેની યજ્ઞવેદીમાં, પોતાના દેહનું બલિદાન આપવા તત્પર થયેલો એ મહાન આત્મા, ભારતના સુખને માટે અથાગ મહેનત કરી રહ્યો છે, અસંખ્ય સંકટો સહન કરી રહ્યો છે અને દેશના ઉદ્ધાર અર્થે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરી શ્વેત-વસ્ત્રધારી ફકીર બન્યો છે.

આજે જગત અશાંતિના ઉઝાળે ચઢ્યું છે. હિંદના માનવો દુઃખના મહાસગારમાં ઝોલા ખાઈ રહ્યા છે. પરદેશીઓને અનાજ ખવડાવનાર અને કપડાં પહેરાવનાર હિંદુસ્તાનને આજે ખાવાને ધાન્ય નથી, પહેરવાને કપડાં નથી, અને લાખો લોકો અનાજ અને કાપડની અછતના પરિણામે મોતના મોંઢામાં હડસેલાઈ બેસે છે. હિંદુસ્તાન સુવર્ણમૂર્તિ છે. પરંતુ બ્રિટિશ સરકારે તેને લૂંટ્યો છે, નહિં તો જે દેશમાં સિંધુ અને ગંગા જેવી નદીઓ વહે છે, કે જેનાં નીર સુકાતાં નથી, અને બ્યાં હિમાલય જેવો પર્વત છે, ત્યાં અનાજ અને કપાડની અછત શાની ?

આજે ભારતની પડતીએ માઝા મૂકી છે. નવનવા કાયદાઓ ફૂટી નીકળ્યા છે. કાયદાઓની જાળમાં પ્રજા જકડાઈ ગઈ છે, અને પાંગળા બની ગઈ છે. અશાંતિ લાંચ રૂસ્વત અને કાળા બગ્ગરે પોતાની સત્તા જમાવી છે.

રાગ-(મુખડાની માયા લાગી રે)

આજે ભારત છૂટાયે રે—જગને વીરાં
 વેરાઓ નવનવા નાખ્યા, વેપારો ખોરવી નાખ્યા
 ધૂતવાને બેઠો રાજ રે—જગને વીરાં—૧.
 પ્રજા દુઃખોથી રીખાયે, કાયદાથી એ મુંઝાયે
 લાંચો તો બહુ લેવાયે રે—જગને વીરાં—૨.
 ‘રામ’ કહે અમલદારો, એ છે લૂચ્યાના સરદારો
 કાઠે ખીરસામાંથી ધારો રે—જગને વીરાં—૩.

કાયદારૂપી લાકડાની તલવારથી આજે ભારતની ભોળી પ્રજાને
 મુંઝો માર મારવામાં આવે છે અને કુસંપને લીધે છિન્નભિન્ન થઈ
 મથેલી ભારતપ્રજા તેનો ખીલકુલ સામનો કરી શકતી નથી. માટે હવે
 ભારત પ્રજાએ નિદ્રા અને અવગણ ત્યાજી દર્ઝ જાગીને આજની
 અસ્થિતિનો વિચાર કરી ભગા મળી સંગઠન સાધવાની જરૂર છે.

રાગ-(મીઠા સાગ્યા છે મને.)

વીરા જાગેને તમે ક્યાં રે મુધી ઉંબરો
 હમે છે ભારતની નાવ રે—વીરાં—૧.
 ઘેરી નિંદરમાં, પોદ્યા મારા દેશીએ
 લાભ લીધો તેનો, પેઠા પરદેશીએ
 કીધો આ ભારત ખુવાર રે—વીરાં—૨.
 સંકટનાં વાદળાં, મથે ઘેરાયાં
 વેપાર ધંધા સર્વે ગુમાયા
 થયો આ ભારત ખેડાર રે—વીરાં—૩.
 શીર પર દુઃખના, કંકર ખરે છે
 મુઠી અનાજ વિણ, બૂખે મરે છે
 આજે આ ભારત સંતાન રે—૦—૩.

દરિયાનાં પૂર આ, તોફાને ચઢિયાં
દુઃખનાં તે મોળાં, સાગરે ઉછળ્યાં
ભાગતની નાવ ઝોલા ખાય રે—વીરા૦—૪.
'રામ' પોકારે સહુ, દુઃખ જાય નાસી
ખતો ના કુહાડીના, હાથા હિંદવાસી
સંપી એકથાઓ જ્નેતમામ રે—વીરા૦—૫.

જે હિંદના માનવો કુહાડીના હાથા ખનવાનું બંધ કરશે, અને
જે તે સઘળા પક્ષેને અને મતમતાંતરોને ત્યજી દઈ સંપીને એક થશે,
તો જ તેમનાં દુઃખ દૂર થશે અને સુખના મહાન પંથમાં હિંદ પોતાનાં
પુનિત પગલાં માંડશે. આજે હિન્દમાં કુસંપનાં બચંકર સામ્રાજ્યો
સ્થપાયાં છે, અને તેમાં જ હિન્દની આજે આ અવગતિ થઈ રહી છે,
એ કુસંપનાં સામ્રાજ્યોને આપણે જડમૂળમાંથી ઉખેડી નાખીને
દરિયામાં નાખી દેવાં પડશે. સંપ વિના કદી પશુ જંપ થવાનો નથી.
શી કલિગીતામાં 'રામ' લખે છે કે—

ભારતજન ભૂખે મરે, ધાન્ય ત્રિદશે જાય
કુસંપની લલવાડમાં, પરભાર્યો ખમ્મ જાય—૧
હિન્દુ મુસ્લીમ મૂરખા, ચક્રમક ભેગા થાય
એક ગિલાડી છા લહે, વાંદર માલ જ ખાય—૨.
એક ખતોઓ હોંદીઓ, સંપ વિના નહિ જંપ
રામ કહે નકી નાશ છે, કરવાથી તો કુસંપ—૩.

આપણે અત્રે હિન્દુ મુસ્લીમ એકતા સાધવાની વાત કરીએ
છીએ. પરંતુ હજી હિન્દુ હિન્દુમાં જ એકતા નથી, તો પછી હિન્દુ
મુસ્લીમની એકતા તો ક્યાંથી જ થાય ? માટે પ્રથમ આપણે હિન્દુઓએ
ધર્મ અને જાતિનું સંગઠન સાધવાની અને દેશ સેવાની ભાવના
જગવવાની જરૂર છે.

પ્રકરણ ૨.

ભગવાને અવતારો લઈ શું કર્યું છે?

રામ કહે છે સાંભળો, હું ભારત નરનાર
રામે કૃષ્ણે શું કર્યું, કીધો દશ ઉદ્ધાર.

કેટલાક રૂઢીચુસ્તો કહે છે કે આ દેશસેવા, અને આઝાદી ધોળા ટોપાંવાળા કેટલાક નાસ્તિકોનું તોફાન છે. તે લોકોને હું પુછું છું કે રામાયણ, મહાભારત અને ભાગવતના ગ્રંથો તેમજ રામ અને કૃષ્ણ જેવા પ્રભુના મહાન અવતારોના જીવન ચરિત્રો શું કહે છે? દેશ ભક્તોની સામે ટીકા કરનારા દેશદ્રોહીઓ છે, મૂઢ છે, ગમાર છે.

આઝાદીના યુદ્ધને, તોફાનો કહેનાર;
રામ કહે તે મુર્ખને, વાર વાર ધિક્કાર.

હવે આપણે ભગવાન રામ અને ભગવાન કૃષ્ણના જીવનો નાપાસીએ અને રૂઢીચુસ્તોની શંકાઓનું સમાધાન કરીએ.

રાગ—(મને વહાલુ આપુછ કેરું નામ છે રે.)

મને વહાલું શ્રીરામ કેરું નામ છે રે

એનાં ભારે અલૌકિક કામ છે રે—(ટક) ૧.

રાજ છોડ્યું એણે પિતાવેણુ કાજરે
નાર ત્યાગી એણે પ્રજાવેણુ કાજરે—મને ૦ ૨.
એણે પ્રાણો હર્યા દુષ્ટ લોકના રે
એણે દુઃખો હર્યા મુની લોકના રે—મને ૦ ૩.
એણે પાણીમાં પથરા તારીયા રે
એણે રાવણુ કુંભને મારીયા રે—મને ૦ ૪.
એણે પાળી પ્રજા પુત્રવત્ ગણી રે
સદા જોતો એ દીનના દુઃખ લણી રે—મને ૦ ૫.
કરે ધનુષ્ય બાણુ બલવાન છે રે
'રામ' કહે એતો ભગવાન છે રે—મને ૦ ૬.

રામાવતાર ઉપરથી આપણને લાગશે કે ભગવાન શ્રી રામચંદ્રે
ચોતાની પ્રજાનાં, દુઃખી લોકોનાં તેમજ મુનીઓનાં દુઃખો દૂર કરવાને
માટે મહાન કષ્ટો સહન કર્યાં છે, અથાગ પરિશ્રમ વેઠ્યો છે અને
મહાન સાહસો ખેડ્યાં છે. પણ અંતે તેમણે દુષ્ટોનો નાશ કરી અને
સજ્જનોનું રક્ષણ કરી ભારત દેશનો અને ભારત પ્રજાનો ઉદ્ધાર કર્યો
છે. હવે આપણે ભગવાન શ્રી કૃષ્ણના જીવન તરફ દષ્ટિ કરીએ.

રાગ-(ઉપરનો)

મને વહાલું શ્રી કૃષ્ણ કેરું નામ છે રે
એનાં ભારે અલૌકિક કામ છે રે—ટેક ૧.
એણે બંસીથી જીતી લીધી ગાયને રે
કાષો આદેશ પાળજો ગાયને રે—મને ૦ ૨.
એણે કીધું રક્ષણ સજ્જનનું રે
એણે કીધું ભક્ષણ દુરજનનું રે—મને ૦ ૩.
કરો કર્મો ત્યજ કલ આશને રે
કરો ભારત દુષ્ટના નાશને રે—મને ૦ ૪.

એવી વાણી વહી ઉપદેશની રે
કરી સેવા એણે હિંદ દેશની રે—મને ૦ ૫.
એની ગીતા સૌ શાસ્ત્રનો સાર છે રે
'રામ' કહે એ તો કીરતાર છે રે—મને ૦ ૬.

આવી રીતે સાક્ષાત્ ભગવાને પણ અવતારો ધારણ કરી કેવળ જનકલ્યાણ અને દેશોદ્ધારનાં જ મહાન કાર્યો કરેલાં છે. આપણે તેમને પૂજ્ય એ છીએ પણ તેમનાં કરેલાં કાર્યો સામે જોતા નથી અને તેમ કરવાને પ્રેરાતા નથી. ભગવાને ગીતામાં અણુનને શો ઉપદેશ આપ્યો છે?

રણક્ષેત્રથી ડરવા વડે, કાયા અમર શું થાય છે ?
આખી ગીતાનો સાર એ, પ્રભુ મુક્ત કંઠે ગાય છે.

દેશકલ્યાણને માટે અને દુષ્ટોનો, પાપીઓનો, અધર્મીઓનો નાશ ન કરતાં, રણમેદાનથી ડરી બર્ષ જંગલમાં બાવા થઈ બેસવાથી, અમર તો ધરમાં જૈરી હોકરાં સાથે બેસી રહેવાથી શું કાયા અમર થઈ જવાની છે ? એ સાક્ષાત્ ભગવાનની વાણી છે. તો શું આઝાદીના રણક્ષેત્રથી ડરીને ધરમાં બેસી રહેવાથી કાયા અમર થઈ જવાની છે ?

ધરમાં બેસી જે રહે, નીકળે નહિ જે ખંડાર
ભાગ ન લે સંગ્રામમાં, તે નર ને પિત્તાર.

પ્રકરણ ૩

આ યુગનો રાષ્ટ્રધર્મ શું ?

રામ કહે નિજ ધર્મને, દેરાતાણું રક્ષણ
કરવાને તત્પર રહે. એ સન્મન લક્ષણ

સ્વદેશ અને સ્વધર્મનું રક્ષણ કરવું એ પ્રત્યેક સન્મનનું સ્વાભાવિક
લક્ષણ છે. ધર્મ અને રાષ્ટ્રીયતા એ બે જુદી વસ્તુઓ છે, એવું
હિન્દુધર્મ કદી પણ કહેતો નથી. પ્રાચીનકાળમાં ઋષિમુનીઓ રાજકિય
ક્ષેત્રોમાં અમલતો બાગ બજવતા હતા અને રાષ્ટ્રકલ્યાણ માટે હરબલી
તત્પર રહેતા હતા. તેમજ પ્રાચીન નૃપતિઓ તેમની આજ્ઞાઓનું કદી
પણ ઉલ્લંઘન કરતા નહોતા.

અસહના ભક્તોએ પોતાના જીવના જોખમે પણ પોતાના ધર્મનું
અને દેશનું રક્ષણ કર્યું છે. એ ભારતનો જુનો ઇતિહાસ વાંચવાથી
પુરવાર થાય છે. ઇતિહાસ એટલે જ શુરવીરોની લીલા. રાણા પ્રતાપ
અને શિવાજી શુરવીર જેવા મહાન દેશભક્તોએ દેશના રક્ષણને માટે,
સ્વધર્મના રક્ષણને માટે અને યવનોના જુદમોની દેશને બચાવવાને
કાળ કેટકેટલાં કરો સહન કર્યાં છે ? અને કેટકેટલાં સાહસો ખેડ્યાં છે તે
આજના ભારતના માનવોથી અજણું નથી. એ પુણ્યશાળી વીર પુરુષોનાં

નામો ભારતના ઇતિહાસમાં સુવર્ણક્ષિરે ઘાતરાયેલાં છે. જે કાયમને માટે અમર છે.

જન્મભૂમિને ચાહે ના, જનમીને જે જન
સૃષ્ટિકર્મ વિરૂદ્ધ એ, રાક્ષસ છે દુર્જન.

જે મનુષ્ય આ ભારત ભૂમિમાં જનમીને પોતાની જન્મભૂમિને ચાહતો નથી તે આ સૃષ્ટિકર્મની વિરૂદ્ધ એવો એક રાક્ષસ છે. પ્રતાપ અને શિવાજીના જન્મભૂમિ પ્રત્યેના પ્રેમને ભુલ્યો. પ્રતાપને માથે સંકટોનો કુંગર તૂટી પડ્યો. રાજમહેલમાં રહેતારા રાણાને બુખ્યા અને તરસ્યા પોતાના કુટુંબ સાથે જંગલ જંગલ ભટકવું પડ્યું તે શા માટે? શું રાણાને મોગલ સલ્તનત સ્વીકારી લેતાં અને તેના ખંડીયા રાજા તરીકે રહેતાં નહોતું આવડતું? એને એવાં ભયંકર સંકટો માથે વહોરી લેવાની અને એવા મોટા બાદશાહ સાથે દુશ્મનાવટ બાંધવાની જરૂર શી? કારણ કે તેને પોતાની જન્મભૂમિ વહાલી હતી કારણ કે તેને પોતાનો ધર્મ વહાલો હતો. એને પોતાનું સ્વમાન વહાલું હતું એના સિવાયના તે વખતના બધાએ રજપુત રાજાઓએ પોતાની દીકરીઓ બાદશાહને આપી હતી. અને અકબર બાદશાહને આર્ધન તેના ખંડીયા થઈ ગયા હતા. અને રાજસત્તા ભોગવતા હતા. તેમણે બધાએ પોતાનો ધર્મ ભ્રષ્ટ કર્યો હતો, અને રજપુતોના યશસ્વી નામને કલંકિત કર્યું હતું. પરંતુ તે વખતે એકજ વીર બન્યો એવો નીકળ્યો કે જેણે પોતાની બેન દીકરી બાદશાહને આપી નહિ, જેણે બાદશાહની સત્તા સ્વીકારી નહિ અને તેની સામે યુદ્ધ બહેર કર્યું. તે કોણ? રાણો પ્રતાપ પ્રતાપની પ્રતિષ્ઠા શું હતી?

ખાખરાના પર્ણમાં, બોજન સદા કરશું અમે
દામરાના તર્ણમાં, શૈયા સદા કરશું અમે
દુશ્મનો પાછળ પડ્યા, બોળી પ્રભ સંહારવા
હોમીયું અમ જાતને, નિજ દેશને ઉદ્ધારવા.

પ્રતાપનો આદર્શ શું હોતો ?
આદર્શ એ છે માહરો, મરે નિજ દેશને માટે
પ્રતાપી પ્રૌઢ પૂર્વજની, જ્વલિત ઝુંબેશને માટે
પ્રજાની પૂર્ણ ભક્તિના, પુનિત એ પ્રેમને માટે
સમર્પણ છે જીવન માટે, સુકુળ ઉજવેશને માટે.

આજના ભારતના રાજ્યોમાં આ પ્રકારનો જુસ્સો આ જાતની બહાદુરી, આવી ભોગ આપવાની તમન્ના, અને પ્રજા પ્રત્યેની લાગણી છે ? તે વાચક જ વિચારી લે. આજના રજપુતોમાં કે ક્ષત્રિયોમાં જો આ જુસ્સો હોત તો ભારતની આ અધોગતિ થઈ ન હોત.

શિવાજીનો રાષ્ટ્રપ્રેમ જુઓ. શિવાજી એટલે કોણ ? રામાયણ અને મહાભારતનો અભ્યાસો અને સ્વામી રામદાસનો ધર્મસુસ્ત શિષ્ય. શિવાજીનો જન્મ એટલે જ મોગલ સલ્તનતની પડતીનું ખીજ. શિવાજી એટલે કોણ ? સનાતન હિંદુ ધર્મનો ભગવો ઝંડો ફરકાવનારો પુણ્ય-તમા, મોગલ સલ્તનતનો કાળ, અને કુંગરનો હિંદ. શુરવીર શિવાજીએ બહુ જ થોડી સેનાથી પણ યુક્તિપૂર્વક મહાપલવાન, મહાપ્રયત્ની, અને ધર્માધ એવા દિલ્લીપતિ ચૌરંગઝેય આદશાહને હંફાવી નાખ્યો; અને મોગલ સલ્તનતના પાયા હચમચાવી મૂક્યા.

સુભાષનો રાષ્ટ્રપ્રેમ જુઓ. આઝાદ હિંદ ફોજની કથા વાંચો. હૈયાં હલાવી નાખે, રૂવાડાં ઉભાં કરી નાખે. તેવી એ કથા ના વાંચી હોય તો વાંચી જુઓ. એ કથાઓ નહિ વાંચનારો ખરેખર ભાગ્યહીન છે.

આઈ. સી. એસ થયેલા સુભાષે પોતાની જિંદગીની શરૂઆતમાં, માસોક નવસો રૂપીઆના પગારની સરકારી નોકરીને લાત મારી અને કારાગારના સળીયા પાછળ બીડાવાનું પસંદ કર્યું. સુભાષે કેટલાં બધાં વર્ષો તો હફપારી તરીકે સ્વીટઝરલેંડમાં અને ઇંગ્લેંડમાં ગાળ્યાં. અંતે

તેમને હિંદમાં આવવાની રજા મળી અને તેઓ હિંદમાં આવ્યા. હિંદ તેમનું ભાવભોનું સ્વાગત ક્યું અને હરિપુરાની તથા ત્રિપુરીની ઐતિહાસિક મહાસભાનું પ્રમુખસ્થાન તેમને આપ્યું. તે આખું વર્ષ તેમણે દેશબારમાં ભ્રમણ ક્યું અને મહાસભાને વેગ આપ્યો. છેવટે તેમને પોતાના જ મકાનમાં અટકાયત રાખવામાં આવ્યા, અને પોલીસ પહેરે ગોડવરામાં આગ્યો. પરંતુ પોલીસને પણ આપાદ થાપ આપી તેઓ હિંદમાંથી અદસ્ય થઈ ગયા. પોલીસ હજી સુધી તેઓ ક્યા માર્ગેથી ગયા હતા તેનો પતો મેળવી શકી નથી. પાછળથી તે જર્મની પહોંચી ગયાનું જણાયું અને પંડીથી જાપાન ગયા અને આઝાદ હિંદ ફોજ અને આઝાદ હિંદ સરકારની સ્થાપના કરી. તેમ જ ષિટનની સામે હિંદની આઝાદીનું મકાન યુદ્ધ પોકાયું.

રાગ—મારું રણુ તમે છોડાવો રે

આ સુભાષ બાબુ ચાલ્યા રે—ટાળવા ગુલામી.

એ તો પકાણુ વેશે ચાલ્યા રે—ટાળવા ગુલામી. (ટેક)

સૌ સુખ વૈભવને છોડી, નિજ કુટુંબને ધર છોડી

એ તો પરદેશે ચાલ્યા રે—ટાળવા ગુલામી—૧

કરમાંહી બંદુક લીધી, મદદ ફોજ ઉભી કરી

છતવા ષિટનને ચાલ્યા રે—ટાળવા ગુલામી—૨

આ ફોજમાં હિંદી બંધુ, શીખ ઈસાઈ મુસ્લીમ હિંદુ

સૌ હાથ મીલાવી ચાલ્યા રે—ટાળવા ગુલામી—૩

ના રાત કે દહાડો જીએ, ના ભૂખ તરસને જીએ

એ તો જંગલમાં ચાલ્યા રે—ટાળવા ગુલામી—૪

કહે 'રત્ન' ખરો એ ત્યાગી, ને સ્વરાજ્યનો અનુરાગી

એ પથે જાવો ચાલ્યા રે—ટાળવા ગુલામી—૫

ભારતના લાડીલા અને મહાન નેતા સુભાષે, પોતાની પાસે લાખોની મિલકત અને મુખવૈભવ હોવા છતાં, એક સામાન્ય

સિપાઈનું જીવન ગાળ્યું. જંગલ જંગલ ભટક્યા, ભૂખ તરસ વેડ્યાં, ટાઢ તાપ અને વરસાદમાં પણ જંગલની ઝાડીમાં રહ્યા, અને મૃત્યુને હાથમાં લઇને ફર્યા. એકવીસ એકવીસ કલાક આઝાદ સરકારનું કામ કર્યું; અને નિદ્રાદેવીને રમ્યા આપી. શા માટે ? તેમને આટલું બધું કરવાની અને આટલાં કળેા સહન કરવાની શો જરૂર પડી ? મા બોમનો આઝાદી માટે. ફિંદની ગુલામી ટાળવા માટે. આજે હિંદના કોષ્ઠપણે નેતાએ જેટલો ભોગ આપ્યો નથી, તેટલો ભોગ શ્રીસુભાષ બોજે આપ્યો છે. તેમણે આઝાદીને માટે સારીયે જીંદગી બલિદાન પાડ્યું છે. તેથી જ કરીને આજે સારીયે ભારતના મનનો સુભાષના ત્યાગને, સુભાષના ભોગને, સુભાષના બલિદાનને, સુભાષની શક્તિને અને સુભાષની આઝાદી મેળવવાની તમન્નાને, યાદ કરી કરીને તેના ઉપર અંતરના ઉમળકાથી પુષ્પો ચઢાવી રહ્યા છે; અને તેના ગુણો મુક્ત કંઠે ગાઈ રહ્યા છે. જેમ શિવાજીએ મોગલ સલ્તનતના પાયા હચમચાવી મૂક્યા હતા; તેમ સુભાષે બ્રિટિશ સલ્તનતના પાયા હચમચાવી મૂક્યા છે. એવા એ વીર પુણ્યાત્માની પ્રશંસા કરતાં કરતાં મારી કલમ આવથી રિથર થઈ જાય છે.

બેરીસ્ટર સાવરકરના રાષ્ટ્રપ્રેમને જુઓ. સાવરકરે એ એ વખત જન્મટીપની સગા ભેગવી. આદામાન ટાપુમાં દેશનિકાલ થઈ વર્ષો સુધી અસહ્ય કળેા વેડ્યાં. બંટીએ દળી અને નાળિયેર ફોડ્યાં. શા માટે ? શું તેમનામાં વફાતની પ્રેકટીસ કરી લાખો પેદા કરવાની હામ નહોતી ?

પંડિત જવાહરના રાષ્ટ્રપ્રેમને જુઓ. પોતાની પાસે કશોડો રૂપિયા અને સુખ વૈભવ હોવા છતાં તેણે આજે પણ દેશને માટે ફટલો બધો પરિશ્રમ વેડી રહ્યા છે. અને મોતને હાથમાં લઈ કેવા હુમ્મી રહ્યા છે. છતાં પોતે કેવા—નિર્ભય અને ગંભીર છે, એ તેમની મહાનતા દર્શાવી આપે છે. તેથી કરીને જ જવાહરની પાછળ હિંદી

પ્રજા ઘેલી બની છે. અને તેમની ઉપર પુષ્પોની વૃષ્ટિ થાય છે. જવાહરે ભારતનો ડંકો સારીયે દુનિયામાં વગાડ્યો છે.

રાગ—(ભીમ પલાસ)

ભારતના ડંકો દુનિયામાં, વગડાવે વીર જવાહર જો
સ્વતંત્ર બનો પરતંત્ર મટી, સમજાવે વીર જવાહર જો—૧
સુપુત્ર એ મોતીલાલ તણો, ભારતનો સાચો વીર થયો
આઝાદીદિ'દતણીકરવા, તન મન ધન આત્મન અર્પી' રહ્યો—૨
છે ધન્ય જવાહીર વીરતને, પુષ્પોની વૃષ્ટિ થાય સદા
કહે 'રામ' સ્વદેશ વિદેશ વિષે, સદાજે એ વીર પુત્રજ સદા—૩

જેવા પહેલાંના પ્રતાપ અને શિવાજી, તેવા આજના ગાંધી અને જવાહર, તેવા આજના સુભાષ અને સાવરકર, તેઓ આજે ભારતવાસીઓને રાષ્ટ્રધર્મ સમજાવી રહ્યા છે. ભારતમાતા આજે શુલામીના લોખંડી પાંજરામાં પુરાઈ છે અને અડળાઈ ગઈ છે. તે પાંજરાના બંધનો તોડી નાખી આપણે તેને મુક્ત કરવાની છે. તે ફરજ ભારતમાતાના સંતાનોની છે. પરંતુ તે બંધનો એકદમ તોડ્યાં તૂટે તેમ નથી. એટલે કે આઝાદી એકદમ મળી જાય તેમ નથી. તેને માટે તો આપણે આઝાદી જંગ ખેડવો પડશે, અને ભોગ તેમજ અગ્નિદાનો આપવાં પડશે.

આઝાદી મેળવવી એ આ યુગના હિન્દુઓનો મહાન ધર્મ છે. સ્વદેશને માટે કાયા કુરબાન કરનારો માનવ આ લોકમાં અમર કીર્તિને પામે છે, અને પરલોકમાં સ્વર્ગના અધિકારી બને છે.

આજના યુગધર્મને અનુલક્ષીને સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદજીએ કીધું છે કે—

“ આવતાં પાંચસો વર્ષ સુધી જન્મમૃત્તિ એજ તમારી આરાધ્ય દેવી બની રહેવી જોઈએ. દુઃખ દારિદ્ર અને નિરાશાથી રીઆતી અને હતાશ થઈ ગયેલી, ભારતમાતાજી આજે તો સર્વશ્રેષ્ઠ જાત્રા દેવતા છે. દેશનાં બીજાં બધાં જ દેવદેવીઓ આજે પોલી ગયેા છે. ”

એ મહાન સંતની વાણીને આપણે માન આપવાનું છે. એટલે કે ભારતમાં હવે આખરી ધર્મયુદ્ધ આદરવાનું છે. માટે કોઈ નામદાર રહેશે નહિં અને એ ધર્મ યજ્ઞને અમકાવશે નહિં. નહિતર મોત આગ્યું સમજો.

આજકાલ હિંદમાં ગુંડાશાહીનાં સામ્રાજ્યો સ્થપાયાં છે. અને તેને પોષણ પણ કેટલીક જગાએ મળે છે. અવિરત બલિદાનો આપને અને સતત જંગ ખેડીને, આજે જ્યારે દેશ આઝાદીને આરે ઉભો છે, ત્યારે દેશની મુક્તિના માર્ગમાં પથરા નાખરાઓ અને તોફાનો કરનારાઓ દેશદ્રોહીઓ છે અને નકંડા અધિકારીઓ છે.

આઝાદીના માર્ગમાં, જે આડે પડનાર
દેશદ્રોહી તે દુષ્ટને, રામ કહે પિંકાર.

તેના દેશદ્રોહીઓ, આઝાદીના દુશ્મનો, ગુંડાઓ, પરદેશીઓના રમકડાં સમાન, અજ્ઞાન મૂઠ ગમારો. પરંતુ દેશને બચાવ અને ધાતકી નુકશાન કરનારાઓને સામ, દામ, ભેદ, દંડ, હિંસા, અહિંસા કોઈ પણ નીતિથી સખ્ત બદલો આપવો પડશે.

પરંતુ તમે ચોક્કસ માનજો કે ધર્મર કોઈ દિવસ અસત્ય નથી, અન્યાયી નથી, એ જેટલું સાચું છે તેટલું જ આ સાચું છે કે આ રાજ્યનો અંત હવે નજીક છે. પૂર્ણ સ્વતંત્રતાની ઝાંખી થઈ રહી છે. સ્વતંત્રતા દેવી ડોકીયું કરે છે અને વરમાળ પહેરાવવા ધ્રુષ્ટ છે. તેવા સમયે જો આપણે ભાગતા ફરશું તો આપણા જેવા નાલાયક બીજા કોણ ?

રાસડો—

(હારે) હિંદ પ્રેમી ઓ વીરજનો આવજો હો રાજ
આઝાદી યુદ્ધના એ મોરચે.
(હારે) તમે શ્રદ્ધાને ધૈર્ય સાથે લાવજો હો રાજ
આઝાદી યુદ્ધના એ મોરચે—(૨૬)

સાખી.

દોડીને સૌ આવજો, હે ભારત સંતાન
સ્વરાજ્યના સંગ્રામમાં, દેવાને બલિદાન.
તમે ઐક્ય તણી સાધના સાધજો હો રાજ—આઝાદી.
તમે સધળા એ ભેદભાવ ટાળજો હો રાજ—આઝાદી. ૧

સાખી.

ગુલામીની બેડી મહીં. સડતું હિંદ શરીર
મુક્ત થશે ક્યારે જ તે, હે ભારત ભડવીર.
તમે પરતંત્રતાની બેડી તોડજો હો રાજ—આઝાદી.
દેશદ્રોહીનાં શીર તમે ફેંડજો હો રાજ—આઝાદી. ૨

સાખી.

ઓ હિંદીઓ! સાંભળો, સંતતણું ફરમાન
આઝાદી સંગ્રામમાં, જન કરો કુરબાન.
તમે લોહીની નદીઓ રેલાવજો હો રાજ—આઝાદી.
તમે ઝડો ત્રિરંગી ફરકાવજો હો રાજ—આઝાદી. ૩

સાખી.

આવોરણુમેદાનમાં, કોની જુઓ છો વાટ
આવે વરમાં છો બલે, ભારે વસમાધાટ.

આવા ધર્મકેરા યુદ્ધમાં ઝુકાવજો હો રાજ—આઝાદી.
વીર હાકલને માન તમે આપજો હો રાજ—આઝાદી. ૪
સાખી.

‘રામ’ કહે આગળ વધો, ત્યજ મોહની નિંદ
સ્થાય નક્કી કરશે હરિ, પોહારો જ્યહિંદ.
તમે કીર્તિ આ લોકમાં પામજો હો રાજ—આઝાદી.
શુભગતિને પરલોકમાં પામજો હો રાજ—આઝાદી. ૫
ગગન ધ્રાકા થાય, પૃથ્વી કંપે, સાગર ઉછળે ચઢે, તેમ આજ
ભારતવર્ષ કોડ મરડે છે. આજે યમરાજ પાંખો ફેડાવે છે. જુવાન
ખંધુઓ, જંગો.

અય જગ મુસાફીર ! ભોર ભયા
યે તો કુચકી નોખત બાજ રહી
આજે કાળરાજે તોડવનું ડમર ખખ્ખું છે. એમાં સદતનત
ભરિમજૂત થશે. બાદશાહી અગ્નિ પાંખે વીંઝશે. આખર રાખમાં
રગદોળાશે.

ઉપનિષદમાં એક મહાયજ્ઞ વર્ણવ્યો છે. પુત્રનું બલિદાન દઈને
ચિકેતા પિતાએ ઉજવ્યો હતો. આજે ભારત એવા બત્રીસ લક્ષજુનો
જનભોગ માગે છે. વાયુ ને મહાવાયુ અથડાય છે. દુઢુંબી નંદ આભમાં
હિ છે, ને મહાખોડ ઉચ્ચરે છે. “ઉઠો જંગો, અવસર આવ્યો છે.”

નવજુવાન, મૃત્યુની કેડીને શોધ, કાંતો તારી કે ભારતના દુશ્મનની
રણ તો ધીરાનું વીરાનું, નહિ કાયરનું કામ જોતે. હે નવજુવાનો,
ભારતનું ભાગ્યચક્ર પલટાવો. એક મહાત્માએ મંત્ર દીધો કે—“કરેજે
વા મરેજે” મરેજે તો બધા જ. એક કળે. પણ કંઈ કરીને. એ
કરેજે તે શું? હિંદ પર ચોટેલા બ્રિટિશ સરકારના પોલાદી
ચોક્કાકા સાંધા તોડેજે.

જે દિવસે સ્વરાજ્યનો કંકુવર્ણી સૂરજ ઉગશે ત્યારે તમારાં
બલિદાનનાં બિંદુ આઝાદીના અક્ષરોની જેમ ચમકી ઉડશે.

પ્રકરણ ૪.

આજની કેળવણી.

રામ કહે વિદ્યા ખરી, અપાવે જે મુક્તિ
ખોટી વિદ્યા આજની, કરે નષ્ટ વ્યક્તિ.

સા વિદ્યાયા વિમુક્ત યે । જે મુક્તિને અપાવે એજ સાચી વિદ્યા છે. આજની અંગ્રેજ કેળવણીથી હિંદના માનવોની ધર્મભાવનાઓનો અને રાષ્ટ્ર ભાવનાઓનો નાશ થયો છે અંગ્રેજોએ આવીને આપણને શું શીખવ્યું ? તેમનો ઇરાદો આપણને જ્ઞાન આપવાનો કે વિજ્ઞાન શીખવવાનો કે આપણને સ્વતંત્ર થવા દેવાનો નહોતો. તેમની કેળવણીનો હેતુ તો તેમના રાજ્ય કારભારમાં મદદ કરવાને માટે કારકુનો તૈયાર કરવાનો હતો તેવું શિક્ષણ તેણે આપ્યું અને આજે પણ આપે છે. આજે પણ યુનીવર્સિટી રૂપી મશીનમાંથી હજારો કારકુનો દર વર્ષે બહાર પડે છે; અને પછી સરકારની ગુલામી કરવા માટે સરકારી નોકરીની શોધમાં ફરે છે. તેમનાં માનસો જ તેવાં થઈ જાય છે.

આજે સરકાર આપણને ભણાવી ભણાવીને મોટી મોટી ડીગ્રીઓ આપે છે. દાખલા તરીકે એલ. સી. પી. એસ, એમ, બી. બી. એસ, એફ. આર. સી. એસ. આર્ટ. સી. એસ. દરેકની અંતે એસ. તે હોય જ. એસ. એટલે શું એતો તમે જાણતા જ હશો. આનો મેદ

હું તો નહિં જોણું. વાચક જ સમજી લે. આવી રીતે તે આપણને આકર્ષક રીતે એસ ખતાવે છે. જુના ધરડોઆઓ કહે છે કે આજના જુવાનો એસની ડોઝી પામીને ખરેખર એસ જેવાજ બની જાય છે; અને જ્ઞાનનો ખોટો ખોજો ઊપાડી ગુમાનમાં ફરે છે. એક બહુ અણ્ણેલો માણસ આખરે કંટાળીને કહે છે કે—

કોઇ મારા પુસ્તક પોથાની પોટલી

ઉતરાવો શીરેથી આજ.

કોઇ મારા જ્ઞાન ગુમાનની ગાંસડી

ઉતરાવો શીરેથી આજ.

આજની અંગ્રેજી દેશવણોએ આજની વિદ્યાર્થી આલમને કેવળ નાસ્તિક બનાવી દીધી છે. આજનો યુવાન વર્ગ પશ્ચિમના પ્રવેશનોમાં લોભાયો છે. આજના નરજવાનો. હિન્દુત્વ અને હિન્દુ ધર્મને વીસરી ગયા છે. તેઓ સાચાં શાસ્ત્રો, પૂર્વજોની આઘાઓ, અને મંત્રોના ગૂઢ રહસ્યોને જુલો ગયા છે; ને ભૂલ જરેલા કુસંસ્કારોને મિથ્યા મતવાદો દ્વારા આડા મારો વહાં રહ્યા છે. પરિણામે ધર્મને નામે આજે હિન્દુ સમાજમાં ભારે અધર્મ પ્રવર્તી રહ્યો છે. વિદેશી આદર્શોના ઝગડળાટથી, આજના ભારતના માનવોની આંખો અંજાઇ ગઇ છે; અને આપણે મુગલાંની માફક ઝાંઝાના જળ તરફ દોડી રહ્યા છીએ.

પશ્ચિમની ફેશન મહીં, મૂર્ખાં અન્યા ગરકાવ

રામ કહે એથી ડૂબે, આ ભારતની નાવ.

વળી આજે સારો માણસ અથવા આજના નવ જવાનોની બાપમાં કહીયે તો 'જેન્ટલમેન' કોણ કહેવાય છે? અને તેની આખ્યા શું છે?

કોટસ્ય પાટલુનસ્ય, મૂખે ચીરૂત મે વયે
હેટ છુટ ચસમા યુક્તો, જેન્દલમેન કથ્યતે.

પગમાં કાચળો અથવા સુથણું, ગળામાં ફાંસો, રાલ કાલરનો
કોટ, કે જેના બે કાન ગધેડાના કાનની માફક ઉંચા ને ઉંચા રહે,
કૂમના દોરીવાળા ખૂટ, કૂમ એટલે જીવતી ગાયનું ચામડું, ચાર
આંખો, મોંઢામાં ઘોળું ઠુંઠું અને માથે છાંયડું ઉંધું વાળ્યું હોય તે
આજે જેન્દલમેન. પરદેશીના અનુકરણમાં આંધળા અનેલા આજના
યુવાનો ભારતની સંસ્કૃતિને કુચાડી રહ્યા છે.

આજના આ નકલી યુરોપીયન અનેલા, અને ફેશનની શીશીયારીમાં
ફસાયેલા યુવાનોમાં, નથી તો કુળની લાજ, નથી તો હિન્દુત્વની મર્યાદા,
નથી તો કુટુંબ પ્રેમ, અને નથી તો ધર્મના નિવેશનનું પાઠન. તેમને
સ્વજનોની અને માતાપત્ની પરના શાન્તો હોય! તેમને માતૃપ્રેમની
કિંમત ક્યાંથી હોય! ઓકરીઓ કે ઓકરીઓ ઉપર આ જગતમાં
કાષ્ટનો પશુ બે વધુમાં વધુ પ્રેમ ફેંચે તો તે માતાનો છે.

રાગ-(હંસલો ચાલ્યો જવાનો એકલો રે)

જગમાં જનનીતો જોડો નાંહિ જડે રે

એણે ડીધા ધણા ઉપકાર—(૨)—જગમાં ૧.

પ્રેમની ધારા વહે માની આંખમાં રે

આજના દુઃખે દુઃખી ને થાય—(૨)—જગમાં ૨.

આજના ફરિયા તરછોડે માતને રે

તોય માડી હૈયે રાખે ભાવ—(૨)—જગમાં ૩.

હિંદવાળા વિચારજો પ્રેમ માતનો રે

છોડી ધેલજાને અજાન—(૨)—જગમાં ૪.

બદલો પુરો દેજો તમે માતને રે

પુરો તેના અંતરની આશ—(૨)—જગમાં ૫.

માના હૈયે અવિચળ ભાવના રે

‘રામ’ એને વડે વારંવાર—(૨)—જગમાં ૬.

સ્વામીશ્રી કૃતસ્થ એક જગ્યાએ કહે છે કે—આજે તો ભણવું, પરણવું અને જણવું આ ત્રણે વાતમાં ભારત પ્રજા નિરંકુશ થતી જાય છે; અને અધોમતિના પંથે દોડી જાય છે. ભોગવિદ્યાસની હોળીમાં ભારત પ્રજા ઈંધણ થતી ચાલી છે. સર્વેને પૈસા પૈસા ને પૈસાની જ જાંખના. પૈસાને માટે ગમે તેવાં ભયંકર કુકર્મ કરવાને તૈયાર થાય છે. અઘરે વણું ને માડી, વાડી, અને લાડી જોઈએ છે. મૂડી જોઈએ, પાડી જોઈએ, સાડી જોઈએ, અમુક જોઈએ, તમુક જોઈએ, ‘અસ’ ‘જોઈએ’ નામનું ભુત ભારતપ્રજાને વળગ્યું છે; અને તે ‘જોઈએ’ની બેડીમાં જ જકડાઈને ભારત પ્રજા ધર્મભાન બૂઝી સ્વધર્મ અને સ્વદેશ દોહી ખનતી જાય છે.

પરિણામે બુના વખતના સંતોષ અને સાદાઈ આજે અદશ્ય થવા લાગ્યાં છે. મોજશોખ અને સુખના સાધનો વધવા લાગ્યાં છે. સુખના સાધનો જેમ વધતાં જાય છે તેમ દુઃખનો દરિયો વિશાળ અને ઉંડો ખનતો જાય છે. તેથી કરીને આજના દિન્દુ યુવાનો દુઃખના દરિયામાં ડુબકો ખાય છે; અને તેમને ધર્મનું મહું જરાયે તારી શકતું નથી.

આજના યુવાનો હોટક, નાટક અને સીનેમાના રસીયા બન્યા છે, ચ્હા અને ખીડીના યુવામો બન્યા છે, અને ધમાલોયા છવન માળી રહ્યા છે. આવા ભોગવિદ્યાસી સ્વચ્છંદી અને નમાવા ચરકાધારીઓની દક્ષા તો બુઝેા. તેઓ અપવિત્રતા રજે, નવા નવા ચરકાને હળે, સ્વધર્મથી ચળે, સ્વચ્છંદી ધૂનમાં વળે, ભીનાજ મઝેં દળે, ફર પળે હંફાય બળે, થુંકેલું ગળે, પાણી પીએ નળે, વળે કળે ઈતરતું બેળે, સદો કડે, તેછમંદી કરે, ખાવન પાનાનો ખાતાવહી રમે, ભોળાને કળે, ઉધા છતાં કરે, ચાંદની પૂંજે, અને ખીડીયત કરે. આ બધું જ તેઓ

એકબીજાની દેખાદેખીથી કરતાં શીખે છે. પરિણામે હાથે કરીને હેરાન થાય છે.

દેખાદેખી કરવા જાય, તે નર અધુરીયાં કહેવાય

હાથમાં દીવો લઈને, તેઓ દૂરે પડવા જાય

આ રીતે આજના યુવાનો શાસ્ત્રાનુસારના માનવ ધર્મને ભૂલ્યા છે, અને આડા માર્ગે વહી રહ્યા છે. તેઓ પોતાને મનફાવતા ગમે તેવા સગવડીયા ધર્મના ઝંડા નીચે જવા લાગ્યા છે અને પોતાના ધર્મને પણ સગવડ યુક્ત બનાવવા લાગ્યા છે. હિન્દુ યુવાનોની આ માઠી દશા એ કેવળ અંગ્રેજ કેળવણીનું જ પરિણામ છે.

આધુનિક કેળવણીના અધકારમાં અંધ બની બેઠેલા એ નવ-જુવાનો, હિન્દુધર્મના મહાન ગ્રંથો કે જેનું ઉચ્ચિષ્ટ જ વિશ્વના સૌ કોઈ તત્ત્વવેત્તાઓ કહી રહ્યા છે, તે જ ધર્મગ્રંથોને આપણા અધુર તત્ત્વજ્ઞાની થવા તત્પર થયેલા આજના ભાષ્યો તને ખોટી રીતે વર્ગીકરણમાં “ઓલ્ડવર્લ્ડ” કહેવામાં પણ આડી રાખતા નથી. વળી આજના યુવાન વર્ગને નોવેલો અતિપ્રિય થઈ પડી છે, અને જેઓને હિન્દુ શાસ્ત્રના ધર્મગ્રંથો વાંચવાની તો કુરસદજ નથી; અને જો કોઈ વાર જુલે ચુકે પણ વાંચવા બેસે છે તો કટાણે આવે છે. હું હિન્દુ નવજવાનો, જંગો, અને પરદેશીઓનાં ખોટાં અનુકરણ કરી આદર્શતાનો રોળ કરવાનો છોડી દો.

ક્યાં અસહના ઋષિ મુનીઓના આશ્રમો અને ક્યાં આજની રકુલો! ક્યાં તે જંગલના આશ્રમનું વાતાવરણ! અને ક્યાં આજની શહેરોની રકુલોનું કો-એન્જ્યુકેશનનું વાતાવરણ! અસહના ગુરુઓ શિષ્યોને ધાર્મિક, સામાજિક, વ્યવહારિક, આર્થિક, રાષ્ટ્રીય વગેરે સઘળી જાતનું શિક્ષણ આપતા હતા; અને તેમને ગૃહસ્થાશ્રમને લાયક બનાવતા હતા. આજે તો તેનું કોઈપણ જાતનું શિક્ષણ અપાતું નથી.

આજની કેળવણી વિદ્યાર્થીને ભવિષ્યના વ્યવહારિક જીવનમાં જરૂરપણ ઉપયોગમાં આવતી નથી. આજે એટલી બધી તો ભણવાની

સોપડીઓ હોય છે કે જે વિદ્યાર્થી મિયારા ઉપાડી પણ શકેતો નથી; અને તે કેવળ મગજમારી જ છે. આજનું ભણતર આજના વિદ્યાર્થીઓને અને તેમના વાલીઓને પણ અળખામણું થઈ પડ્યું છે. એક અંગ્રેજી ભણતો વિદ્યાર્થી કહે છે કે—

મારી ભણવાની પીઠા મીઠાવો કાઢ—(૧૬)
 અંગ્રેજી વાંચતાં ઉંધ આવે મને
 મને સીનેમા શો જતલાવો કાઢ—મારી. ૧
 ગણિત ગણતાં મઠો પડું હું
 મને બાગ બગીચે શીરાવો કાઢ—મારી. ૨
 ભૂમિતિ ગણતાં જાન ભુલું હું
 મને લીપ્ટન ચા પીલાવો કાઢ—મારી. ૩
 ટર્મીનલે મને તાવ આપ્યો છે
 મને ક્વોનાર્ટન મોક્ષર પાઓ કાઢ—મારી. ૪
 પરીક્ષા સિંધુમાં નાવ ડૂબે મારો
 મને પ્રમોશન આપી બચાવો કાઢ—મારી. ૫

આ પ્રમાણે આજનું ભણતર આજના વિદ્યાર્થીને એક પીઠા૩૫ નીવડ્યું છે. તેમાં ધણા સુધારાવધારા કરવાની જરૂર છે; અને નકામા વિષયો રદ કરી હિન્દુધર્મનું અને રાષ્ટ્રધર્મનું સાચું જ્ઞાન આપવાની આવશ્યકતા છે. મનુષ્યને પોતાના સાચા કર્તવ્યનું અર્થાત ફરજનું જ્ઞાન થાય તેવી કેળવણી આપવી જોઈએ.

પ્રકરણ ૫

સાચું સ્વજન અને ખોટા રિવાજો.

રામ કહે જગમાં સગાં, કહેવાની છે અનેક
સંસારે સાચું સ્વજન, એ તો સોમાં એક.

સંસારે સાચું સ્વજન કોણ ? આ સંસારમાં કહેવાનાં સર્વ
ધર્મો છે પરંતુ સાચાં સગાં બહુ જ ઓછા છે. સાચું સ્વજન કોને
કહી શકાય ? અર્થાત્ તેની વ્યાખ્યા શી ?

રામ-(મુખડાની માયા લાગી રે)

સ્વજનો તો બહાણાં લાગે રે—આ જગમાંહી. (ટક)
તમ દુઃખે દુઃખી જેઓ, તમ સુખે સુખી જેઓ
સાચાં સ્વજન છે તેઓ રે—આ જગમાંહી—૧.
સાચાં સ્વજન ને મળે, હૃદયે પ્રેમ તો ઉછળે
દુખડાં સઘળાં ટળે રે—આ જગમાંહી.—૨.
સ્વજનો ને છુટાં પડે, આંસુ પાડી, એતો રડે
વિયોગનું દુઃખ નડે રે—આ જગમાંહી—૩.

સ્વજન જો મરી જાયે, દુઃખ પારાવાર થાયે
મન માફ ગાંડું થાયે રે—આ જગમાંહી—૪.
‘રામ’ કહે તમે કરો, સ્વજનોનાં દુઃખ હરો
મન દયા ભાવ ધરો રે—આ જગમાંહી—૫.

સંસારમાં સાચા સ્વજનનું મહત્વ આટલું બધું છે. સ્વજનને બેટીને મનુષ્ય દુઃખનો ભાર હળવો કરી શકે છે, અને સાચી કાન્તિ અનુભવી શકે છે. તેવું સ્વજન જ્યારે આપણને છોડીને પરલોકમાં ચાલ્યું જાય, ત્યારે તેના વિયોગથી મનુષ્યનું મન ભારે વેદના અનુભવે, અને આંખમાંથી આંસુની ધારાઓ વહી જાય, તે સ્વભાવિક છે. આવે, પ્રસંગે જોને રડવું આવતું નથી, તેવું હૈયું કાંતો પત્થરનું બનાવેલું છે, અર્થાત્ જડ છે, સ્નેહહીન છે; અથવા તો તે મનુષ્ય આ સંસારથી પર એવી ટાઈ અત્રૌકિક વ્યક્તિ છે.

પરંતુ ખૂબો પાડીને આખું મામ સાંભળે તેવી રીતે રાવું, કુટુંબ, ધર્મ પછાડા કરવા, તથા ઢોંગ કરવો એ તો કેવળ અજ્ઞાન જ છે. કારણ કે ટ્રેન ઉપડી ગયા પછી રાવું અને તેની પાછળ દોડવું નકામું છે; તેવી રીતે મરી ગયેલા મનુષ્યની પાછળ રાવું નકામું છે. માટે કાંણ મોકાંણ અને કુટવાના વિજાળોને આપણે ધીમે ધીમે તિલાંજલી આપવી જોઈએ. શ્રી કથિંગીતામાં ‘રામ’ લખે છે કે—

કાંણ અને મોકાંણ છે, આકંઠર અજ્ઞાન
કુટવાનું ફારસ નકી, છે ખાલી તોફાન—૧.
રામ કહે કુટવા થકી, થાય ભયંકર રાગ
સંસારે કંઈ નારીઓ, થઈ ક્ષય દમની ભોગ—૨.

આ ઉપરાંત પણ હિન્દુ સમાજમાં ઘણા કુરિવાજો પોતાનું ધર કરી બેઠા છે. દાખલા તરીકે બાળવ્રત, વરવિક્રય, કન્યાવિક્રય, વિધવા

વિવાહ ઉપર પ્રતિબંધ. વગેરે વગેરે. શાંતિના અસંખ્ય વાડાઓ થવાથી કન્યાની લેવડદેવડનાં ક્ષેત્રો અતિ નાનાં થઈ ગયાં છે. પરિણામે પારાવાર મુશ્કેલીઓ ભોગવવી પડે છે. તેને માટે શાંતિનાં ક્ષેત્રો વિશાળ થવાં જોઈએ.

વિધવાવિવાહ સંબંધમાં અર્થાત્ પુનર્લગ્ન બાબતમાં મારે અભિપ્રાય એવો છે કે, ત્રીસ વર્ષથી નાની ઉંમરની અને નિઃસંતાન વિધવા સ્ત્રી, પોતાને લાયક વર શોધી કાઢે, અને પુનર્લગ્ન કરે, તે ઉપર કોઈપણ જાતનો સામાજિક પ્રતિબંધ હોવો જોઈએ નહિં. પરંતુ તે લગ્નને ધણી હર્ષથી વધાવી લેવું જોઈએ. જેથી વિધવાનાં દુઃખો દૂર થશે અને તેમનાં જીવન અને ચારિત્ર્ય સુધરશે.

ભજન

અસાર સંસાર

રાગ-ભીમપટાસ

લાગે આજે જે જે સારું, તે કાલ તમેાને ના ગમતું
આ સંસાર અસાર વિષે, કોઈનું કોઈ ના દીસતું—૧.
ન્યાં ન્યાં જગમાં દૃષ્ટિનાખો, ત્યાં ત્યાં સધળે બસ પાપ દીસે
આ દુનિયા આખી સળગે છે, નીરખોને કાંઈ પાપ વિષે—૨.
માટે સજ્જન સમજી મનમાં, જનસેવા માર્ગ ગ્રહી લોને
કહે 'રામ' નીતિને ધર્મ ધરી, પ્રભુની ભક્તિ જ કરો લો ને—૩.

પ્રકરણ ૬

નર્કનાં દ્વારોથી દુર રહો

રામ કહે વેશ્યા અને, દારૂ માંસ જીગાર
મહા ભયંકર નર્કનાં, આ ચારે છે દ્વાર.

નર્કપુરીને વેશ્યા, દારૂ, માંસ અને જીગાર નામે ચાર દરવાજા છે. તેમાંથી ગમે તે એક દરવાજો પણ તેમાં દાખલ થઈ શકાય છે. આ ચારે નર્કદ્વારોને હવે આપણે ટુંકામાં ચર્ચીએ.

૧. વેશ્યા:—શાસ્ત્રે વેશ્યા સંગને મોટામાં મોટું પાપ ગણ્યું છે. વેશ્યાસંગ કરનારો પુરુષ અને તે વેશ્યા અત્યારે પોતાને સુખી માને છે. પરંતુ અંતે તે બહુ જ દુઃખી થાય છે, રીખાય છે, અને તેનાં ભયંકર ફળો બીજા જન્મમાં ભોગવે છે. શ્રી કલિગીતામાં ‘રામ’ બોલે છે કે—

જપ તપ ધન કીર્તિ વ્રત, વળી આયુષને જ્ઞાન
વેશ્યા કાપે શીઘ્ર તે, જેમ કુડાડી ઝાડ.

૨. દારૂ:—દારૂ પીવાથી જ્ઞાન ભૂલી, ગાંડાની પેટે અહીં તહીં અથડાતા, અને પોતાના તનનો, મનનો અને ધનનો નાશ કરનારા મૂર્ખાઓ, આજે ભારતની પવિત્ર ભૂમિ ઉપર દષ્ટિગોચર થાય છે.

મીલોમાંથી મળતા વધારાનો સદુપયોગ કરનારા એ મૂખ્યાંતે ખરેખર ધન્યવાદ પટે છે. મઘથી થનારાં નુકશાનો વર્ણવ્યાં વર્ણવી શકાય તેમ નથી. આજના મઘપાન કરનારાઓની કેવી દુર્દશા થાય છે, તે વિશે એક કવિરાજ કહે છે કે—

પીઠાનું પારખું જુઓ મારા ભઈ
ડાહ્યા નર ફરે દીવાના થઈ—(૨૭)

આર પાંચ ભાઈજંધ ટોળે મળીને, ગયા પીઠાની મહીં
પીઠાવાળો તો આમ કરી કહે છે, આવે આવો મારા ભઈ—પીઠાં ૧.
એક પ્યાલીને બીજી પ્યાલીએ, અગમની વાતો થઈ
ત્રીજી પ્યાલીને ચોથો પ્યાલીએ, ગયા ગટરની મહીં—પીઠાનું ૨.
દારૂના ધેનમાં લવતાં લવતાં, મારમ મારા થઈ
પોલીસરાજાની નજરે પડ્યા ત્યારે, ભઈ ગયા ગેટની મહીં—પીઠાનું ૩.
એક ભાઈ જ્યારે છુટીને આવ્યો, પૂછવા લાગી તેની ભઈ
કહ્યાં આપો હાંસડી આપો, ઝાડાવી લાવું મારો ભઈ—પીઠાનું ૪.
જળસો રેવ્યાંને વકીલ કયો પાણુ, તેનું વળ્યું નહિં કંઈ
ભાઈજંધ પહોંચ્યા સામરમતીને, ગાયડી બીજને ગઈ—પીઠાનું ૫.
માંથી બાપુ તો વિનવી કહે છે, દારૂ પીશે નહી.
દારૂ પીનારના બેહાલ થયેલા, નજરે દીઠા મારા ભઈ—પીઠાનું ૬.

૩. માંસ:—માંસ ખાનારો મનુષ્ય ખરેખર નિર્દય અને હિંસાવાદી છે. ઈશ્વર આટલું બધું અનાજ પકવે છે, છતાં મૂખ્યાંતે માંસ કેમ ખાય છે, તે સમજાતું નથી. માંસ ખાવાથી મનુષ્યની પ્રકૃતિ તામસી થઈ જાય છે; અને તેથી તેનાં કર્મો પણ તામસી થઈ જાય છે. વળી તેના હૃદયમાંથી દયાભાવનો નાશ થાય છે; અને તે નિર્દોષ જીવાને મારી નાખી તેના નિસાસા પોતાને માથે વહોરી લે છે. પરિણામે તે નર્કનો અધિકારી બને છે, અર્થાત્ નર્કપુરી જવાનો પાસપોર્ટ ફકાવે છે.

૪. જુગાર:—જુગાર રમવાથી નળ જેવા મહાન રાજને સઘળું રાજ્ય છોડી દમ, ધન, સંપત્તિ અને વૈભવોને ગુમાવી જંગલે જંગલે પોતાની રાણી દમયંતિ સાથે એક બિખારીની પેઠે ભટકવું પડ્યું છે; અને દુઃખના મહાસાગરમાં વમર કારણે અંપલાવવું પડ્યું છે. તે જ છુત રમવાથી યુધિષ્ઠિર જેવા ચક્રવર્તી રાજને કે જે સાક્ષાત્ ધર્મરાજ હતા, છતાં પાંડવો અને દ્રૌપદી સહીત તેર તેર વર્ષનાં વનવાસનાં ભયંકર દુઃખો સહન કરવાં પડ્યાં છે; અને તે જ છુત રમવાથી કેટલાયે રાજ્યો હતા ન હતા થઈ ગયાના દાખલાઓ ભારતના ઇતિહાસમાં મોજુદ છે. વળી તે જ છુત રમવાથી કેટલાયે શ્રીમંતાએ દોરી લોટા લીધાના દાખલા સંસારિક ઇતિહાસના પાને પાને દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તે છુતના એટલે જુગારના સદ્ગુણોને હવે વધારે ચર્ચવાની આવશ્યકતા જણાતી નથી શ્રી કલિગીતામાં ‘રામ’ લખે છે કે—

અગ્નિ જ્યાં ભડકે ખળે, વૃક્ષ ઉગે ના ત્યાં

તેમ રમાયે છુત જ્યાં, લક્ષ્મી રહે ન ત્યાં.

આવાં ભયંકર આ ચાર નર્કનાં દારોથી દૂર રહેવાની, અને તેના છાંટા તમેને ના ઉડે માટે તેવી સોખતથી સાવધ રહેવાની, સર્વે હિંદુભાઈઓને મારી વિનંતિ છે જેઓ આ લોકમાં અને પરલોકમાં પોતાને ઉત્કર્ષ ધરે છે, તેવા બુદ્ધિમાનો કદીપણ આ ચારની પાસે જતા નથી. હિન્દુશાસ્ત્રમાં આને નર્કનાં દારો કહ્યાં છે. માટે તેઓથી સાવધ રહો.

પ્રકરણ ૭

જાતિ ધર્મ સંભાળો.

રામ કહે જાગો તમે, હું હિન્દુ સંતાન
સંભાળો તમ ધર્મને, ત્યજી મોહ અજ્ઞાન.

આજે સારાએ ભારતની હિન્દુ પ્રજા મોહ અને અજ્ઞાનને વશ થઈ કુંભકર્ણની નિદ્રામાં પડી છે, આજના હિન્દુઓ પોતાના જાતિ-ધર્મને વીસરી ગયા છે.

૧. **પ્રાહ્લણ:**—આજના પાહાણોમાં પાહાણુત્વ રહ્યું નથી. ક્યાં અસહનતા નિસ્વાર્થ અને વિદ્વાન પાહણો અને ક્યાં હાલતા અમણુ અને લોભી કિશુકા ! આજે પાહણો ધર્મને અને જ્ઞાનને ભૂતી ગયા છે અને અનાચારનાં પંથે આગળ ધપી રહ્યા છે. વળી તે શંકર ભગવાનના લકત થવાને બદલે મોદક ભગવાનના પરમ લકત બન્યા છે. એક કવિરાજે મોદકાનંદનું પ્રમાતિયું લખ્યું છે—

હિંદુ અથવા જામણા, હમ થયા કામતા
તૂજ વિના લાડવા, કોણ ખાશે ?—૧.
શિવ મંદિરમાં, શિવ સુતા પડ્યા
તૂજ વિના શિવજી, કેમ નહાશે ?—૨.

અગત્યમાં ધોતિયું, હાથમાં લોટીયું
ઝાલી ઝાડે જવા, ફોણુ જમશે ?—૩.
તેર તરપંડીઓ. ખોતરે ખારમાં
ચૌદ ચોરાશીઓ, ફોણુ જમશે ?—૪.
હાળ કે બાતમાં, હાથ ધાલીશ નહિં
શાક ખાવા જતાં, મોં દાઝશે—૫.
લાડવા આપણા, આપડા બહુ બલા
ખાઈશ તો સ્વર્ગમાં જ જવાશે—૬.
મારજો ઓ પ્રભુ, રાજ બે વાણીયા
ખારમાં તેરમાં, નિત્ય થાશે—૭.
મોદકાનંદ મોદક, જમી મહાકશે
સરસ પકવમ સમું, પેટ થાશે—૮.

૨. ક્ષત્રિય:—આજના ક્ષત્રિયોમાં ક્ષત્રિયત્વ રહ્યું નથી. ક્યાં પ્રજાનું પુત્રસમાન લાલન-પાલન કરનારા પ્રાચીન રાજા મહારાજાઓ અને ક્યાં પ્રજા તરફ ખેદરકારી રાખનારા અને મોજશોખમાં મસ્ત રહેનારા હાલના નામમાત્રના રાજાઓ ! ક્યાં દેશનું દુશ્મનથી રક્ષણ કરનારા અને દેશહિતને કારણે કાયા કુરબાન કરનારા પ્રાચીન ક્ષત્રિયો અને ક્ષત્રિય રાજાઓ; અને ક્યાં આજના દુશ્મન ચઢી આવે તો ભોંયરામાં પેસી જનારા કાવર ચરચરતા ક્ષત્રિયો અને રાજાઓ !

પ્રાચીનકાળના રાજાઓ અને ક્ષત્રિયો, દુશ્મનથી દેશનું રક્ષણ કરવામાં, લોહી રેડવામાં, અને પોતાની કાયાનું અવિદાન આપવામાં જ, જીવનની સાર્થકતા સમજતા હતા. જ્યારે આજના કાવર ક્ષત્રિયો અને રાજાઓ પરદેશીઓના લોખંડી પંજામાં ફસાયેલી અને પરતંત્રતાની ખેડીઓમાં બંધાયેલી ભારતમાતાને, તેનાં બંધનો તોડી નાખી મુક્ત કરવાને અશક્તિમાન છે. તેમની શુરવીરતા જંગલમાં ધાસ ચરવા મધ હોય તેમ લાગે છે. તે દવે ચરીને બરાબર તાજી થઈને ક્યારે પાછી આવે છે, તેની જ આપણે રાહ જોઈએ છીએ.

આજના રાજ્યોને તો જોઈએ છે બસ ઇંગ્લીશ પ્લાન્ડી, ખાવન પાનાની ખાતાવહી અને રંડી ! અને વધારામાં ખમા બાપુ સરકાર કહેનારા ખુશામતીઆઓ !

૩. વૈશ્ય:—આજના વૈશ્યોમાં વૈશ્યત્વ રહ્યું નથી. ક્યાં અસહના સત્યવાદી અને પ્રમાણીક વૈશ્યો અને ક્યાં આજના અસત્યવાદી અને અપ્રમાણીક વૈશ્યો ! પ્રાચીન ભારતને વૈશ્યવર્ગ, દેશપરદેશમાં ધુમી કઠિન પરિશ્રમથી, પરંતુ નીતિ અને ધર્મને અનુસરીને અદ્ભુત દ્રવ્ય પેદા કરી દેશમાં લાવતો હતો; અને તે હિન્દુજાતિની આબાદી માટે તેમજ દારિદ્રો, દુખીયારાઓ, તથા અપંગ અને અસહાય માણસો માટે છૂટે હાથે ખર્ચતો હતો. જ્યારે આજના વૈશ્યનો જીવ ખૂબ આકરો થઈ ગયો છે. ચમડો છૂટે પણ દમડો ન છૂટે. આજના વૈશ્યોનો તો પૈસો એ જ પરમેશ્વર છે; અને તે પૈસો પણ મહેનત ક્યાં વિના જોઈએ છે. તેને પારણામે આજે ધણી વૈશ્યો સદાના પંથે ચલી ગયા છે અને તેમાં દાવાના બની ગયા છે. આજના સદોરિયાનાં જીવન કેવાં છે ?

રાગ—ભુજંગી

સુણોને કહું વાત સદા તણીએ
કદી ના જશો છુતખંધુ ભણીએ—૧.
સદા એ ભમે ભાવતી બ્રામિમાંહી
ધડી એકની યે કદી શાંતિ નાહી—૨.
કદી તે ઠરીને ધરે ખેસતો ના
વળી તે સુખે નિદન માળુતો ના—૩.
ખને મસ્ત તે જો સીધો તાર આવે
ઉધો નીકળે તો નકો તાવ આવે—૪.
સદા ભાવ સોદા તણા સ્વપ્ન સેવે
મુકે ધર્મ સેવા અને ભક્તિ નેવે—૫.

થયા શ્વાન જેવા નહી હાલ તેના
 છતાં એ તજે ના કદી મોહ એના—૬.
 પડે દાવ સીધો ચણે મહેત્ર મોક્ષ
 પડે દાવ ઉઘો ધરે દોરી લોટા—૭.
 કહે 'રામ' સટ્ટો કરે છે ખુવારી
 તપશ્ચ વાટ એની સ્મરો ગીરધારી—૮.

૪ શુદ્રઃ—હવે આપણે આજના શુદ્રની સ્થિતિ નિહાળીએ.
 આજના શુદ્રોમાં શુદ્રત્વ રહ્યું નથી. ક્યાં અસહના સ્વધર્મપરાયણ
 શુદ્રો અને ક્યાં આજના ચમકેલા અને ધર્મ દ્રોહી શુદ્રો! આજના
 શુદ્રો હિન્દુધર્મને કલંકરૂપ નીવડ્યા છે. તેઓએ હિન્દુધર્મનો ભાગ કરી
 દુશ્મનોના ખ્રિસ્તિ ધર્મને વધાવી લીધો છે. વળી તેમને હરિજનનું
 મહાન ઉપનામ મળ્યા છતાં, તેઓ પોતાની જાતને ક્રીશ્ચન કહેતરાવવામાં
 અભિમાન ધરે છે.

રામ કહે શુદ્રો વળી, ફક્કડ કરે બગર
 વિધર્મને શરણે જઈ, ધર્મદ્રોહ રનાર.

આ પ્રમાણે આજના હિન્દુઓ પોતાનો જાતિધર્મ ભૂલ્યા છે;
 અને અવળે માર્ગે વહી રહ્યા છે. આજે તો દિવસમાં ચાર પાંચ વખત
 લોંટ લોટ દંડા પાણીએ નહાવું, રાંધવું, ખાવું અને વેગળા ને વેગળા
 રહેવું કે રખેને કાઈ અડી ન જાય, એ છે આજનો આચાર ધર્મ!
 આજથી ચાલીસ વર્ષ પહેલાં સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદજીએ કીધું છે કે—

The Hindu religion and Hindu society have
 entered the Kitchen to day.

એટલે કે હિન્દુ સમાજ અને હિન્દુ ધર્મ આજે તો માત્ર
 રસોડાની ચાર દિવાલોમાં જ પુરાઈ ગયો છે. છાછપોછ ને આભડછેટ

એ જ આજે તો હિન્દુઓનો શ્રેષ્ઠ આચાર ધર્મ થઈ પડ્યો છે.

આ બાબતમાં મારે કહેવું પડશે કે આપણે શ્રી રામની બીલોના રાજ ગુહ સાથેની મૈત્રી, નારીક સાથેના વાર્તાલાપ, બોલડી સમરીની ઝેઠાં ભાર ખાવાં વગેરે કથાઓ પ્રેમપૂર્વક સાંભળીએ છીએ. ચૈતન્ય મહાપ્રભુ અને નરસિંહ મહેતાના ભંગીવાસના ભજનોની કથાઓ પ્રેમપૂર્વક સાંભળીએ છીએ. પરંતુ જ્યારે દલિતોદ્ધાર અને અસ્પૃશ્યતા નિવારણની વાત આપણી સમક્ષ આજે આવે છે, ત્યારે આપણે નાક ચઢાવી ભાગીજઈએ છીએ; એ છે અજ્ઞાનતાનો કેવો નમુનો ! એ છે ખોટી ઉંચાઈનો કેવો દંભ ! અને એ છે આભહઉટનું કેવું પ્રદર્શન ! જ્યારે જ્યારે ભગવાને અને મહાન પુરુષોએ આ જગત ઉપર અવતાર ધારણ કર્યા છે, ત્યારે ત્યારે તેમણે દલિતોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે.

આ રીતે જોતાં આપણે શુદ્ધોની અસ્પૃશ્યતાનો જે ભેદભાવ રાખ્યો છે તે કેવળ અજ્ઞાન જ છે. જ્યારે જનાવરોને સ્પર્શ કરવામાં ધર્મ આડે આવતો નથી, તો પછી શુદ્ધો કે જેઓ મનુષ્યો છે, તેમને સ્પર્શવામાં ધર્મ શાધો આડે આવે છે ! અજ્ઞાત, ગંદા જીવોને તો આપણે વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ પણ ન જ અડકવું જોઈએ. પણ ચોકખા શુદ્ધોને અડવામાં શું વધી હોઈ શકે ? એનો અર્થ એમ પણ થતો નથી કે રસ્તે જતા શુદ્ધોને અડીને જ તમે જન્યો. પરંતુ તેને અજ્ઞાનક અડી ગયા હો તો તેનો અફસોસ ના કરો અને હું અપવિત્ર થઈ ગયો એમ ના માનો. શરજીકે એ પણ એક માનવ છે. આપણા કાષ્ઠપણુ ધર્મશાસ્ત્રમાં આનું વિધાન નથી. છતાં આપણે આપણા જીના વહેમોને લીધે એ કલંક નમાવી રહ્યા છીએ. તે સ્થિતિ દૂર કરીને માનવ દૃષ્ટિએ સમાન ગણી તેમને કેળવવા માટેના પ્રયત્નો કરવા આજની હિન્દુ પ્રજાને વિનંતી છે. હવે- આપણે તેવા ભેદભાવો ત્યજી દઈ અવસ્થિત બનવાની જરૂર છે. શ્રી કલીંગીતામાં 'રામ' લખે છે કે—

બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્યને, શુદ્ર મળી તે ચાર
એક પિતા ઇશ્વર તથા, રામ કહે સુત ચાર—૧
માટે જે સૌ ભાઈઓ, તેમાં ભેદ ન હોય
જો તે સંપી ના રહે, તો દુઃખવર્ષા હોય—૨
ના કાષ્ઠ ઉંચો નીચો, ચારે વર્ણુ સમાન
પાળે જે નિજ ધર્મને, રામ કહે તે મહાન—૩

એક પિતાના ચાર સંતાનોમાં એટલે ભાઈ ભાઈમાં ભેદ હોઈ શકે નહિ. જે મનુષ્ય પોતાનો જાતિધર્મ યથાર્થ રીતે પાળે છે તે જ આ જગતમાં મહાન છે; અને ઇશ્વરને ઘેર ડાહ્યો ગણાય છે. ઇશ્વરે સમાજની વ્યવસ્થા જળવાઈ રહે તે માટે આ ચાર વર્ણોના ભાગ પાડેલા છે. વિષ્ણુએ જ્ઞાનથી, ક્ષત્રિયે બળથી, વૈશ્યે ધનથી અને શુદ્રે સેવાથી સમાજને મંદ કરવાની છે. ભારતના હિન્દુ સમાજનો બ્રાહ્મણ શિક્ષક છે, ક્ષત્રિય શિક્ષક છે, વૈશ્ય પાત્રક છે અને શુદ્ર સેવક છે. હરિએ કહાપણ વાપરીને આ તમામ રચના કરેલી છે.

આ રચનાનો જો કરે, યોગ્ય દિંદ ઉપયોગ
આવે ફળ શુભને ટળે, સમાજના સૌ રોગ,

માટે સમાજના અને પોતાના કલ્યાણને માટે આજના હિંદુઓએ મિથ્યા મતવાદોને અને ઉંચનીચના ભેદોને છોડી દઈ પોતાના જાતિ ધર્મને યથાર્થ રીતે પાળવો જોઈએ.

રામ કહે માટે લજી, ઉંચ નીચનો ભેદ
પાળો જાતિધર્મને, પોકારે છે વેદ

પ્રકરણ ૮.

આશ્રમધર્મ સંભાળો.

રામ કહે આશ્રમ તણો, નાશ થયો છે આજ
કરો પુનરચના તમે, વર્ણાશ્રમની આજ.

આજે તો સંસારમાં આશ્રમ જેવું કંઈ રહ્યું જ નથી; અને
કંઈક કંઈક છે તો તે કેવળ નામનું જ છે.

૧. બ્રહ્મચર્યાશ્રમ.—ક્યાં અસલના કહોરાખંધ બ્રહ્મચારી અને
ક્યાં આજના નામ માત્રના ફારસિયા બ્રહ્મચારી ! અસલ છોકરો પાંચ
વર્ષનો થાય એટલે તેને જંગલમાં ઋષિમુનીઓના આશ્રમમાં મુકી
આવતા. ત્યાં તે અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળતો અને વિદ્યા સંપાદન કરતો.
આજે તેમાંનું કંઈ જ નથી. પરિણામે આજનો ભારત દેશ તદ્દન
અજ્ઞાન અવસ્થામાં સડે છે; અને જ્યાં શિક્ષણ અપાય છે ત્યાં ગુલા-
મીનું અને કાયરતાનું વિદેશી શિક્ષણ અપાય છે. બ્રહ્મચર્યાશ્રમ એ
જીવનના પાયારૂપ છે.

રામ કહે આશ્રમ પ્રથમ, એ છે પાયારૂપ
તેમાં ધર્માર્જન કર્યો, મળશે આગળ સુખ.

૨. ગૃહસ્થાશ્રમ :—ક્યાં અસન્નતા વખતના ઉદાર અને સંયમી ગૃહસ્થાશ્રમીઓ અને ક્યાં આજના એકલપેટા સ્વાર્થા અને મોહાદિ ગૃહસ્થાશ્રમીઓ ! ગૃહસ્થાશ્રમ એ પણ એક-પ્રકારની યોગ સાધના છે.

રાગ—(મને વહાલું આપુછ કેરું નામ છે રે.)

ગૃહસ્થાશ્રમ આ સંસારનો રે
એ તો યોગ છે એક પ્રકારનો રે—(ટેક) ૧.
હોય એક નારી નર એકને રે
હોય એક પુરુષ નાર એકને રે—ગૃહસ્થાં ૨.
આ છે ગૃહસ્થની યોગ સાધના રે
સાધે શાશ્વત એ દૃઢ મને સાધના રે—ગૃહસ્થાં ૩.
નર નારી સામે જો દષ્ટિ કરે રે
હોવી જોયે મા જોતની ભાવનારે—ગૃહસ્થાં ૪.
નારી નર સામે જો દષ્ટિ કરે રે
હોવી જોયે બાંધવની ભાવનારે—ગૃહસ્થાં ૫.
જ્યારે જોતી દષ્ટિ કુદષ્ટિ થાય રે
ત્યારે એની એ સાધના નષ્ટ થાય રે—ગૃહસ્થાં ૬.
'રામ' કહે ધરી શુભ ભાવનારે
તમે સાધો ગૃહસ્થની સાધના રે—ગૃહસ્થાં ૭.

ગૃહસ્થાશ્રમની વિશિષ્ટતા શું છે? ગૃહસ્થાશ્રમ એ સર્વશ્રેષ્ઠ આશ્રમ છે. કારણ કે ખીજ સંપૂર્ણ આશ્રમો તેના આધારે જ રહેલા છે. એવા ગૃહસ્થાશ્રમના ધર્મોને જે પાળે છે તે નર અને નારી આ જગતમાં ઉત્તમ છે. ગૃહસ્થના મુખ્ય ધર્મો શા? નીતિથી ધન પેદા કરી પોતાના કુટુંબને પોષવું અને અતિથિ સેવા કરવી તથા યથાશક્તિ દાન કરવું એ ગૃહસ્થના મુખ્ય ધર્મ છે.

પ્રાચીન કાળના ભારતના ઋષિમુનીઓએ ગૃહસ્થને માટે પાંચ યજ્ઞો કરવાનાં કહેલા છે. તે છે દેવયજ્ઞ, ઋષિયજ્ઞ, પિતૃયજ્ઞ, મનુષ્ય યજ્ઞ અને જ્યોતયજ્ઞ. આ પાંચ જાતના યજ્ઞોને નિત્યકર્મ તરીકે ગણાવ્યા છે; જે પાળવાનો ગૃહસ્થે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

ગૃહસ્થે પોતાનું જીવન સાદું અને પવિત્ર રાખવું જોઈએ. સાદાઈમાં જ પ્રાચીન ભારત પોતાનું ગૌરવ માનતું હતું. “ Plain living and high thinking ” યાને સાદું જીવન અને ઉચ્ચ વિચાર એજ ગૃહસ્થનો સિદ્ધાંત હોવો જોઈએ. સવળી વિલાસીતાનો મનુષ્યે ત્યાગ કરવો જોઈએ; અને ભોગ પણ મર્યાદાનુસાર કરવો જાઈએ.

‘રામ’ કહે સંસારમાં, દરો મર્યાદે ભોગ
અતિભોગ કરવા ચકી, થાય ભયંકર રોગ.

આ ઉપરાંત ગૃહસ્થે વાણીસંયમ રાખવો જોઈએ. વાણીસંયમથી જીવનનાં અનેકવિધ દુઃખો, કળ્યા અને ઝગડા, શોક અને ચિંતા, આફતો અને સર્વનાશ, મનુષ્યનો પીછો છોડે છે. ખરાબ સોજત અને પાપ લાલસાઓથી ખચવામાં વાણીસંયમ અત્યંત મહત્વનો ભાગ ભજવે છે.

૩. વાનપ્રસ્થાશ્રમ:—અસલના વખતના પ્રજા ઉપર ઉપકાર કરવાવાળા વાનપ્રસ્થાશ્રમીઓ ક્યાં અને આજના મોઢ મદમાં રચીપચી રહેલા ઉપાર્જનાશ્રમીઓ ક્યાં! વાનપ્રસ્થીનો ધર્મ શું? પોતાના ઘરનાં રહીને પરંતુ લોભ, તૃષ્ણા અને વિષય વાસનાનો ત્યાગ કરીને લોકસેવા કરી અને પ્રજુભજન કરવું એ વાનપ્રસ્થીના મુખ્ય ધર્મ છે.

ન્યારે આજે તો સાઠ સાઠ વર્ષના છુટ્ટોઓને પણ વીસ વર્ષની સુવર્તી સાથે લગ્ન કરવાનું મન થઈ જાય છે. તો પછી ત્યાગ, લોકસેવા અને પ્રજુભજન તો હોય જ ક્યાંથી! આજનો વાનપ્રસ્થી ધ્વજાયનો

મહીમા બૂલી ગયો છે. બ્રહ્મચર્ય એ સર્વશ્રેષ્ઠ તપ છે, જેનાથી ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

રાગ—(હંસલો ચાલ્યો જવાનો એકલો રે.)

જગમાં બ્રહ્મચર્ય તપ શ્રેષ્ઠ છે રે
 મેળવી આપે તે ભગવાન—(૨)—જગમાં. ૧
 ધર્મ શક્તિ ને શાંતિ અંખનારે
 પાળવું બ્રહ્મચર્ય મહાન—(૨)—જગમાં. ૨
 ચાલવું ઇશ્વરના સુપંચમાં રે
 એનો અર્થ એ ઉત્તમ થાય—(૨)—જગમાં. ૩
 વીર્ય ધારણ કરવું જ્ઞાનવે રે
 એનો અર્થ એ બીજો થાય—(૨)—જગમાં. ૪
 સધળી ધાતુ રહી જે દેહમાં રે
 તેનો વીર્ય એ છે સાર—(૨)—જગમાં. ૫
 વીર્ય એ જ છે અમૃત આ જગે રે
 જેથી દેવો અમર થાય—(૨)—જગમાં. ૬
 રામ કહે પાળો તમે એ વ્રતને રે
 એથી બંધન છૂટી નય—(૨)—જગમાં. ૭

૪. સંન્યાસાશ્રમ:—લોક કલ્યાણને માટે પોતાના સુખનો ત્યાગ કરનારા અસલના સંન્યાસીઓ ક્યાં, અને આજના ધન અને કીર્તિના લોભી અને શાસ્ત્રોનો મોટો ખોળો ઉપાડી ચાલનારા અને બહારથી ઉજળા દેખાતા ભગવાધારીઓ ક્યાં ! સંન્યાસીએ સંયમથી રહેવું જોઈએ અને આત્મકલ્યાણનો મહાયોગ સાધવો જોઈએ. તેમ સાથે સાથે લોક કલ્યાણને માટે પણ ચેત્ય ભોગ આપવો જોઈએ. કારણ કે આજે જમાનો બદલાયો છે. સંન્યાસીઓ બે જાતના છે. ૧. વ્યવહારિક સંન્યાસી અને ૨. પરમહંસ સંન્યાસી.

વ્યવહારિક સંન્યાસીએ લોકસેવાનો, સ્વદેશ રક્ષણનો અને સ્વધર્મ રક્ષણનો તેમ જ પ્રભુ ભજનનો માર્ગ અપનાવવાનો છે. જ્યારે પરમહંસ સંન્યાસીએ તો આ જગતથી અલિપ્ત એવી રીતે જંગલમાં એકાન્તમાં વૃક્ષ નીચે આશા, તૃષ્ણા અને માયામાં પુજો મુકી, ૫૪ વિકારનો નાશ કરવાનો છે, અને એકધારી શ્રદ્ધા પ્રભુ ઉપર રાખી આત્મ સાક્ષાત્કારનો મહાયોગ સાધવાનો છે; તેમજ સમાધીમાં લીન રહેવાનું છે. પરમહંસ સંન્યાસીનું જીવન એટલે ખત્તાસ ! તેનું વર્ણન કરવું એ મારી શક્તિની બહારની વાત છે.

રાગ—પ્રભાત.

સ્નાન કરી નર્મદા નીરમાં ધીર નર
એક કૌપીન અંગે હરીને
નર્મદે નર્મદે એમ ઉચ્ચારતો
હૃદયથી રાગ ઉભો દરીને—૧
સંગ નથી કાઢતો નિરપૃહી જે ફરે
જગત જાનજાને શૂન્ય દેખે
ધન્ય સંન્યાસને વાસના છોડી જે
આશના પારા તૃણ તુલ્ય લેખે—૨

વ્યવહારિક સંન્યાસી પણ અમુક કોટીએ પહોંચ્યા બાદ પરમહંસ સંન્યાસીનો માર્ગ લઈ શકે છે.

આજના ભારતના વ્યવહારિક સાધુઓએ હિન્દની આઝાદી અને હિન્દુ સંગઠન માટે પ્રયાસો કરવા જોઈએ, ચર્ચા કરવી જોઈએ, અને મઠમાં બેસી ન રહેતાં સક્રિય બનવું જોઈએ. આ વાત હું નવી કહેતો નથી. સ્વામી હયાનંદ સરસ્વતીએ અને સ્વામી વિવેકાનંદજીએ આ વાત વર્ષો પહેલાં કહી છે.

તે વાતને અને સેવાધર્મને આજે ભારત સેવાશ્રમસંઘના સેંકડો સંન્યાસીઓ સમજ્યા છે, અને તેને માટે સારાથે ભારતના ગામે ગામ ફરી, તેઓ ઉત્તમ પ્રચારકાર્ય કરી રહ્યા છે; તે આપણા દેશને માટે અને ધર્મને માટે ઉત્કર્ષની વાત છે. આ વાત હવે સઘળા સાધુઓએ અને બાવાઓએ સમજવાની જરૂર છે.

પહેલાંના સંન્યાસીઓનો પણ રાષ્ટ્રના ઘડતરમાં ફાળો છે. જનપતિ શિવાજીના યુરુ સ્વામી રામદાસ સંન્યાસી હતા. પરંતુ તેમણે સ્વદેશરક્ષણનો અને વિધર્મીઓથી સ્વધર્મ રક્ષણનો વીરતાભર્યો મહાન યથ શિવાજીને બતાવ્યો હતો.

ભજન

નરદેહનું મહત્ત્વ

રામ-બીમપલાસ.

- આ નરદેહ ફરી નહિ આવે, વ્યર્થ જીવન તું કેમ ગુમાવે
આ તન રહેશે રે નહિ તારું, થાશે એક દિવસ અધારું—૧.
- બળપણું ખોયું રમવામાં, જીવની જીવતી ધંધામાં
બ્યાધિ થયા બહુ વૃદ્ધપણામાં, પુરય થયું ના જન્મારામાં—૨.
- વરસાદ અષાઢે, બહુ આવે, તે સમયે દાણા ના વાવે
ખોઈ વેળા પછી શું આવે, કહે 'રામ' જન્મે તે ના ફાવે—૩.

પ્રકરણ ૯

બાવાઓનો ધર્મ શું ?

રાંમ કહે શું ધર્મ છે, બાવાઓનો આજ ?
મરવું હિન્દુ ધર્મને, જાતિ રક્ષણ કાજ.

ક્યાં અસહના નિર્દોષ અને ધર્મ રક્ષક બાવાઓ અને ક્યાં આજના મફતીયું જ બોળનારા ઢોંગી ધુતારાઓ ! આજના ભારતના બટકતા બોત્તર લાખ બાવાઓ દેશને કેવળ ભારૂંપ નીવડ્યા છે. કારણ કે તેઓ પોતાના ધર્મને ચુક્યા છે. બાવાઓનો ધર્મ શું હોઈ શકે ? ધર્મનું અને દેશનું જીવતા જોખમે પણ રક્ષણ કરવું એ બાવાઓનો પરમધર્મ છે. આજના હિન્દુ ગૃહસ્થીઓ બાવાઓને શા માટે પોષે છે ? પોતાના રક્ષણને માટે. જો આજના બાવાઓ હિન્દુધર્મનું, હિન્દુ જાતિનું અને હિન્દુસ્તાનનું પોતાના જીવતા જોખમે પણ રક્ષણ કરસે, તો તે આજના ગૃહસ્થીઓને ભારૂંપ નહીં નીવડે; અને અપ્રિય પણ નહીં થઈ પડે. બાવાઓ કે જેમને આગળ બેઠે ધરાળ નથી અને પાછળ બેઠે ઉલાળ નથી; જેમના મૃત્યુથી કોષ્ટરડાવાનું નથી કે છોઝરાં જુએ મરવાનાં નથી; અને જેઓ આત્મકલ્યાણનાજ હેતુથી સંસારની જંજળનો ત્યાગ કરી બહાર પડ્યા છે; તેમની ઇચ્છા જો બધી જ સ્વપ્નથી મુક્તિ માર્ગ ઉપર આગેરૂંચ કરવાની હોય, તો તેમણે વિધર્મીઓથી હિન્દુઓનું રક્ષણ કરવામાં, અને ભારતના આઝાદી

જંગમાં પોતાની કાયા કુર્યાન કરવી જોઈએ. જો ભારતના ખોતેર ભાખ બાવાઓ ઢાંચેસના ઝંડા નીચે એકત્ર થાય અને ઢાંચેસના આદેશ મુજબ દેશની આઝાદી માટે પ્રયત્ન આદાલત ચલાવે, લોહી રેડે અને અભિદાન આપે, તો આઝાદી ખીજે જ દિવસે ઘેરબેઠે આવે. એ રીતે તેઓ દેશનું કલ્યાણ પશુ સાધી શકે અને પોતાનું કલ્યાણ પશુ સાધી શકે. તે ઉપરાંત પોતાની અવિચળ કીર્તિ ભારતના ઇતિહાસમાં મૂકતા જાય; અને તેમનાં નામ સુવર્ણક્ષિરે કાતરાય. પરંતુ આજના બાવાઓ પોતાના ધર્મને બૂઠ્યા છે અને આડા માર્ગે વહી રહ્યા છે.

રાગ—(રક્ષા રામની રે)

બાવા આજના રે (૨) જનમ્યારે ધન ધૂતી બાવા, (૧ક)
ધણી નારીઓ જ્યાં ભરે પાણી, ત્યાં તે જાયે નડાવા (૨)
પુરુષ જ્યારે હોય ધરે ના, (૨) બાવો બેસે ગાવા—બાવા. ૧
તગડા થઇને ફરવું જંગમાં. બાવા મંદીર માવા (૨)
ઘેર ઘેર દાદાગીરી કરીને, (૨) સંસારીને સતાવા—બાવા. ૨
ગુડાગીરીમાં એ પુરા, કરતા ખોટા દાવા (૨)
દેશહિત કે જનહિત કાંઈ (૨) ના કરતા રે બાવા—બાવા ૩
ધ્યાન ધરેને ધુણી ધખાવે, ભોળાજન ભરમાવા (૨)
ધર્મ તણો ઉદ્ધાર કરે ના (૨) ફરે મફતીયું બાવા—બાવા ૪
'રામ' કહે છે હે જન સુણો, તે ભારતના બાવા (૨)
નકી ચઢ્યા તે ઉધે રરતે (૨) જમપુરીમાં જવા—બાવા. ૫

આજના બાવાઓને ગુડાગીરી કરતાં તો આવડે જ છે. પણ તે હિન્દુ ગૃહસ્થીઓની સામે, નહિ કે વિધર્મીઓની સામે ! માટે કહેવું ખરૂં કે એ ગુડાગીરીનો સદુપયોગ કરતાં તેમને આવડતો નથી. આ રીતે તેઓ પોતાના પોષનારાઓને જ હેરાન કરે છે. મતલબ કે

ઉપકાર ઉપર અપકાર કરે છે; અને પરિણામે નફાના અધિકારી બને છે.

હવે તેમણે પોતાનો માર્ગ બદલવો જોઈશે. સ્વકલ્યાણનો ઇચ્છા હોય તો જરૂર બદલે. આજના તમામ બાવાઓને હિન્દુ ધર્મના, હિન્દુ જાતિના, અને હિન્દુસ્તાનના વફાદાર સૈનિક થવાની હું ઢાકલ કરું છું. હે ભારતના બાવાઓ, તમારી મરદાઇનો સદુપયોગ કરો, તમારા જીવસાનો સદુપયોગ કરો. જાઓ, શાહનવાઝના સ્વયંસેવક દળમાં જોડાઓ, સરકારના પોલીસ ખાતામાં જોડાઓ અને અણમુલો માનવ દેહ નકામો ન ગુમાવતાં, હિન્દના અને હિન્દુના સાચા સૈનિક બનો; અને તમારી જાતને કૃતાર્થ કરો, તમારો જન્મ સફળ કરો.

ભજન

સમજી માનવી

રાગ—સલિત છંદ.

સમજી માનવી, જાણ મંદિરે, વચન ગુરુતણું, ધ્યાનમાં ધરે
અજાર સંસારે, ચેતીને રહી, કમ્પર કમમાં, કીજીયે નહીં—૧.
પ્રજુતે જે ગમે, તે જ થાય રે, જીવ મનોરથો વ્યર્થ જાય રે
સુજન તો કદી, ભક્તિ ના મૂકે, જનહિતાર્થનાં, કાર્યના ચૂકે—૨.
અસાર સંસારે, પાંચમાં જે સાર, ભજન સેવા દાન, ધ્યાન ઉપકાર
૫૮ વિકારમાં, લિપ્ત ના થવું, સુજન સંતની, પાસ નિવ જવું—૩.
સરવે શાસ્ત્રો, ગીતા સાર છે, રામ નામ તે, તેનો સાર છે
‘રામ’ આ કહે, માટે જય રામ, એનાથી જ થશે, સરવે તારાં કામ—૪.

પ્રકરણ ૧૦

પાખંડ ખંડન.

પુનિત સૌ તીર્થો મહીં, વધી ગયો પાખંડ
રામ કહે ભટ પંડીયા, કરવા લાગ્યા ખંડ.

મંદીરામાં અને તીર્થોમાં આજે પાખંડ પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપ્યું છે, અને તેને આજના ગુરુઓ અને આજના ભક્તો વશ થઈ ગયા છે. ક્યાં અસહના વખતના કર્તવ્ય નિષ્ઠ ગુરુઓ અને ક્યાં આજના ધર્મની દુકાનો માંડીને બેઠેલા ગુરુઓ અને સ્કુલોના ભાકુતી શિક્ષકો ! આજના દહેવાતા ગુરુઓ કેવા છે અને તેઓ શું કરી રહ્યા છે ?

રાગ—(સુખડાની માયા લાગી રે.)

દુકાનો માંડીને બેઠા રે—આજના ગુરુ. (ટક)

- ખોટા પંથો તેઓ સ્થાપે, સનાતનનાં મૂળ કાપે
મન તો વિષય વ્યાપે રે—આજના ગુરુ—દુકાનો ૧.
બાંધે કંડીઓ તે ખોટી, વાતો કરે તેઓ મોટી
એમાંથી તે કાઢે રોટી રે—આજના ગુરુ—દુકાનો ૨.
હમ ગુરુ અભિમાની, કહાવે પોતાને માની
પ્રાધી ધરમની હાની રે—આજના ગુરુ—દુકાનો ૩.

પાખંડ એ ઝાઝા કરે, લોક શીશામાં ઉતરે
 પર ધૈસે મોજ કરે રે—આજના ગુરુ—દુકાનો ૦ ૪.
 હરિને ના જાણે લેશ, લખ બેઠા ગુરુ વેશ
 ‘રામ’ કહે ધરી કેશ રે—આજના ગુરુ—દુકાનો ૦ ૫.

જાજના કહેવાતા કેટલાક ગુરુઓ એ નામના જ ગુરુઓ છે. નથી તેમનામાં ઉચ્ચ જ્ઞાન કે નથી તેમનામાં ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય; કે નથી તેમનામાં ધર્મની ખાતર ભોગ આપવાનો જુરસો. આજે તો યસ તેમને ધૈસા જોઈએ છે, પધરામણીઓના અને બ્રહ્મ સંબંધના ધર્મીગો કરી તેના ચાજી રાખી યસ ધૈસા પડાવવા છે વળી તે ધૈસા પશુ ધર્મ માર્ગે અર્ચવા નથી, મંદીરો સુધરાવવાં નથી; પરંતુ તે પારકે ધૈસે પોતે તાગડ ધીન્ના કરવા છે, અને ભોગ વિલાસમાં તલ્લીન રહેવું છે, વધારામાં મુંમાઇના શેર બાજરોમાં સદા કરવા છે ! આનાથી સારો ઉપયોગ ખીને શું કરી શકાય ! ધન્ય છે તે ગુરુઓને અને તે ગુરુઓને પૈસા દેનારાઓને ! ભક્ત અખો કહે છે કે—

ગુરુ કરવાને ગોકુળ ગયો, કંઠી બાંધીને પાવન થયો
 ગુરુ કીધા મેં ગોકુળનાથ, ધરડા બળદને ધાલી નાથ
 ધન હરે ધોખો ના હરે, એ ગુરુ કલ્યાણ શું કરે ?
 લોલા વૃક્ષને ઓથે રહે, જેમ પારધી પશુને ગ્રહે
 ધર્મના ઓથે છુતારા ધણા ઉપાય કરે કનક કામિની તણા
 અખા ગુરુ શું મુકે પાર, જેના શિષ્ય ગદ્દાને ગુરુ કુંભાર.
 આજના કહેવાતા ગુરુઓને અમારો પડકાર છે.

કવાલી

ગુરુજી જો થયા છે તો, ભલે યસ જ્ઞાન આપોને
 ખુલાસો પૂછીએ તે પર, ધીરજથી ખ્યાન આપોને—૧.

ગુરુ સ્વર્ગમાં જવા, જતાવો જ્ઞાનની સીડી
અરે સંસારને તરવા, જતાવો જ્ઞાનની હોડી—૨.

રહ્યું અજ્ઞાન અંતરમાં, ઝપાટે નાખશો ચોળી
ગુરુ આપ છે મારા, કહું છું એક કર જોડી—૩.

લગાવો તેલ ને અતર, ખતો છે ફાંકડા ફકકડ
નથી કંઈ નત્રતા તમમાં, અભિમાને રહો અકકડ—૪.

જમો મિષ્ટાન ને મેવા, પીવાને દૂધને સકકર
મત્રા એ રાજવૈભવને, ધડીમર મારતી ટકકર—૫.

ચઢી ગાડી અને ઘોડે, નથી ફરવા તમે જનમ્યા
મઝાને મોજ સંસારે, નથી કરવા તમે જનમ્યા—૬.

કરી પધરામણી પૈસા, નથી હરવા તમે જનમ્યા
ગુરુ પારકે તુંમે, નથી તરવા તમે જનમ્યા—૭.

અમોએ જ્ઞાન મેળવવા, ગુરુ આપને કીધા
અરે ના ભકતો ભોળવવા, ગુરુ આપને કીધા—૮.

ગુરુ પારકા ઘર પર, ગુજરો આપ લઈ ખેડા ?
ભગતને ધૂતવાનો શું, ઇગરો આપ લઈ ખેડા ?—૯.

વળી ક્યાં અસહના પરમાર્થિક ભકતો અને ક્યાં આજના

પ્રસાદીયા ખગ ભકતો! આજે સેન અને મંગળા કરવા મંદીરોમાં
જવાય છે અને ગામની નવાળુની જાણતા અવાય છે. વળી પોતાનો
ભાપકો પણ જગતને જતાવી શકાય છે. પણ તેઓ જાણતા નથી કે
આપણે કાંઈ ભાપકો જતાવવા મંદીરમાં જવાનું નથી; પણ પાપની માટી
મેળવવા જવાનું છે. આજે એક જાણુ ભકિતનો ડોળ દેખાડાય છે
અને બીજી જાણુ દીકરીઓનાં દામ લેવાય છે. શ્રી કલિગીતામાં
'રામ' લખે છે કે—

લોભ થકી કન્યા તણ્યા, પૈસાને લેનાર
માંસ કુંડના નકમાં, તે નકકી પકનાર—૧.

દીકરીના પૈસા તણું, અન્ન જગે જે ખાય
રામ કહે કન્યા તણું, માંસ નકી તે ખાય—૨.

આવી રીતે આજના ભકતો એક જાણુ અધર્મ કરે છે અને
બીજી જાણુ તીર્થોમાં ન્હાતા માટે યાત્રાએ જાય છે. કેવી ધોર

અચાનતાનો આ નમુનો છે !

કરીને કર્મ અહુ કાળાં, પછી કાશી જવાથી શું !

નીતિને નેવલે મૂકી, પછી ગુરુ થવાથી શું !

મંદીરની ચાર દિવાલોની અંદર બેસી રહેવું, પ્રસાદના પડોયા વેચવા, કંઠીઓ બાંધવી અને પારકે પૈસે મોજ કરવી, એને આજના ગુરુઓનો સાચો ધર્મ કહી શકાય નહિં. આજનો યુગ એ ક્રાન્તિનો યુગ છે. હવે તેમણે ધર્મના નામે ચાલી રહેલી દુકાનદારી, પાખંડ અને વિલાસીતાનો અવરથ ત્યાગ કરવો જોઈશે. હવે આચાર્યો, ગુરુઓ અને મહંતો ભુદા ભુદા વાડાઓ કરી મંદીરોમાં બેસી રહે તે નહિં પાલવે. તેમણે બધાએ બહારની કળી એકબીજાની સાથે હાથ મીલાવવાનો સમય આજે આવી પહોંચ્યો છે. તેમ કરવામાં જો વિલંબ થશે તો આખરે પરતાવાનો સમય આવશે. માટે આજના મહારાજોને સઘળી વિલાસીતાનો ત્યાગ કરો, ગામેગામ ફરી, પ્રજાને સાચો ધર્મ સમજાવી, સંગઠન, શક્તિ અને આત્મરક્ષણની મંજીર ઘોષણાઓ જગાવી, હિન્દુજાતિમાં શક્તિનો સંચાર કરવાનો હું અપીલ કરું છું. આમ થશે તો હિન્દુધર્મ અને હિન્દુજાતિ જગત ઉપર પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી શકશે. કારણ કે—

આજે ગુંડાલોટને, ચઢીયું બારે તાન

રામ કહે બડકે બજે, પુનિત હિન્દુસ્તાન

પરંતુ એક વાત જાણી મને ધણે આનંદ થાય છે કે આજે મોટા મોટા ગાદીપતિઓ પણ બંગાળના વટલાયેલા હિન્દુઓને પાછા હિન્દુ ધર્મમાં લાવો એમ પોકારી રહ્યા છે. ધર્મક્ષેત્રમાં પણ હવે ક્રાન્તિ આવતા લાગી છે અને તે આવવી જ જોઈએ.

હેવટે આજના ધર્મગુરુઓ અને ધર્માચાર્યોને મારી નામ્ર વિનંતી છે કે, તેઓ લોકોના પૈસાનો સદુપયોગ કરે તથા ધર્મરક્ષણ અને અતિરક્ષણના કાર્યમાં લાગી જાય તેમ જ પાખંડો ત્યજે.

પ્રકરણ ૧૧

ધર્મનું પોલ

ધર્મતણા નામે ઘણું, આજે ચાલે પોલ
રામ કહે અજ્ઞાનતા, તો એ પડે પોલ

આજે ભારતમાં ધર્મના નામે ઘણું પોલ ચાલી રહ્યાં છે.

રાગ—(સુખડાની માયા લાગી રે)

પોલ આજે બહુ ચાલે રે—ધરમ નામે. (ટેક)
કોઈ પૂંજે ડીંગલીયાને, કોઈ પૂંજે ચીંચરીયાને
સાચા પ્રભુ એના બાજે રે—ધરમ નામે—પો. ૧.
કોઈ તો ધોરને પૂંજે, કોઈ તો પીરને પૂંજે
કોઈ જૂત પ્રેત પૂંજે રે—ધરમ નામે—પોલ. ૨.
મૂરખાને ગુરુ કરે, પોતે એથી મૂઠ ઠરે
તોય અભિમાન ધરે રે—ધરમ નામે—પોલ. ૩.
'રામ' કહે નથી રહ્યો, સાચો ધરમ તો મર્યો
કપટ કળીમાં વધ્યો રે—ધરમ નામે—પોલ. ૪.

આજના કળીકાળમાં હવે કપટી અને દંભી ધર્મે પોતાનું સામ્રાજ્ય જમાવ્યું છે; એ કળીકાળનો પ્રભાવ છે. આજે મંદીરામાં પણ ધણી કહી શકાય નહિ તેવાં પોલ ચાલી રહ્યાં છે. વળી હિન્દુ સમાજની અગ્રાનતા અને અધર્મદાના પરિણામે પણ આજે ધણી પોલ ચાલે છે—

રાગ—હરિગીત

માખાપના જીવતાં મૂખે, ના કાળીયો નખાય છે
મૂઆ પ્રછી તો તેરમા, બહુ હોંશથી ઉમવાય છે—૧.
અનકુટ દગ રચવા તણી, એ વાત મંજુર થાય છે
પણ અન્નવિષ્ણુ મરતા કુધાતુરનેજ ના દેવાય છે—૨.
નિજ દેશ કે જનહિતનાં, ના કાર્ય આરંભાય છે
પણ ફક્ત ટીલાં તાણવાનો, ધર્મ સંભાળાય છે—૩.
કમે બહુ કાળાં કરી, તે કાશી ન્હાવા જાય છે
કહે ‘રામ’ શું આ ધર્મથી, બચસિંધુ તે તરી જાય છે?—૪.

આપણાં આવાં કર્મેને પરિણામે લગર નાખેલી નાવડોને ચલાવતાં જેમ તે આગળ ખસી શકતી નથી; તેમ ધર્મ સાધનાનું ફળ જે આત્મવિસ્તાર તે લક્ષ બહાર રહી જતું હોવાથી લોકો કંઈ કંઈ ક્યેં જાય છે, છતાં અધારામાં ને અધારામાં જ કુટાયા કરે છે. આજે ધર્મને નામે ચાલતાં પોલ વર્ણવ્યાં વર્ણવી શકાય તેમ નથી. હજી પણ વધારે જાણવું હોય તો જાણો.

રાગ—હરિગીત

ખાવા પીવા ને સ્પર્શવામાં, ધર્મ બળે થવાય છે
મુસ્લીમ હઠીમ મીઠાન તણા, બહુ ખાટલા પીવાય છે—૧.

- જીભીના સ્વાદ આગળ, ત્યાજ વસ્તુ ખવાય છે
ખીરકુટ જીભાં હોટલે, ઠંડે ક્ષેત્રે ખાય છે—૨.
- અકાચ ના અત્યંજને, તમે દૂર ખસીને ભાગતા
ખ્રિસ્તિ યવનને મ્લેચ્છથી, હાથે મીઠાવી ચાલતા—૩.
- હિન્દુ હોએ જ્યાં લગી, ત્યાં ઉંચનીચ મનાય છે
વિધર્મી થાતાં સ્હેજર્મા, ઉંચનીચ મટી સૌ જાય છે—૪.
- પાવન બને જે ધર્મથી, ત્યાં પતિતને તુચ્છકારતા
ને ધર્મ ઉચ્છેદક થતાં, સનમાન સાચું આપતા—૫.
- ધર્મ આવો પાળવાને, ખીણ ઉંડી શોધજો
ધર્મોધ સૌ ભેગા મળી, તમ ધોર ઉંડી ખોદજો—૬.
- નરી આંખથી કરતાં નિરિક્ષણ, પોણ ભારી જણાય છે
આવા ખરેખર ધર્મથી, પકતી બાંધની ચાય છે—૭.
- ખાવા પીવા ટપકાં ડીઘાં, કે સ્પર્શ ધર્મ મહી નહિં
સાચી ખૂબો કહી ધર્મની, ચારિત્ર્યને પાળો સહી—૮.

ભજન.

રાગ—(મુખડાની માયા લાગી રે)

- માયાથી ચેતીને ચાલો રે—ઓ જમજીવો. (ટક)
- મનસુઆ સહુ ખોટા, એ તો પાણીના પરપોટા
ખાવા પડશે જમ સોટા રે—ઓ જમજીવો—માયાથી ૧.
- માયાનાં બંધનો તોડી, કપટી ધરમ છોડી
કરો ભકિત થોડી થોડી રે—ઓ જમજીવો—માયાથી ૨.
- ‘રામ’ કહે શું છે વાંધો, ભકિતનું બાથુ રે બાંધો
સુરતા હરિથી સાંધો રે—ઓ જમજીવો—માયાથી ૩.

પ્રકરણ ૧૨.

આજનો હિન્દુ સમાજ.

રામ કહે એ હિન્દુઓ, વિચારજો સૌ ભધ
અધોગતિ આ આપણી, આજે શાથી થઈ ?

પ્રાચીનકાળમાં ઉન્નતિના શિખરે પહોંચેલા હિન્દુઓની અને હિન્દુ ધર્મની આજે આ અધોગતિ કેમ થઈ ? કારણ કે આજની હિન્દુજાતિ પોતાનો વર્ણાશ્રમ ધર્મ ભૂલી ગઈ છે, રાષ્ટ્ર ધર્મ ભૂલી ગઈ છે અને આડા માર્ગે વાચરી રહી છે. ભારતના આર્યોના પ્રાચીન ચાતુર્વર્ણનો આદર્શ આજે ધીમે ધીમે ભૂંસાઈ ગયો છે, અને તેની જગાએ આજનો હિન્દુ સમાજ નાના નાના હજારો વાડા ચોકાઓ અને ફાંટા ચીલાઓમાં વહેંચાઈ દુકડે દુકડા થઈ ગયો છે. હિન્દુઓની જાતિ ઉપજાતિની સંખ્યા આજે ત્રણ હજારનો આંકડો વટાવી ગઈ છે. આવી રીતની રોજને રોજ વધતી જતી ભેદ પ્રથાને પશ્ચિમે હિન્દુની તાકાત અને હિન્દુનું સંગઠન લોપ પામ્યા છે; તથા ઐતિહાસિક જમાનાના સાઠ કરોડ હિન્દુઓ આજે ત્રીસ કરોડ જ થઈ ગયા છે.

હિન્દુસ્તાનના આઠ કરોડ મુસલમાનો અને એક કરોડ ખ્રિસ્તીઓમાંનો મોટો ભાગ આ હિન્દુ સમાજમાંથી ધર્મ બદલીને થયેલો છે; અને આજે પણ દરરોજ લગભગ ત્રણસોથી વધુ હિન્દુઓ પોતાનો ધર્મ ત્યજી દર્મ ખ્રિસ્તી ધર્મ ધારણ કરે છે; અને લગભગ એવડી જ સંખ્યા મુસલમાન ધર્મ ધારણ કરે છે. હિન્દુઓએ બહાર જવાનો દરવાજો ઉઘાડો રાખ્યો છે; પણ અંદર આવવાનો દરવાજો બંધ રાખ્યો છે. તેથી કરીને જ દિન પ્રતિદિન હિન્દુઓનું અળ ઘટતું જાય છે અને હિન્દુઓની વસ્તી પણ ઘટતી જાય છે. પરંતુ અત્યારના મતગણતરીના જમાનામાં સંખ્યાગણની કિંમત ઘણી જ વધારે છે, તે આપણે સમજવું જોઈએ. જ્ઞાના ઉદય માટે આપણે શું કરવું જોઈએ? આપણે આપણા સક્રિય વિચારોનો ત્યાગ કરી ઉદાર મનનું જોઈએ. અર્થાત્ જે કોઈ વિધર્મીઓ કે વટજાહ ગયેલા હિન્દુઓ કે જંગલની ખીજ હિન્દુ ધર્મમાં માનનારી જંગલી જતો, જે પોતાની રચેઆથી હિન્દુ ધર્મમાં આવવા આતુર હોય, તેમને વિના વિલંબે આઓક્ત વિધિ મુજબ શુદ્ધિ સંસ્કાર કરીને હિન્દુ ધર્મમાં દાખલ કરી દેવા જોઈએ. આ શુદ્ધિ સંસ્કારની વાત નવી નથી કે આર્ય સમાજવાળાઓએ ઉભી કરેલી નથી. પરંતુ વૈદિક યુગની જુની છે. પ્રાચીનકાળના ઋષિમુનીઓએ કરોડો અનાર્યોની શુદ્ધિ કરી તેમને આર્ય ધર્મમાં દાખલ કર્યા છે; અને આયધર્મને વિસ્તૃત અને મજબુત બનાવ્યો છે. માટે આપણે પણ તેમના માર્ગે જ ચાલી અંદર આવવાનો દરવાજો સંપૂર્ણ ખોલી નાખવાનો છે.

આ ઉપરાંત ઢેળવણી અને સંસ્કૃતિના વિષયમાં પણ આજે હિન્દુજાતિ પોતાના મહાન આદર્શોમાંથી નષ્ટ થઈ ઘણે દૂર લપસી પડી છે; તથા પરદેશી ઢેળવણીના કારણે તેની ખાસ વિશિષ્ટતાઓ નષ્ટ થવા લાગી છે. આર્થિક ક્ષેત્રમાં પણ હિન્દુની અવસ્થા શબ્દ બરોજ માઠી થતી જાય છે. એક કવિરાજ કહે છે કે—

વેપારીઓએવેપાર ખોલા, ને દિન દિન કુશળતા જાય
તેજવાળા તો તાપવા બેઠાને, મંદીવાળા માંદા થાય
પરદેશીની પ્રીતડી તોડા રે, દેશીકાંથી દીધકાં બેઠા રે.
આજે હિન્દુઓની આ દશા યવાનું એક કારણ તો પરદેશીની

પ્રીતડી. એક વખતે ઉન્નતિના શિખરે પહોંચેલું ભારત આજે તેજહીન
કેમ દેખાય છે ?

પ્રાચીન ભારત દેશ આ, તેજહીન દેખાય
કારણ તેનું દ્રવ્ય સૌ, પરદેશે વધી જાય.

માટે ભારતે જો પોતાનો ઉદ્ધાર કરવો હોય, પોતાની ઉન્નતિ
સાધવી હોય, સુખી થવું હોય અને ધનવાન થવું હોય તો તેણે
પરદેશી તમામ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો પડશે; અને દેશીને અપનાવવી
પડશે.

સુખી થવું જો હોય તો, હું ભારત સંતાન
રામ કહે ચેતો તમે, દો દેશોને માન.

આજે હિન્દુજાતિ ધર્મ ક્ષેત્રમાં, સમાજ ક્ષેત્રમાં, રાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રમાં
તેમજ આર્થિક ક્ષેત્રમાં નિત્ય અત્યાચાર, અપમાન એને છળબાજનો
ભોગ બની રહી છે; તથા માંદો માંદગી બેઠાવો. કુસંપ અને
ઝગડાથી વેર વિખેર બની ગઈ છે. આ દુઃસ્થિતિના યથા યોગ્ય
પ્રતિકાર માટેની કાર્યપદ્ધતિ જીવંત કરવાને હિન્દુજાતિ આજે તો
બીલકુલ અસમર્થ અને ગાફેલ છે. એટલે આજે તો સમગ્ર હિન્દુ-
જાતિની આગળ વિનાશનો યા મોતનો ક્રૂર પોતાનું વિકરાળ
ડાયુ વિકાસોને ઉભો રહ્યો છે. જાતિના જીવન મરણના પ્રશ્ને
આજે તો હિન્દુજાતિ માટેભય અને વિનાશની સૃષ્ટિ પેદા કરી
દીધી છે.

આ ઉપરાંત સ્વામી ફૂટરથે કીધું છે કે—આજના હિન્દુઓ ઇન્દ્રિયોના ગુલામ બની ગયા છે. પછી તેમનાં સંતાનો સારા ક્યાંથી હોય ? માતા પિતાએ જોટલા અંશે પોતાના આચાર વિચાર અને આહાર વિહારને સનાતન આર્ય ધર્મ યુક્ત અવહારની મર્યાદામાં રહીને સેવેલા હોય છે; તેટલા પ્રમાણમાં સંતાનો ધર્મનિષ્ઠ, કર્મનિષ્ઠ સદાચારી અને વિવેકી નીવડે છે. પરંતુ નિરંકુશ વ્યવહારને સેવેલાઓનાં સંતાનો સ્વચ્છંદી અને ચરકાધારીઓ જ નીવડે છે. આજના માનવોમાં કોઈ જાતની શાંતિ જ ના મળે, અધે અશાંતિ જ સામાન્ય ભોગવે છે. આજે ભારત પ્રજા સર્વ વાતમાં રીઝાય છે, અકુળાય છે અને ત્રાસ પામે છે. આવો દુર્દશા હોવા છતાં ચરકાઓ શમ્યા નથી, ભોગ લાલસા ઝૂમી નથી, અને ખાન પાનના તાનમાં ગુલ્લતાન છે. આજે વિદેશી કેળવણી લેવાના ચરકામાં અને મસ્કાદાસ બનવાને સર્વેને તાન ચઢ્યું છે. નીતિ, ન્યાય, સત્ય અને સ્વધર્મને આજની ભારત પ્રજાએ વેગળાં મૂક્યાં છે; અને અનેક કાવાદાવાઓ કરી હુંફીયાર સ્વાર્થ સાધુઓ નીવડ્યા છે. આથી તેઓ સર્વે તનબળ, મનબળ, અને ધનબળમાં દેવાળીયા બનતા જાય છે. આવી દેવાળીયા પ્રજામાં પશ્ચિમની ધર્માદીયા પ્રજા ભોગ વિલાસી વૃત્તિ વડે આવી બળી છે અને કમલ કરી રહી છે. આવી રીતે આજના આપણા સમાજમાં ધર્મ ભાવનાનો તફાવત નાશ થઈ ગયો છે. ધર્મ રહિત સમાજ વિષમ ભોગવટમાં રીઝાય છે. છતાં ભ્રમણામાં ને ભ્રમણામાં અમે આગળ વધીએ છીએ એમ ખૂબો પાડે છે. ખરું જોતાં સમાજ અવનતિના પથે આગળ ધપી રહ્યો છે. કુટુંબ સમાજ, રાજ્ય સમાજ આદિ અનેક સમાજોમાં આજે “તાગડ ધિન્ના” નો બૂન ધુણી રહ્યો છે.

આ ઉપરાંત આજે હજારો ધર્મના વાડાઓમાં અને હજારો જાતિના વાડાઓમાં હિન્દુજાતિ વહેંચાઈ ગઈ છે. વળી દિન પ્રતિદિન નવા નવા વાદો અને નવી નવી ન્યાતો કુટતી જાય છે. પરંતુ

આપણે નથી જાણતા કે હિન્દુ ધર્મનો અને હિન્દુ જાતિનો અવૃદ્ધ ગઢ તુટવા લાગ્યો છે. આપણો સુખી સંસાર હાહાકારની ચીચીયારીઓ પાડી રહ્યો છે. આપણો કૌટુંબિક જીવનનો આનંદ અને સુંદરતા દ્વેષ અને ભાગલાઓથી છિન્ન બિન્ન થઈ રહ્યાં છે. એક એક ઘરમાં પણ અબ્બે ત્રણ ત્રણ ધર્મોએ પગ પેસારો કર્યો છે. ધણો સ્વામીનારાયણ છે તો ધણીયાણી વૈષ્ણવ છે અને છોકરો વળી ત્રીગજ ધર્મનો નાસ્તીક છે; એક હંબગ કહેનારો છે. આવા કુટુંબોમાં સંપ શી રીતે રહી શકે ?

આ બધી વાતો વિચારવાનો આપણને અવકાશ નથી. આજનો ભારત દેશ અને આજના હિન્દુઓ મરવાને તૈયાર નથી તેમ, મરવાને પણ તૈયાર નથી. બસ ઘરમાં બેસી રહેવું છે, અને બીજા બધું કરી આપે. આજે હિન્દુસ્તાન ભોગ આપે તેવા સાચા દેશ ભકતોથી ઉભરાતો દેશ નથી. આજે તો ભારત ચાલીસ કરોડ પંડુઓની પાંજરાપોથ છે; અને જેને જે બેસતી આવે તે ટાપી તે પહોરો લે છે. આજના હિન્દુઓ ધર્મના સિદ્ધાંતોને ભૂલી ગયા છે, અને કેવળ ચાલતી ગાડીમાં જ બેસી જવાનું શીખ્યા છે.

પ્રકરણ ૧૩

ઓ હિન્દુઓ, સંગઠન સાધો

રામ કહે જ્ઞાતિતણા, વાડા બહુ દુખાય
વળી કુટી બહુ નીકળ્યા, ધર્મના સંપ્રદાય—૧.
રામ કહે એથી થયાં, કુસંપના સામ્રાજ્ય
તેથી હિન્દુજાત આ, હવે ખની તારાજ—૨.

વિશાળ અને મહાન એવી હિન્દુજાતિના યંગદનનો નાશ શાથી થયો? આજે હિન્દુ સમાજમાં અસંખ્ય ન્યાતિના વાડાઓ અને અસંખ્ય ધર્મના સંપ્રદાયો કુટી નીકળ્યા છે; અને તેથી કરીને હિન્દુજાતિમાં કુસંપના સામ્રાજ્યો રચાયાં છે, અંદર અંદર દ્વેષ અને ઈર્ષ્યા વધ્યા છે. પરિણામે આજની હિન્દુ જનતા પાયમાલીના પથે પળી રહી છે. છતાં હજી હિન્દુઓની આંખો ઉઘડતી નથી. હે ભારતના હિન્દુઓ, હિંદના એક મહાન સંતની, મહાન સંવાસીની વાણી સાંભળો. જેને 'રામ' સંગીતમાં રજી કરે છે.

હિન્દુ માત્રનો હોવો જોઈએ. હિન્દુ ધરમ એક
પાળો એ પ્રાચીન ધર્મને, ઝાઝી વાદો અનેક
વીરા સુણોને વાણી સંતની—૧.

બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્યને શુદ્ર મળી છે ચાર
ખીજી વરણોના જોઇએ, કરે શાસ્ત્ર પોષાર
વીરા સુણોને વાણી સંતની—૨.

આતે ક્યાંથી રે કુટી નીકળ્યા, વાડા ધર્મના આજ
આટલા ક્યાંથી કુટી નીકળ્યા, વાડા વર્ણના આજ
વીરા સુણોને વાણી સંતની—૩.

ભાગલા પાડ્યેથી વધીયો, ઊંચ નીચનો ભેદ
કુસંપે અડો જમાવીયો, જાણી થાય છે ખેદ.
વીરા સુણોને વાણી સંતની—૪.

લઠી મુઆ એથી હિન્દુઓ, માંય માંય તમામ
'રામ' કહે તમે સંપીને, બનો એક તમામ.
વીરા સુણોને વાણી સંતની—૫.

અસંખ્ય ભાગલાઓ પાડવાથી હિન્દુ જાતિ અદ્વૈતબાઈથી અંદર
અંદર જ લઢવા લાગી છે; અને અધોગતિના નર્ક તરફ આગેકુચ કરી
રહી છે. આવી રીતના હિન્દુજાતિના અધઃપતનના નિવારણ માટે
આપણે શું કરવું જોઈએ?

હિન્દુ માત્રની નસેનસમાં વીજળી સમી તાકાત ફરી પેદા કરી,
તેના હૃદયમાં આત્મરક્ષણનો, સ્વધર્મ-રક્ષણનો, સ્વદેશ રક્ષણનો અને
સ્વસમાજ રક્ષણનો તેમજ હરિશ્ચંદ્રાનો અતૂટ નિશ્ચય ઉપજાવવો જોઈએ;
અને અખંડ હિન્દુત્વના સંગઠનની તમન્ના પ્રગટાવવી જોઈએ. એજ
છે તેનો સાચો ઉપાય, ધર્મના અને જાતિના સંગઠન વિના હિન્દુઓનો
કે હિન્દુસ્તાનનો કદી પણ ઉદ્ધાર થવાનો નથી. શ્રી કલિગીતામાં 'રામ'
લખે છે કે—

રામ કહે સંપી રહો, સપે સુખ અપાર
અનતું મજબુત દોરકું, મળવાથી બહુ તાર—૧.

રામ કહે કલિયુગમાં, સંપ મહા શક્તિ
નકી સંધ્યજળથી થશે, દેશતણી મુક્તિ—૨.

પ્રાચીન વેદધર્મમાં ભાગલા પાઠવાની નીતિનો ઉલ્લેખ ક્યાં
અને ક્યારે કરવામાં આવ્યો છે? આર્યાવર્તના પ્રાચીન ઋષિ મુનીઓએ
એક મહાન વેદમંત્ર લલકાર્યો છે.

ૐ સહના વવતુ । સહનો ભુનક્તુ । સહવૌર્ય કરવા
વૈ । તેજસ્વીનાવધીતમસ્તુ । મા વિદ્મિષાવૈ ।
ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

ભાવાર્થ કે—લીમપલાસ

આપણુ સરવે સાથે રહીએ, આપણુ સરવે સાથે જમીએ
આપણુ કરમો સાથે કરીએ, સાથે રહી પરાક્રમી બનીએ—૧.
આપણુ સૌ એકામત થઈએ, આપણુ એકજ રાહે જઈએ
ના દ્વેષ પરસ્પરનો કરીએ, કહે 'રામ' ૐ શાંતિ વધીએ—૨.

હિન્દુધર્મનું મહાન અને પ્રાચીન શાસ્ત્ર શું કહે છે, અને તેમાં
સંગઠનની કેવી ભાવના છે તે આપણે જોઈએ. માટે હવે તો આપણે
જરૂરી બૂલ્યા ત્યાંથી ફેર ગણી ભાગલાની નીતિનો ત્યાગ કરી એકતાની
નીતિ પ્રકાશ કરવી જ જોઈએ.

જો હિન્દુઓએ પોતાનો અને હિન્દુધર્મનો ઉદ્ધાર કરવો હોય,
તો તેમણે એકતાની સ્થાપના કરવી પડશે. આકી આજે તો હિન્દુભતિ
ઉપર અને હિન્દુધર્મ ઉપર એક ભયંકર પર્વત તૂટી પડ્યો છે.

પરિણામે હિન્દુધર્મના અને હિન્દુજાતિના ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા છે. એટલે કે હિન્દુઓ હજારો સંપ્રદાયો અને હજારો જાતિના વાકાઓમાં વહેંચાઈ ગયા છે. આવી રીતે વીખરાઈ ગયેલા હિન્દુઓને સનાતન હિન્દુધર્મના, આર્ય ધર્મના, અર્થાત્ વેદધર્મના એકજ ભગવા ઝંડા નીચે એકત્ર કરવા જોઈએ; અને ભારતમાં સંગઠન કરવાનો એકતા કરવાનો મહાયોગ સાધવો જોઈએ. હજારો ભાગલાઓથી સ્થપાયેલાં કુસંપના સામ્રાજ્યોનો નાશ કરી સંગઠનની સ્થાપના કરવી જોઈએ. જુદી જુદી હિન્દુ જાતોને શાસ્ત્ર કહેલી ચાર્તુવર્ણમાં જ લાવી દેવી જોઈએ; અને દરેક વર્ણે શાસ્ત્ર કહેલા પ્રતીયુગને મારેના તે તે વર્ણોના ધર્મોનું અર્થાત્ નિયમોનું યથાર્થ રીતે પાલન કરવું જોઈએ. આવી રીતે તેમના નાના નાના ધર્મના અને જાતિના ક્ષેત્રોનો નાશ કરી તેમને વિશાળ ક્ષેત્રમાં લાવવા જોઈએ.

આવી રીતે ન્યાતો મોટી અને વિશાળ થવાથી, તેમજ ધર્મ એક સનાતન હિન્દુ ધર્મ જ રહેવાથી, મનુષ્યોમાં સંગઠન યાને સંપ કુદરની રીતે એની મેળે જ થઈ જશે. તેમજ હિન્દુ ધર્મનો અને હિન્દુ સમાજનો પુનરુદ્ધાર થશે.

હિન્દુ પ્રજામાં વિદ્યા છે, બુદ્ધિ છે તેમ દ્રવ્યમળ પણ છે, નથી એક માત્ર સંગઠન એ એક ઉણપને લઈને જ હિન્દુઓ આજે સર્વ ક્ષેત્રોમાં હસ્યુત અને અપમાનિત થઈ, જાત જાતની હાડમારીઓ ભોગવી રહ્યા છે. જો સંગઠન થશે તો દરેક હિન્દુ માત્રના મનમાં એવી દિંમત આવશે કે મારી પાછળ મારા કરોડો હિન્દુ ભાઈઓનું પીડમળ મોજુદ છે. મારે હું ભારતના હિન્દુઓ, મીલન શંખની ગર્જના સૂણો અને તમે સૌ ભેગા મળો.

રાગ-(આયે લી હો ગયે લી હો)

ભારતના એ હિન્દુઓ, મિલન શંખ ગાજતા. (૨૬)
સાંભળી એ શંખનાદ, છોડો વાદને વિવાદ
સરવે કાઢો એક સાદ, મિલન શંખ ગાજતા-ભારતનાં ૧.

લઢીને ના ખુવો મણિ, સૌને પોતાના ગણી
રિયતિ સુધારો આપણી, મિલન શંખ ગાજતા-ભારતનાં ૨.

સરવે હિન્દુ એક થાય, નાશ ભાગલાનો થાય
વિરોધને કુસંપ ગાય, મિલન શંખ ગાજતા-ભારતનાં ૩.

ધર્મ સંગઠન કરી, જાતિ સંગઠન કરી
ચલાવ જાડો કેસરી, મિલન શંખ ગાજતા-ભારતનાં ૪.

‘રામ’ આ કરે પુકાર, હિન્દુઓ ખેતો ટટાર
હિન્દુ ખેતો એકાકાર, મિલન શંખ ગાજતા-ભારતનાં ૫.

હિન્દુજાતિ આજે સંગઠનનો મહાયોગ ફરીથી સાધી સંઘપદ્ધિ, શિસ્તગદ્ધિ, શાંતિપદ્ધિ અને શક્તિશાળી થવા માગે છે. તે બીજાઓને હેરાન કરવા કે બીજાઓના હક્કો છીનવી લેવા માટે નહિ; પરંતુ સ્વધર્મ, સ્વજાતિ અને સ્વદેશનું રક્ષણ કરવા, પોતે નિર્ભય અને આઝાદ બનવા, બીજાઓનું બલુ કરવા, અને હિન્દુ ધર્મનો પ્રાચીન ભરવો જાડો સદાને માટે ફરકતો રાખવા માટે જ. આ વાત સૌ કોઈ સમજે છે, અને ન સમજતા હોય તેમણે સમજી લેવાની જરૂર છે. હિન્દુ ધર્મે કદી પણ બીજાઓ ઉપર આક્રમણ કયું નથી અને નિર્દોષોના માલ લૂંટ્યા નથી. તથા તેમ કરવાની તેની નીતિ પણ નથી.

આ આત્મ રક્ષા અને પરક્રિયાણના હેતુઓ પાર પાડવાને માટે જ, આજના હિન્દુઓને હજારો યાત્રિના વાડાઓના ફંદમાં નહિં પડતાં થાસે કહેલી ચાર વર્ણો જ માનવાની અને હજારો સંપ્રદાયોના ઝગડાઓમાં નહિં ફસાતાં એક માત્ર પ્રાચીન સનાતન હિન્દુ ધર્મને જ વધાવી લેવાની; અને સમજા વાદો ને મત મતાંતરોને ત્યજી કઈ પ્રાચીન વેદ ધર્મના, સનાતન હિન્દુ ધર્મના ભગવા ઝંડા નીચે એકત્ર થવાની હું હાકલ કરું છું.

રામ કહે ઓ હિન્દુઓ, દોડી વાદ તમામ
એક જનો સંપી તમે, તો મળશે આરામ—૧.

દોડીને સૌ આવળે, હે હિન્દુ નરનાર
ભગવા ઝંડાની નીચે, તોજ થશે ઉદ્ધાર—૨.

ભજન.

મનની ચંચળતા

રાગ—(ભોળ ભગતનો ચાપખો)

મન તો બહુ ચંચળ કહેવાય, એનાથો ના પળ રહેવાય—(ટેક)

ધડીમાં મુંઝઈ ધડીમાં લંડન, દોડયું દોડયું જાય

એની ગાંતને કાઢના પહોંચે, આ રે જગની માંય—મન૦ ૧.

કા સમે એ દ્રવ્ય ફેરી લાલચે લલચાય

કા સમે એ કામિનીના, સંગમાં સપડાય—મન૦—૨.

કા સમે તે કુદ્ધ તોડે, જઈ બગીચા માંય

કા સમે તે સ્વપ્ન માંહી, મ્હાલે, મ્હેલો માંય—૩.

કા સમે તે જગત સામે, બાથ ભોડવા જાય

‘રામ’ કહે આ મન સદાયે, અહીં તહીં અથડાય...મન૦ ૪.

પ્રકરણ ૧૪.

કાયરતા છોડો

રામ કહી ઓ હિન્દુઓ, કરો કાયરતા દૂર
આજે બદલાયો સમય, હવે બનો બહાદુર.

આજે હિન્દુઓના હૃદયમાં કાયરતા પોતાનું ઘર કરીને બેઠી છે. તેને કાઢી મુકવાનો સમય હવે આવી લાગ્યો છે. હિન્દુઓએ જીવવું હોય, અને તેને ટટાર માથે ઉભા થવું હોય તો તેણે આ કાયરતા, આ દુબસાપણું ત્યજ દર્ષ, બલવાન, વીર્યવાન, ધર્મવાન, નીતિવાન અને તાકાતવાન બનવાનો નિશ્ચય કરવો પડશે. હિન્દુએ આજે નવેસરથી પોતાના ધર્મનો અને પોતાની જાતિયતાનો મર્મ સમજવો પડશે. હિન્દુધર્મ ખરૂં જોતાં મરદાનગી ઉપર જ રચાયો છે. હિન્દુઓના દેવો શક્તિની પ્રતિમારૂપ છે; અને અસ્ત્રે શસ્ત્રે સુસજ્જીત છે. રામચંદ્ર ભગવાનના હાથમાં ધનુષ્યાણુ, શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનના હાથમાં સુદર્શન ચક્ર, શંકર મહાદેવના હાથમાં ત્રિશુળ અને માતાના હાથમાં તલવાર છે. જુદી દૈત્યોનું દમન કરવું, અને દુષ્ટોનો અને પાપીઓનો સંહાર કરવો એજ હિન્દુઓના દેવોની લીલા ગણાઈ છે. માટે આજે હવે આપણે ભગવાનનાં નાનાં નાનાં બાળ રતરૂપો પૂજવાના ત્યજ દર્ષ,

રામના, કૃષ્ણના, મહાદેવના અને હનુમાનનાં શુરવીર અને પરાક્રમી સ્વરૂપોની ઉપાસના અર્થાત્ ભક્તિ સાધવી પડશે; અને તેમના જેવા બલવાન, સ્વધર્મપ્રેમી, અને સ્વદેશપ્રેમી બનવાનો મહાયોગ સાધવો પડશે.

આપણાઓ માટે તો હિન્દુધર્મમાં સ્થાન જ નથી. આપણાઓ રાષ્ટ્રનું ધડતર કરી શકે નહિ. હિન્દુધર્મમાં રાષ્ટ્રિયતા પૂર્ણ છે. રામે અને કૃષ્ણે ગવતાગે લખ ને રાષ્ટ્રસેવા જ કરેલી છે. જો હિન્દુધર્મમાં રાષ્ટ્રવાદ અને શક્તિવાદને સ્થાન ન હોત, તો એ ત્રણ હજાર વર્ષો સુધી ટકી શક્યો ન હોત. જ્યાં સુધી હિંદમાં સંપ હતો ત્યાં સુધી બધા સુખી હતા. કુસંપ વધ્યો ત્યારે ઉંચ નીચના ભેદભાવો વધ્યા, ઇર્ષા વધી, પરિણામે હિંદ અરબાદ થઈ ગયું.

હિન્દુજાતિમાં આજે શક્તિવાદની ફેટલી જરૂર છે, તે આત્મનામાં આજથી આશરે પચાસ વર્ષ પહેલાં સ્વામીશ્રી-વિવેકાનંદજીએ કીધું છે કે—

“What the country needs today, is Shakti-strength. Strength is what we want. Muscles of iron, nerves of steel, and inside dwelling a mind as invincible as thounder bolt. We want ‘Brahmtej’, plus ‘Kashatraveerya.’”

“એટલે કે દેશને આજે સૌથી પહેલી જરૂર છે શક્તિની, તાકાતની. બેઈએ છે શક્તિ, બેઈએ છે તાકાત, અને બેઈએ છે વીરતા. આજે તો જરૂર છે લોખંડી માંસપેશીઓની, પોલાડી રમોની, અને તેની અંદર રહેલા વજ્ર જેવા મજબુત મનની. ટુંકામાં જરૂર છે આપણને આજે બલતે જ વત્તા ક્ષાત્રવીર્યની.”

આપણે શક્તિ યાને બળની વાત કરીએ છીએ એટલે એકલું શારીરિક બળ સમજવાનું નથી. પરંતુ બળ ચાર પ્રકારનાં છે. (૧) દેહબળ (૨) મનોબળ (૩) આત્મબળ અને (૪) સંઘબળ. આ ચાર જાતના બળ ઉપર જ કાષ્ઠપણ જાતિનો ઉત્કર્ષ આધાર રાખે છે. આપણે જો આપણો ઉત્કર્ષ સાધવો હોય તો આમાંના એક એ બળ નહિ; પરંતુ આ ચારે બળ યાને શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરવાનો ભગીરથ પ્રયત્ન આદરવો પડશે; અને તેમાં ભારે કમાણી કરવી પડશે.

આપણામાં આટલી બધી કાયરતા ક્યારથી અને શાથી આવી ? ન્યારથી આપણે સમાજ હિતને માટે સમાજના શત્રુઓને મારનારા, તાડકા, વાલી, રાવણ અને કુંભકર્ણ જેવા ભયંકર રાક્ષસોને બદાદુરી પૂર્વક રાખમાં રંગદોળનારા એવા મદાપરાક્રમી, ધનુષબાણધારી અને અને પુરુષાર્થની સાક્ષાત્ મૂર્તિસમા શ્રી રામચંદ્રજીને ભૂલી જઈ પ્રેમભય અને દયાભય સીતારામની યુગ્ગમ મૂર્તિ ભજવા માંડી; અને ન્યારથી આપણે અસંખ્ય દુષ્ટોને સહારનારા પ્રબળ પુરુષાર્થી અને ચક્ર સુદર્શનધારી શ્રી કૃષ્ણચંદ્રને ભૂલી જઈ માંખણ ચોર અને ગોપીઓનાં ચિત્તચોર બંસીધારી કર્નેલાને, અને રાધેશ્યામની જુગલ મૂર્તિને ભજવા લાગ્યા; ત્યારથી આપણામાં 'કાયરતા' નામના ભૂતે પ્રવેશ કર્યો. આપણામાં વેવલાપણાએ પ્રવેશ કર્યો. પરિણામે આપણે પુરુષાર્થ હીન, ડરપોક, બાયલા અને સનાતન હિન્દુ ધર્મ અને હિન્દુસ્તાનનું રક્ષણ કરવાને અશક્તિમાન નીવડ્યા. આપણે આપણા દેવોને વગોવ્યા. કારણ કે ભગવાનની રમકડા જેવી મૂર્તિઓ રાખી તેને પૂજવી અને તેની આગળ બાયલાની માફક નાચવું; એ તેની પ્રબળ સત્તા, મહાન શક્તિ અને ગંભીરતાને ભૂલી જઈ તેની મફકરી કરવા બરાબર છે.

આજે ત્રીસ કરોડની સંખ્યા હોવા છતાં આફત આવે ત્યારે ત્રીસ હિન્દુ પણ તેનો સામનો કરવા ઉભા થતા નથી; તે શું જેવો તેવી શરમની

વાત છે? સમગ્ર ત્રીસ કરોડ હિન્દુઓ એકરૂપ અને તો આજે કયો અમત્કાર કરી ન શકે? પાંચ કરોડ અંગ્રેજો આઠ કરોડ જર્મનો કે સાત કરોડ જાપાનીસોએ આખા જગતને ફેરું ધૂળવો મુક્યું હતું એ શું આપણે જાણતા નથી? તો પછી ત્રીસ કરોડ હિન્દુઓ એક ખુણામાં અજ્ઞાન અને દુઃખના શા માટે પડ્યા રહે? હે હિન્દુઓ, હવે તો કાયરતા છોડો—અને જંગો.

રાગ—(દેખો દેખો હીનાનાથ)

જાગીને મને હિન્દુઆળ, ત્યજ દો કાયરતાની જાળ
એક દિવસ ચઢો આવશે કાળ, ત્યજ દો કાયરતાની જાળ—(૨૬)

ધર્મ અને નિજ દેશનો દ્રોહી (૨)

વળી કુટુંબ તણાયે દ્રોહી (૨)

ના જોયે હિન્દુનો આળ, ત્યજ દો કાયરતાની જાળ—૧.

જીવને આવે તેજ મંદી (૨)

શ્રિસ્ત વિનાનો ને સ્વચ્છંદી (૨)

ના જોયે હિન્દુનો આળ, ત્યજ દો કાયરતાની જાળ—૨.

દેશ ધર્મ સંસ્કૃતિ કાળે (૨)

મરવા જાયે એક અવાજે (૨)

સાચા હિન્દુનો વીર આળ, ત્યજ દો કાયરતાની જાળ—૩.

મા ખેતનું રક્ષણ કરવાને (૨)

સંકટ માંહી કુદી પડવાને (૨)

દોડ્યો જાયે હિન્દુ આળ, ત્યજ દો કાયરતાની જાળ—૪.

‘રામ’ પુકારે હિન્દુ આવો (૨)

ભગવા ઝંડાને ફરકાવો (૨)

પાણી પહેલી ખાંધી પાળ, ત્યજ દો કાયરતાની જાળ—૫.

શિસ્ત વિનાનો અને સ્વછંદી હિન્દુ ધર્મનો કે દેશનો ઉદ્ધાર કરી શકશે નહિં. હિન્દુ ધર્મના ઉદ્ધારને માટે અને દેશની આઝાદીને માટે આપણે સત્ય, અહીંસા, ત્યાગ, શુરવીરતા, શાંતિ, શ્રદ્ધા અને શિસ્ત જેવા મહાન ગુણો કેળવવા પડશે-વળી જરૂર પડશે હિંસાનો માર્ગ લેવાનો પણ આપણને હક છે. શાંતિ અને શિસ્તના મહાન આદેશને લીધે જ હિંદે ભુતકાળમાં મહાન સ્થાન મેળવ્યું હતું. શાંતિ, શિસ્ત અને વીરતા વિના આપણે ધર્મોદ્ધાર કરી શકીશું નહિં, આઝાદી મેળવી શકીશું નહિં અને મળેલી આઝાદી ટકાવી પણ શકીશું નહિં.

વળી પ્રત્યેક હિન્દુ દેશ, ધર્મ અને સંસ્કૃતિને માટે ગમે તે ક્ષણે મરવાને તૈયાર હોવો જોઈએ; અને પરધર્મીઓથી પોતાની માં મેળોતું રક્ષણ કરવાને ગમે તેવાં સંકટમાં કુદી પડવાને તૈયાર હોવો જોઈએ. એટલે હવે આપણે બહાદુર બનવું જોઈએ; અને બહાદુર સંતાનો પેદા કરવા માટે આપણી બહેનોને બહાદુર બનાવવી જોઈએ, અને યોગ્ય કેળવણી પણ આપવી જોઈએ. પહેલાંતા વખતમાં રજપુતો બહાદુર હતા, શુરવીર હતા; તેમનું આગે આપણે અભિમાન ધરાવીએ છીએ. કારણકે તેઓ રણમાં માથુ મુકી લડતા; તેઓ જ્યાં જ્યાં ભુદમ અન્યાય થતો હોય ત્યાં જીવને જોખમે કુદી પડતા. આજે એના રજપુતો ક્યાં છે ? એ રજપુતો કરતાં તો રજપુતાણીઓ વધારે બહાદુર હતી. રજપુત રણમાંથી પાછો ફરે તો કાયર કહી શરમાં પેસવાજ ના દે; એવી એ બહાદુર રજપુતાણીઓને લખને રજપુતો બહાદુર હતા. અને આજે તો કંઈક થાય તો અંદર ઓઢામાં ખારણાં ખંધ કરીને બેસો. પરસારમાં થે નહિં અને ઝાટકા ઉપર નહિં. તેની ઓઢાનાં સંતાનો બહાદુર ક્યાંથી પાડે ? એટલે કે પુરુષોએ બહાદુર બનવું હશે તો પહેલાં સ્ત્રીઓને બહાદુર બનાવવી પડશે. ઓઢાનો વિકાસ એ બહુ અગત્યની વસ્તુ છે. એમને ગુલામ રાખે

હવે નહિં પાલવે. બહેનોને કાયર અને નિર્બળ બનાવવાનું છોડી હવે તેમને બહાદુર અને નિડર બનાવવી પડશે. ને જો સ્ત્રીઓ નીડર અને બહાદુર હશે તો જ તેવાં નરરત્નો પેદા થઈ શકશે.

છેવટે મારે એટલું જ કહેવાનું છે કે હે હિન્દુઓ, બહાદુર બનો, એક બનો, અને સનાતન હિન્દુ ધર્મનો કેસરી ઝંડો સારાથે ભારતમાં ફરકાવો.

રામ કહે પોકારીને, લાવ હૃદયમાં ભાવ
વેદ ધર્મનો કેસરી, ઝંડો તું ફરકાવ.

ભજન.

ભકતોની લાજ રાખે ભગવાન

રાગ—(એકજ દે ચીનગારી.)

લાજ રાખો ગીરધારી, દીનાનાથ લાજ રાખો ગીરધારી. (ટક)
ગિરિશિખર પર તરસી ટીટોડી, તેને પાચું તમે વારી
મહેતા નરસિંહને હાર રે આપ્યો, મામેરું કીધું તે બારી-દીનાનાથ૦ ૧
કુષ્ટ સમામાં દ્રોપદી કેરાં, ચીર પૂર્વી રે મોરારી
લાક્ષ્મણની કુષ્ટ જળેથી, પાંડવ લીધા ઉગારી-દીનાનાથ૦ ૨
'રામ' કહે, જ્યાં ભક્ત પીડાયે, ત્યાં દોડ્યો આવે ગીરધારી
એવી રીતે પ્રભુ અમને ઉગારો, આ દુઃખસાગરે તારી-દીનાનાથ૦ ૩

પ્રકરણ ૧૫.

મંદિરો કેવાં હોવાં જોઈએ ?

મંદીરો નકી જોઈએ, હરિ સ્તુતિને કાજ
પણ તે કેવાં જોઈએ, રામ કહે છે આજ.

દુનિયાની સર્વ કામના અને સર્વ ધર્મના લોકોને પોતપોતાના દેવ માટે તથા ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરવા માટે મંદિરો હોય છે, દેવળો હોય છે. મંદિરો આંધવાની પ્રથા કંઈ નવી નથી; છેક પ્રાચીનકાળથી ક્ષાત્રને કોઈ રૂપમાં મંદિરોની હયાતી ચાલી આવે છે.

જો કે ઈશ્વર સર્વ વ્યાપક છે, તો પણ મહાત્માઓ કહે કે તે ચાર જગ્યાએ ખાસ વિશેષતાથી રહે છે (૧) મંદિરમાં (૨) આપણા હૃદયમાં (૩) ભક્ત મંડળમાં અને (૪) મોક્ષધામમાં. જેમ રાજાની સત્તા તેના બધા મુગ્ધકમાં છે, પણ તે પોતાના મહેલમાં વધારે રહે છે; તેમ ઇશ્વર સર્વત્ર છે, પણ તેના સ્થાપેલા મંદિરોમાં તે વિશેષતાથી રહે છે.

આજે મંદિરો કેવાં છે ? આજે પ્રભુ મંદિર એટલે ખાસ કરીને બૈરાગી ચોરો. તેમજ ગામ ગપાટા જાણવાનું અને નિંદા કરવાનું સ્થાન. શ્રી કલિગીતામાં 'રામ' લખે છે કે—

મંદિર રૂપ ચોરા મહી, ઘણી જ નિંદા થાય
કંઈક તણાં રંડાયને, કંઈક તણાં મંડાય—૧.
નિંદા ખાતાનું નથી, પ્રભુ મંદિર મકાન
રામ કહે હરિની સ્તુતિ, કરવાનું એ સ્થાન—૨.

પ્રભુ મંદિરમાં આપણે કંઈ ગપાટા મારવા જવાનું નથી, આપણે ત્યાં કંઈ એક બીજાની મુલાકાતો લેવા જવાનું નથી, આપણે ત્યાં કોઈ જગર ભાવ પૂછવા માટે જવાનું નથી, આપણે ત્યાં કંઈ પ્રેમની પ્રજ્ઞારતો કરવા જવાનું નથી, આપણે ત્યાં કંઈ આપણી મોટાઈ કે ડહાપણ અતાવવા જવાનું નથી, આપણે પાછી રીતે સમજવું જોઈએ કે પ્રભુનું મંદિર એ કાંઈ નિંદાખાતાનું મકાન નથી; પણ ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરવાનું પવિત્ર સ્થાન છે જાણે આમણે થઈ ગયેલાં પાપોની માફી મેળવવાની જગ્યા છે.

આનું સમજ્યા વિના મંદિરમાં જવાથી કંઈજ લાલ થતો નથી; પણ હિંદુનું નુકસાન થાય છે. કારણ કે મેજરટ્રેટની દબુરમાં જે માણસ ગુનો કરે છે અથવા રાજની સામે જે દાષ્ટ બે અદમી કરે છે, તેને તેવાજ બીજા ગુનેગારો કરતાં વધારે શિક્ષા થાય છે. એવી જ રીતે જોઓ પ્રભુના મંદિરમાં બેઅદમી કરે છે અથવા પાપ કરે છે, તેઓના પાપ બેવડાં થઈ જાય છે. પરિણામે તે વધારે શિક્ષાને પાત્ર થાય છે.

આને આપણાં કેટલાંક મંદિરોમાં ઘણા અનાચાર ચાલી રહ્યા છે, પણ પોલ ચાલી રહ્યાં છે, ઘણાં ઘટોંગો ચાલી રહ્યાં છે, અને લોકોના હજારો રૂપીઆ અવળે માર્ગે ખરચાય છે. આને મંદિરોમાં સેંકડો ઝગડાઓ થાય છે, રાજભોગનાં પ્રદર્શન થાય છે, અને પ્રસાદ માટે લઢી મરાય છે. પરિણામે દેવ, ઈશ્વર અને ભગવાનો વધ્યા છે. આ બધું કેવળ આપણી મૂર્ખાઈનું જ પ્રદર્શન છે. આવાં મંદિરોમાં જવાથી કલ્યાણ શી રીતે થાય ?

આપણાં બધાં જ મંદિરો આવાં છે એવું મહાર્ કહેવું નથી. અજ્ઞાત, કેટલાંક મંદિરો આદર્શ, અને ઉચ્ચ કોટીનાં પણ છે; જેનો બીજા મંદિરોએ દાખલો લેવાની આવશ્યકતા છે. પરંતુ જે મંદિરો સારાં નથી તેને તો હું સારાં નહિ જ કહી શકું. પરિણામે એક કવિરાજની કઠોર વાણી લાગ્યારી સાથે અત્રે રજુ કરવાની મને ફરજ પડે છે. આશા છે કે ધાર્મિક જનતા આ વાણીથી કોપાયમાન ન થતાં તેના રહસ્યને સમજશે.

આજે બહુ લોકે દુકાનો ધર્મની માંડી
ધર્મની માંડી નિયમ સૌ શાસ્ત્રના છાંડી—૧. (ટક)
દેવ મંદિરો બન્યાં છે ખાસ દુકાનો
ધર્મને ધધો બનાવ્યો પેટ ભરવાનો—દુકાનો ૦ ૨.
દેવ દેવીને બનાવ્યાં જેમ વેપારી
ને દલાલો થઈ પડ્યા કંઈ ગેર પૂજારી—દુકાનો ૦ ૩.
દ્રવ્ય હરવા અજ્ઞ કોષા ધર્મના ધારા
દેવ દેવીને બનાવ્યાં લાંચ લેનારા—દુકાનો ૦ ૪.
તેલ દો હતુમાનને નો કષ્ટ તે કાપે
મક્ત કોપણ દેવ બાપા મુગના આપે—દુકાનો ૦ ૫.
આમ આવડે દેવ મંદિરે સદા આવે
દેવના નામે દલાલો મોજ ઉડાવે—દુકાનો ૦ ૬.
ગાદીઓ સ્થાપી બહુતો મંદિરે અડીયા
છૂટથી તે વેચતા પરસાદના પાનીયા—દુકાનો ૦ ૮.
ભેટ પુજા ગ્રહણ કરવા કાયદા કોષા
સ્વર્ગના સઘળા ઈજારા તેમણે કોષા—દુકાનો ૦ ૮.
ધૂતવા ધનમાલ નિયમો નવનવા નાખ્યા
આરતી પધરામણીના ચાન્દ્ર પણ રાખ્યા—દુકાનો ૦ ૯.
તીર્થમાં લો દાન લાગા સેંકડો ભારી
લૂંટતા ત્યાં અલણ પડ્યા ગેર પૂજારી—દુકાનો ૦ ૧૦.

ભાદ્રપદના સોળ દિવસો શ્રાદ્ધના કીધા
 ખીરને દુધપાક ખાવા ગોઠવી દીધા—દુકાનો ૦ ૧૧.
 ધર્મના નામે કરી એવી અજ્ઞ બુકિત
 હુંગરી ગાજર પ્રમાણે વેચતા મુકિત—દુકાનો ૦ ૧૨.

આથી નિઃશંકપણે કહી શકાય કે આજનાં આરી જાતનાં
 મંદિરોએ કેવળ પૈસા કમાવાની દુકાનો જ છે; અને ત્યાં પૈસાની જ
 પૂજા થાય છે.

આજે મંદિરો મહીનાના ધન્ય પૂજ્ય
 પણ જો નીરખી જોઈએ, તો પૈસા પૂજ્ય.

વળી આજે કેટલાંક મંદિરોમાં ધણી જાતનાં ધર્મીઓ આવી
 રહ્યા છે; કે જે વાત શાસ્ત્રમાં કાઠપણ જગાએ જોવામાં આવતી નથી.

‘રામ’ કહે આ મંદિરો, ઉઘાડ બંધ જ થાય
 પકાદ ખોલે તે પકે, જેમ નાટકમાં થાય.

આવી રીતે હું એમ કહેવા માગતો નથી કે મંદિરો ના જોઈએ.
 મંદિરો તો અવસ્ય હોવાં જ જોઈએ. પરંતુ ઉપર મુજબનાં મંદિરો તો
 ન જ હોવાં જોઈએ. તો પછી મંદિરો કેવાં હોવાં જોઈએ? એ પ્રશ્ન
 ઉપરિચિત થાય છે. શ્રી કલિંગીતામાં ‘રામ’ લખે છે કે—

રામ કહે છે તો પછી, મંદિર કેવાં હોય ?
 રાત દિવસ ખુલ્લાં રહે, કરે દર્શન સહુ કાય—૧.
 વિશાળ મૂર્તિ હોય ને, આભુષણ ના હોય
 તે રંગો મૂર્તિ પર, ભાત ભાતના હોય—૨.
 રામ કહે ભગવાનની, વિશાળને શુરવીર
 મૂર્તિથી વાતાવરણ, સદા રહે ગંભીર—૩.
 રામ કહે મંદિરને, મોટા ધુમ્મટ હોય
 તે તેની પર કચ્છરો, ધ્વજ ફરફરતો હોય—૪.

આ મંદિરની મધ્યમાં, હોય મહા યોગાન
સ્તુતિ કરે ભેગા મળી, સૌ હિન્દુ સંતાન—૫.
ધર્તીએ આકાશને, અને દલાલ ધમાલ
રામ કહે ના જોઈએ, હવે મંદિરો માંય—૬.

હિન્દુઓનાં મંદિરોમાં ભગવાનની વિશાળ અને શ્રદ્ધાથી સુસજ્જિત
હસ કુટ ઊંચી સીમેન્ટની કે પથ્થરની શુરવીર મૂર્તિ હોવી જોઈએ.
એ મૂર્તિ એવી રંગ રોગાન કરાવવી જોઈએ કે આખેહુલ્લ ગીતા પ્રેસનું
ચિત્ર જ જોઈ લે. મૂર્તિઓને કપડાં અને દાગીના પહેરાવવાની પ્રથા
તેમજ પડદા ખોલવાની અને પાડવાની પ્રથા નાશુદ્ધ કરવી જોઈએ.
મંદિર સવારનાં પાંચ વાગ્યાથી રાતના હસ વાગ્યા સુધી ખુલ્લું જ
રહેવું જોઈએ; અને હિન્દુ માત્રને તેમાં દાખલ કરવો જોઈએ. પરંતુ
મંદા મનુષ્યને તો કદી પણ દાખલ કરવા નહિ. અસ્વચ્છ અને સ્વચ્છંદી
મનુષ્યો માટે તો હિન્દુ મંદિરમાં કે હિન્દુ સમાજમાં કોઈ પણ જગાએ
સ્થાન જ નથી.

હવે મૂર્તિ કયા દેવની રાખવી ? એ પ્રશ્ન આપણને મુઝવે છે.
હિન્દુઓના મુખ્ય દેવો પણ છે. રામ, કૃષ્ણ અનેશિવ. એક દેવીશક્તિ
છે. અને બીજા બે હનુમાન અને ગણેશ. આ છ દેવોની વિશાળ
મૂર્તિઓ મંદિરમાં હોવી જોઈએ. એટલે જેને જે દેવને ઇષ્ટદેવ તરીકે
માનવા હોય તેને માને. પરંતુ બધાયને ભેગા થવાનું સ્થાન તો એક
જ અને મંદિરનું નામ “આર્ય મંદિર ” આ મંદિરને વિશાળ
ધુમ્મટ હોવો જોઈએ; અને તેના ઉપર ભગવો ઝંડો ફરફરવો જોઈએ;
તેમજ છ દેવ મૂર્તિઓના છ ચોરડાઓ જોઈએ.

મધ્યમાં વિશાળ યોગાન જોઈએ. બે ગાજુ મુસાફરો અને
સંન્યાસીઓને રહેવા માટેનાં મકાનો જોઈએ; તથા પાણી વગેરેની
સગવડ જોઈએ. વળી પુરુષો અને સ્ત્રીઓ માટેના બે જુદા જુદા

હરવાળાઓ જોઈએ. આવાં નવાં મંદિરો મણુ આધી શકાય અને બુનાં મંદિરોને પણ આવાં બનાવી શકાય.

વળી આવી જાતના મંદિરોનો આ વિચાર મેં નવો ઉપસ્થિત થઈ નથી. આવાં આદર્શ અને પવિત્ર મંદિરો આજે પણ ભારતની પવિત્ર ભૂમિ ઉપર અસ્તિત્વ ધરાવે છે. પરંતુ જે આવાં નવી તેને સુધારવાની હું અપીલ કરું છું. આવી રીતે આપણાં ધર્મસ્થાનો સાચાં સેવાનાં ક્ષેત્રો બને અને મંદિરો સંસ્કાર કેન્દ્રો બને એમ આપણે જરૂર ઈચ્છીશું.

આવાં મંદિરમાં પ્રાયેક દિન-દુએ દર્શન કરવા અને પ્રાર્થના કરવા રાજ જવું જોઈએ; અને શાંતિ તેમજ શિસ્તપૂર્વક ગંભીરતાથી ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. ત્યારબાદ એક કલાક વિદ્વાનોએ અને આગેવાનોએ ધાર્મિક પ્રવચનો કરવાં જોઈએ; અને રાત્રે હરિકોતનનો કાર્યક્રમ રાખવો જોઈએ.

મંદિરમાંથી બુગલનો નાદ સંભળાય કે તુરત જ સર્વ દિન-દુઓએ મંદિરમાં એકત્ર થવું જોઈએ. તથા ધર્મનો, દેશનો અને ભગવાનનો જયઘોષ મચાવવો જોઈએ.

ૐ.....રામાય.....નમઃ ।

ૐ.....કૃષ્ણાય.....નમઃ ।

ૐ..... નમઃ.....શિવાય ।

પ્રકરણ ૧૬

ખેતી અને ગાય

રામ કહે આ જગતનો, ખેડૂત બાપ ગણાય
કારણ કે તે પોષતો, જગને આપી ધાન

ખેડૂત એટલે કોણ ? ખેડૂતને આ જગતનો બાપ કેમ કહ્યો ?
કારણ કે તે આખા જગતને ધાન્ય આપીને પોષી રહ્યો છે અર્થાત્
જીવાડી રહ્યો છે. જો ખેડૂત ખેતી કરવાની ઝોડી દે તો જગત જીવીજ
શકે નહિં. કારણ કે પછી તો ના મળે અનાજ, ના મળે કોળા,
ના મળે શાકભાજી, ના મળે તેલ, ના મળે ગોળ, ના મળે ખાંડ,
ના મળે કાપડ, ના મળે ચૂલા, અને ના મળે તમાકુ.

હીક, ખેતી નહિં કરવાથી અનાજ વગેરે ના મળે તે તો જાણ્યું
તેના વિના તો આજના લોકો કદાચ ચલાવી પણ લે. પરંતુ ચૂલા
અને બીડી ના મળે તો મોટી હિપાધી થાય. કારણ કે તેના વિના
તો એક ઘડી પણ ચાલે તેમ નથી.

મીઠા લાગે છે મને મ્હાના એ ઘુંટડા

નળે પીવું દિન રાત રે.

મ્હાના એ ઘુંટડા

શ્રી કલિગીતામાં 'રામ' લખે છે કે—

આ જગતના ખૂણે ખૂણે, મ્હાદેવી પૂંજય

મ્હાના દર્શન કરણે, લોક અધીરા થાય—૧.

કાલાને મૂરખા સહુ. કરે મ્હાની ભક્તિ

'રામ' કહે તે મ્હા હણે, દ્રવ્ય અને શક્તિ—૨.

આજે આ જગતના ખૂણે ખૂણે, ગામડે ગામડે, અને ઘેર ઘેર મ્હાના એવી 'આ' દેવીની પૂંજ થાય છે. આજના લોકો સવારના પહોરમાં ચાદેવીનાં દર્શન કરવાને માટે અધીરા બની જાય છે. જ્યાં સુધી મ્હા પીતા નથી ત્યાં સુધી તેમનાં મગજ ઠેકાણે આવતાં નથી. આજના સમાજ ઉપર આ અને બીડીએ જમરો વિજય મેળવ્યો છે. બીડીનું જાંડણ અને દીવાસળીની પેટી રાત્રે સૂતી વખતે પણ ઓશી-કાની નીચે પડેલાં હોવાં જ જોઈએ. સવારમાં ઉઠીને ધ્રુવરતે યાદ કરવાનું અને તેની પ્રાર્થના કરવાનું તે બાબુએ રહ્યું; પણ મ્હાના અને જગતને ઉદ્ધારનારી એવી 'બીડી' નો યજ્ઞ પથારીમાં ને પથારી-માંજ આજનો કહેવાતો પુણ્યશાળી અને સુદ્ધિશાળી મનુષ્ય કરે છે. આવી રીતે આજનો સમાજ મ્હા અને બીડીનો પરમમક્ત બન્યો છે.

આપણે ખેતીની વાન કરતાં કરતાં આ અને બીડીની વાતમાં પડી ગયા. હવે આપણે આપણા મૂળ વિષય ઉપર આવીએ. આ જગતના તમામ વેપારનો અને ઉદ્યોગોનો આધાર ખેતી ઉપર રહેલો છે. જો ખેતી ના થાય તો કોઈપણ જાતનો ઉદ્યોગ ચાલી શકે નહિ. હિંદ એ ખેતીપ્રધાન દેશ છે. દેશના ૭૫ ટકા માનવોના જીવનનો આધાર સીધી યા આડકતરી રીતે ખેતી ઉપરજ રહેલો છે. ખેતી એ

આટલો અધી મહત્વનો વિષય છે. છતાં પણ આપણે અને આપણી સરકાર અત્યાર સુધી તેના તરફ યેદરકાર રહ્યા છીએ. પરિણામે એક મોટા અગ્રેજ અધિકારીના કહેવા મુજબ “ હિંદમાં આજે પંદર કરોડ માનવો જૂખમરાની હદ પર હોય છે.” આથી હિંદ માટે ખેતી સુધારણા એ સર્વોત્તમ માર્ગ છે. ખીજા કાર્ષ્યપણુ વિકાસ કરતાં ખેતીની પ્રગતિ કરી, મોટા પાકા મેળવવા માટે જમીન સુધારવી, સારાં ખીજ આપવાં, ખાતરોની પેદાશ વધારવી, નહેરોની વૃદ્ધિ કરવી, પાણીના કુવાઓ અને ઇલેક્ટ્રીક પંપોથી પાણી આપી તણ પાકા લેવા, અને જંતુ-ઓના નાશના તેમજ બેલાણુ અટકાવવાને બનતા ઉપાયો કરવા એ સર્વ કાર્યો માટે સરકારે દર વર્ષે કરોડો રૂપીઆ વાપરવાની આવશ્યકતા છે.

સર્વોત્તમ એવી ખેતી એ ખાધનો ધંધો કેમ બની ? અને પ્રાચીન ભારતનાં સુખી ખેડૂત આજે આવો કંગાલ કેમ બન્યો ? તેનાં બધાં કારણો છે.

(૧) આજે ગામડાંઓમાંથી બુદ્ધિશાળી અને હેંશિયાર માણસો તો શહેરોમાં ચાલ્યા ગયા છે. પરિણામે ખેતી તે અણધક પ્રજાના હાથમાં રહી છે. જેથી તેમાં આધુનિક વૈજ્ઞાનિક ઢાંચથી ચોગ્ય પ્રગતિ આપી શકાતી નથી. માટે કેળવણી પામેલા લોકો જ્યારે પોતાનું લક્ષ્ય ખેતીવાડી અને ઢોરઉછેર તરફ દોડાવશે ત્યારે હિંદમાં આનંદ તથા સુખનો સૂર્ય ઉગ્યો ગણાશે—

(૨) રામ કહે આજે કૃષિ, છે વર્ષા સટ્ટો
તેથી ખેતી નામને, લાગે છે અટ્ટો.

હિંદની ખેતી એ વરસાદનો સટ્ટો છે. થોડા વરસાદના અભાવે ચોમાસાની તમામ ખેતીનો નાશ થાય છે, અને ખેડૂને કરેલી સધળી

મહેનત બરમાદ જાય છે. માટે ખેડૂન પાસે હંમેશાં કુવાની સગવડ હોવી જોઈએ, અગર તો ઇલેક્ટ્રીક પંપ દ્વારા ખેડૂતને તેના સંકટના કાળમાં પાણી મળી શકે તેવી સગવડ હોવી જોઈએ. જેથી તેની ચોમાસુ ખેતી બરમાદ જાય નહીં, અને તે દુકાળના સંકટમાંથી બચી શકે.

(૩) આજના ખેડૂત પાસે જમીનના નાનાં નાનાં ટુકડાઓ જુદે જુદે રથએ હોવાથી અને તે ગામમાં રહેતો હોવાથી તે પાકને ખીલકુલ સાચવી શકતો નથી. જેથી તેનો ધણોખરો માલ ભેંસાણથી નાશ પામે છે. પરિણામે તે બીજા ગામતો થાય છે.

(૪) આજનો ખેડૂત ગાય ઉછેર કરવાનું બૂલી ગયો છે. જેથી જમીનને ખાતર મળતું નથી, અને તેને ઘી દુધ મળતું નથી. ખાતર નહિ મળવાથી જમીન દિનપ્રતિદિન કસ વિનાની બનતી જાય છે. પરિણામે માલ ઓછો પાકે છે. અથવા તો તેને બારે કિંમત આપીને ખાતર ખરીદવું પડે છે. ગાય ઉછેર નહિં કરવાથી ખેડૂન બળદો પણ મેળવી શકતો નથી. પરિણામે તેને ઘણી જ બારે કિંમત આપી બળદો ખરીદવા પડે છે.

(૫) પાણીની અને પાણીના સાધનોની યોગ્ય સગવડ નહિં હોવાથી ખેડૂન શીયાળું તથા ઉનાળું પાકો લઈ શકતો નથી; અને તેથી ફરીને તે યથો સમય ખેડૂત કંઈપણ ઉદ્યોગ નહિં કરતાં ખેતર સ્થિતિમાં વીતાવે છે. અને શીયાળાની તથા ઉનાળાની શાકભાજીની વાડીની આબાદ કમાણી ગુમાવે છે.

(૬) આજે ખેડૂત અનાજ, તેલીબીયાં વગેરે કાચો માલ નહીં બાવે વેચી દઈ જરૂર પડ્યે મોંઘા બાવે ખરીદે છે. જેથી તેને ડાંગલ નુકશાન થાય છે.

(૭) તેલીખીયાંનું ઉત્પન્ન જમીનમાંથી લે છે પણ તે બહાર વેચી દેતો હોવાથી ખેતર જમીનને આપી શકતો નથી. આ રીતે તેલીખીયાં નહિં પણ જમીનનો કસ વેચી દે છે. અને નફાને બદલે ચુડી પણ ગુમાવે છે. આ પ્રમાણે જમીન દિન પ્રતિદિન કસ વગરની થાય છે. અને જોઈતું ઉત્પન્ન લઈ શકતો નથી.

(૮) આજે ખેડૂત મોટું વ્યાજ અને વટાવ ભરે છે. છતાં જોઈએ તે વખતે જોઈતાં નાણાં મેળવી શકતો નથી. અને ખેતીની તક ગુમાવે છે.

(૯) આર્થિક સંકટામણને લીધે તે સારુ ખી અને સારાં અને પૂરતાં ખેતીનાં સાધનો વસાવી શકતો નથી.

આવાં આવાં અનેક કારણોને લઈને આજની ખેતી એ બાધનો ધંધો બની છે. બાકી તો કાઈ સૌ જાણે છે કે ખેતીમાં એક કણમાંથી અનેક કણ ઉત્પન્ન થાય છે.

ગામડાંઓની ગરીબાઈનું ખીજું કારણ ગૃહઉદ્યોગોનો નાશ છે. જ્યાં આજળ શીયાળું તથા ઉનાળું પાક ન જ થઈ શકે તેમ હોય ત્યાંના ખેડૂતોએ તે સમય નકામો ગુમાવવો જોઈએ નહિ. આને માટે ગામડાંઓમાં ખાસ કરીને કાંતણ અને વણાટના ઉદ્યોગોનો પુનરુદ્ધાર કરવાની પદ્ધતિ વિના વિજંએ દાખલ કરવાની આવશ્યકતા છે. બાકી છ માસ સુધી આગસુની પેટે ખેતી રહેવાથી કંઈ સુખી થવાશે નહિ. શ્રી કલ્પિગીતામાં 'રામ' લખે છે કે—

રામ કહે નરેદ્રનો, આગસ .શત્રુ મદાન
ના બંધુ ઉદમ સમો, કરે નહિં નુકશાન—૧
જગે ઉન્નતિ માત્રનો, ઉદમ છે આધાર
દરવાળે ફાલનો, મનનો દદ વિચાર—૨

આળસ એ છે આ જાગે, પડતીનો પાયો
રામ કહે ઉઘોગ છે, ચઢતીનો પાયો—૩
ફતેહ ભેટે છે નકી, ઉઘોગી નરને
રામ કહે ઉઘમ કરો, છોડી આળસને—૪

હવે આપણે ગાય વિષે થોડી વાત કરીશું. આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિમાં ગાયનું સ્થાન કેટલું ઊંચું હતું તે આપણે જાણીએ છીએ. રાજાઓને પણ ગૌસાહસ્ય પ્રતિપાળનું બિરદાવણું કરવામાં માન અને ગર્વનો અનુભવ થતો. રાજા ગાય અને સાહસ્યનો રખેવાળ બન્યો. ત્યારે આજના રાજાઓ કેવા છે? આજના રાજાઓ વિલાયતના વાયરામાં આંધળા બની ગયા છે. પરદેશીનું અનુકરણ તેમનામાં કેટલી હદે પ્રવેશ્યું છે, તેનો એક નમુનો જોવા જોવો છે. કાઠિયાવાડના એક રાજાના ફરમાનો:—

(૧) રસાલાના કાઠપણ માણસે મૂઝો રાખવો નહિ અને હોમ લેશે કાઠી નંખાવવી.

(૨) ચક્રાને ચણુ નાખનારનો રૂ. ૫૧ દંડ કરવામાં આવશે.

(૩) અનાજની તંગી ટાળવા માટે માંસ મચ્છી ખાવાનો પ્રચાર કરો.

હવે ગાયની તે વળી વાત જ ક્યાં રહી? ગાય ખેતીને માટે કિંમતી બળદો પુરા પાડે છે, જમીનને ખાતર પુરું પાડે છે, અને આપણને દૂધ, દહી, ડાઘ, ઘી વગેરે ખાવાને આપે છે. માટે ગાય એ ખેતીને મદદરૂપ એક તેનું અંગ છે.

એક પશ્ચિમનો તત્ત્વવેત્તા કહે છે કે—

“protect cow, she will protect your whole

family. " ગાયની રક્ષા કરો એટલે તે તમારા આખા કુટુંબની રક્ષા કરશે.

આપણાં શાસ્ત્રો ગૌરક્ષા કરવાનું પોકારી પોકારીને કહે છે. આપણા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને તો ગાયોના સાચા ગોપાળ બની, તેને પ્રાણપ્રિય ગણી, તેની જીવના ભોગે સેવા અને રક્ષા કરી એક જન્મકાંત ઇતિહાસ મહાભારતમાં ખડો કર્યો છે; અને ગૌરક્ષાને પ્રત્યક્ષ કિંમતી બોધ આપ્યો છે. પૂજ્ય ગાંધીજી પણ ગૌરક્ષા માટે તેવી જ અદ્ભુત તમન્ના અને અનહદ લાગણી ધરાવે છે. તેમ છતાં આજે આપણે ગાય તરફ તદ્દન બેદરકાર રહ્યા છીએ. પરિણામે ગાયોની દિનપ્રતિદિન વધુ ને વધુ અધોગતિ અને દુર્દશા થતી જ જાય છે.

આજે આપણે હાડપિંજર જેવી કરંથુ હાલતમાં ઉકરકાઓમાં બટકતી અને શેરીએ શેરીએ રખડી લોકોના માર ખાના ખાતાં પરાણે પેટ ભરતી ગાયો શું ભેતા નથી ? કેટલીક ગૌઝાળાઓ અને પાંજરાપોળો વાળા રૂપીયાના પબ્લીક ફંડોથી ચાલે છે, અને ગાયોના નામે રેલ્વે ટ્રેનોમાં લગભગ ઊપદેશકો પૈસા ઉધરાવે છે, અને તે છતાં અસંખ્ય ગાયો આપણી જ બેદરકારીથી કતલખાને જાય છે અને તે જાણી આપણે ક્ષણભર દુઃખી થવાનો ડોળ પણ કરીએ છીએ. પરંતુ તેના સાચા અને સંગીન કાયમી ઉક્ષ માટે ક્યાં કરો ભગીરથ પ્રયત્ન જ કર્યો છે ? કે કોઈ સંગીન અને સક્રિય યોજના તેને માટે અમલમાં મુકાઈ છે ?

ગાયોના ઉદ્ધારને માટે એવો શું ઉપાય કરવો કે જેથી ધંધાની અને આર્થિક દૃષ્ટિથી ગાયનું પાલન થાય, તેની જોવાઈ સુધરે, તેના બી દુધનું ઉત્પન વધે, તેની સંખ્યામાં દિન પ્રતિદિન વધારો થતો

રહે અને કતલખાને જતી બચે? છે આ બધાનો કોષ સાચો સક્રિય અને રામબાણુ ઉપાય? હા છે; તેનો જવાબ આપણી પવિત્ર ગીતા-માંથી મળી રહે છે. ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણભગવાન સ્વમુખે તેનો સચોટ ઉપાય દેખાડે છે કે, ગાયની રક્ષા કરવી હોય તો સાથે સાથે ખેતી કરે, અને તેને લગતી બધી ચીજોનો વેપાર કરે; અર્થાત્ કૃષિ ગોરક્ષ લાળોજ્યમ એ ત્રણે કામ સાથે કરે તો જ તમે કૃણીભૂત થશો. ભગવાનના આ પ્રેરક સદેશમાં અદ્ભૂત જાદુ અને ઉડું રહસ્ય સમાયેલું છે. એકલી ખેતી કે એકલી ગોરક્ષા કદી પણ નફાકારક નીવડનાર નથી. કારણ કે તે એકબીજાના આધારે રહેલાં છે. આ માર્ગે ચાલવાથી આર્થિક અને ધાર્મિક બેઉ દષ્ટિએ આપણું કલ્યાણ થશે.

ગાયોને માટે ઘાસ ઊગાડવાને અથવા ખેતી કરવાને જેટલી જમીન હોય તેના પ્રમાણમાં ગાયો વસાવવાથી તે નફાકારક નીવડે છે. કારણ કે ઘાસ વગેરે વેચાતું હાવીને ગાયોને ખવડાવવાનું બીલકુલ પોસાય તેમ નથી. સાધારણ રીતે એક વીધે એક ગાય રાખી શકાય.

ગાયની સંખ્યા દરેક વર્ષે ચક્રવર્તી વ્યાજની માફક વધતી જાય છે. આજે જો આપણે સારી બે ગાયો આપણે ઘેર રાખીએ તો દશ વર્ષ પછી આપણા આંગણે લગભગ પચાસ ઢોર ફરતાં દેખાશે-જેમાં કેટલીક ગાયો અને કેટલાક બળદો હશે. આને ગૌમાતાની લીલા કહી શકાય.

આ ઉપરાંત ગાયના હાડકાંમાંથી મળતું ખાતર, તેના ચામડાના પગરખાં વગેરે વસ્તુઓ દ્વારા મૃત્યુ બાદ પણ ગાય આપણને સુંદર સેવા આપી જાય છે.

વળી સખ્ત મજુરી કરનાર ખેડૂતને દૂધ, ઘી, છાશ જેવા પોષક પદાર્થો આંગણે ગાય હોય તોજ મળી શકે છે. છાશ માટે કહેવાય છે કે ઇંદ્રને અમૃત મળે છે પણ છાશ તો તેને દુર્લભ છે. વૈદિક શાસ્ત્ર તો છાશ ને મૃત્યુલોકનું અમૃત કહે છે.

આમ હિંદુ પોતાના આર્થિક વિકાસ માટે તેના મુખ્ય પ્રતિક રૂપ ગાયના પ્રશ્નને પ્રથમ જ હાથ ધરવો પડશે; અને પછી ખેતી સુધારણાનો વિષય હાથ ધરવો પડશે; તોજ હિંદની આર્થિક દશા સુધરશે—શ્રીકલિંગીતામાં ‘રામ’ લખે છે કે—

હહીં દૂધને પામે નહિં, આજે ભારત બાળ
ગૌધન આ ખોવાય છે, એતોને તત્કાળ—૧.

આજે કુરબનો થકી, ગાયો ધણી કપાય
તેથી ભારત વર્ષની, અધોગતિ આ થાય—૨.

રામ કહે ગાયો તાણું, જો રક્ષણ કરાય
દેશતણી સંપત્તિને, સુખની વૃદ્ધિ થાય—૩.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની પ્રથમ સક્રિય, સંગીન અને વિશાળ યોજના “ધી ગુજરાત કલેક્ટીવ ફાર્મસ, લીમીટેડ” તે નામની કંપનીએ અમદાવાદમાં ઉપાડી લીધી છે. તે ખરેખર આનંદની વાત છે.

પ્રકરણ ૧૭

કલિનો પ્રભાવ

રામ કહે આજે જગે, કલિ કરે છે રાજ
પડ્યો પ્રભાવ કલિતણે, સૌ માનવ પર આજ.

આજે સંસારમાં દરેક માનવ ઉપર કલિએ ઝાઝા થા વત્તા
પ્રમાણમાં પોતાનો પ્રભાવ પાડ્યો છે. પરિણામે ધણા લોકો ખોટા
મોઢમાં ફસાઈને આડે માર્ગે ચાલે છે.

આવા કલિયુગના લોકો રે, ખારો જમડાનો ધોકો રે—(ટક)
ભૂખ્યા સાધુને મુઠી ના આપે, દાન કરે ન લગાર
સરકાર આપો ટેકસ માત્રે ત્યારે, આપે રૂપિયા હજાર—આવા ૧
સાળા સાહુને રાજ જમાડે, ભાઈ સાથે કરે વેર
બેન બાણેજ ધેર આવે તો, ઘાગે રે કડવાં ઝેર—આવાં ૨.
સાસુ શીખામણ વહુ ના માને, ઉઘટી દયાવા જાય
દીકરા વહુનો પક્ષ વળાડે, ડપકો આપવા જાય—આવાં ૩.
ધરમાં રાજ નારીનું ચાલે, ભાઈનું ચાલે ન કાય
માતપિતા છોને જૂમો રે પાડે, સાંભળે ના તે જરાય—આવાં ૪.

સ્વચ્છંદતાથી પતિ ત્યાગીને, નારી કરે બ્યભિચાર
પતિવ્રતાનો ધર્મ ન જાણે, પાપ કરે હૃદયાર—આવા૦ ૫.
દાર પીએ ને દુત રમે વળી, સંગ કરે પરનાર
કન્યાઓના પૈસા રે લેતાં, પાપી બીએ ન લગાર—આવા૦ ૬.
ખોટા અધર્મના પંથે ચઢ્યા તે, ઇશ્વરના ગુનેગાર
'શમ' કહે છે હે જન મુણે, આશે તે જમનો માર—આવા૦ ૭.

આપણે સમજવું જોઈએ કે જોમ કુવો ખોદાવ્યા પછી જો
ખાંડ પાણી નીકળે તો આપણને ફટલી બધી દીલગીરી થાય છે;
તેમ પ્રભુએ આપણને અહીં ધર્મ કરવા મોકલ્યા અને ઉત્તમ એવો
મનુષ્ય દેહ આપ્યો, છતાં જો આપણે પાપ કરીએ અને અધર્મના ખોટા
માર્ગે ચઢી તેને નકામે ગુમાવીએ તો તેથી પ્રભુને ફટલી બધી
દીલગીરી થશે ? આ જીંદગીમાંનો જે દિવસ ગયો તે કરોડો સોના
મહોરો આપતાં પણ પાછો ખરીદી શકાતો નથી.

માટે હે સુજન, તું જન સેવા અને પ્રભુ ભક્તિના મહાન
અને પવિત્ર સુપંથ ઉપર આગર ધપ. છતાં પણ જો કોઈવાર
ગુન્હો કરવાનું મન થઈ જાય તો જરા થંભી જવું. ઇશ્વર સાથે
સંબંધ સુધારવો છે. કે અગાડવો છે એ ઉપર વિચાર ચલાવવો
અને પછી ગુન્હો કરવો કે ના કરવો એ નક્કી કરવું. આ રીતે
વિચાર કરવાથી બધા લોકો ભેદની ધડીએ પણ પાપ કરતાં અટકી
ગયા છે. તું પણ અજમાવી જોજો.

પરંતુ ચર્મ ગયેલાં પાપોનું ખરું પ્રાયશ્ચિત શું ? હૃદયનો સાચો
પસ્તાવો. ક્ષમાપીએ લખ્યું છે કે—

મંદાકાન્તા.

હા પસ્તાવો, અમૃત ઝરણું, સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે
પાપી તેમાં, કુબડી મારી, પુણ્યશાળી બને છે.

પ્રકરણ ૧૮

દુનિયા દરિયો દુઃખનો.

દુનિયા દરિયો દુઃખનો, દુઃખ કહ્યાં નવ જાય
આધિ વ્યાધિ ઉપાધીની, હોળી ના હોલાય--૧

સુખનું તો ઝરણું વહે, દુઃખ દરિયો સંસાર
દુખ છે તન મન ધન તણું, કુટુંબ કલેશ અપાર--૨.

ઝોલા ખાતો માનવી, દુખ દરિયાની માંય
પાણી સુખ ઝરણા તણું, તેનાથી ન પીવાય--૩.

રામ કહે છડીના જતું, સુખ તણા સમયે
ને હિંમત ના હારવી, દુઃખ તણા સમયે--૪.

દુઃખના દરિયામાં ઝોલા ખાતો માનવી સુખના ઝરણાનું પાણી
પી શકતો નથી. સંસારમાં સુખ કરતાં દુઃખ એક દગ્ગરગણું વધારે
રહેલું છે. આ દુનિયા રૂપી દરિયામાં આપણે દોટ મૂકવાની છે, અને
રસ્તામાં આવતાં સુખદુઃખનો અનુભવ કરતાં કરતાં, જન સેવા અને

પ્રજા ભક્તિ રૂપ નાવડી પકડી રાખી અંતે પાર ઉતરવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે; અને સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરવાનું છે.

રાગ —(પ્રેમભળ જ્યોતિ)

મૂક દરિયામાં દોડ, મુસાશીર, મુક દરિયામાં દોડ. (૨૬)
સુખ દુઃખની આ દરિયા માંહી, આવે ભરતી ચોટ
તું રાખ ભરોસો સીતાવરનો, નહિં લાગશે ચોટ. મુસાશીર૦ ૧.

વિધન ધણાં આવે જીવનમાં, માનવ દેહ અમોઘ
શુરા હશે તે અડગ રહેશે, કાયર ડોલમ ડોલ—મુસાશીર૦ ૨.

આ દુનિયા છે દુઃખનો દરિયો, દેખાયે ધનધોર
સાચું સુખ મેળવવું કઠિન છે, ભક્તિ વિના જગચોર—મુસાશીર૦ ૩.

જન સેવાને પ્રજાભક્તિ રૂપ, નાવ પકડ વહી ઝંઝ
'રામ' કહે છે હે જન મુણો, પાર કરે હરી ઝંઝ—મુસાશીર૦ ૪.

ભક્ત પ્રીતમદાસ પણ કહે છે કે—

રહીએ ઈશ્વરને આશરે, ધારી ધારણુ ધીર
સુખ દુઃખ એણી પેરે આવશે, જેમ નારિયેળમાં નીર.
કરોએ શ્રી કૃષ્ણ ઉપાસના.

પ્રકરણ ૧૯

જનસેવા અને પ્રભુ ભક્તિનો મહીમા.

દીનજનની સેવા કરો. જનમીને જગમાંય
રામ કહે ભવ સિંધુથી, એ તરવાનો ઉપાય

ઈશ્વરને પામવા માટે લોક સેવા એ એક મોટો રાજમાર્ગ છે. લોકસેવા એ પ્રાચીન ભારતનો મહામંત્ર હતો. લોકસેવા, જનસેવા, સમાજસેવા કે દેશસેવા બધું એકનું એક જ છે. જનસેવા એ સાચી પ્રભુસેવા છે. માટે આપણે જો પ્રભુને રાજી કરવા હોય; તો અવશ્ય જનસેવાનો માર્ગ ગ્રહણ કરી લેવો જોઈએ. જનસેવા એટલે પરાંપકાર, જનસેવા એટલે કોઈપણ જીવનું તન, મન, કે ધનથી ભણું કરવું તે, અને જનસેવા એટલે આશીર્વાદોની કમાણી. માટે આપણે આ દુર્લભ એવું મનુષ્યજીવન ફેગટ ના ગુમાવતાં જનસેવા કરી આશીર્વાદોની સાચી અને સારી કમાણી કરવી જોઈએ.

રાગ—રાસડો.

(હારે) આવું મોંધું આ જીવતર જાય રે—ફરીએ સેવાના પંથમાં
તેને ફેગટ કેમ ગુમાવાય રે—ફરીએ સેવાના પંથમ —(ટક)

સાખી.

પ્રભુ કહે જોણે મને, રાજી કરવો હોય
તેણે મારા જનતણી, સેવા કરવી રોજ.
મારો આત્માફે બધે વાસ રે—ફરીએ૦
એ તો મારી સેવા છે ખાસ રે—ફરીએ૦ ૧

સાખી.

જે માણસ હરીને બજે, જનમીને જગમાંય.
પણ જગના માનવતણું, ના ઈચ્છે કસ્યાણુ.
રાખે મિત્રાઈ તે પિતા સાથ રે—ફરીએ૦
રાખે વેર તે દીકરા સાથ રે—ફરીએ૦ ૨

સાખી.

ને જે નર માનવતણું, બહું કરેજ સદાય
પણ ના પ્રેમયકો બજે, જગતપતિ રઘુરાય.
રાખે દોસ્તી તે દીકરા સાથ રે—ફરીએ૦
રાખે વેર તે પાપની સાથ રે—ફરીએ૦ ૩

સાખી.

‘રામ’ કહે માટે તમે, હે ભારત સંતાન
દીનજનની સેવા કરો, અને બજો ભગવાન.
એથી મળશે મોંઘી આશિષ રે—ફરીએ૦
એથી રાજી થશે જગદીશ રે—ફરીએ૦ ૪

માટે આપણે સમાજની સેવા કરવી જોઈએ; સમાજ એ તો એક જીવંત દેહ છે. વિરાટ પુરુષ ભગવાન જગન્નાથનો વિરાટ દેહ છે. નિંદા, કુથલી કે ખાલી વિતંડાવાદમાં ઉતર્યા વગર એ દેહને લાગેલા રોમનું નિવારણ કરવા માટે. પરસ્પરના ઘાત અને પ્રતિઘાતના પરિણામે એ

વિરાટ દેહ ક્ષત વિક્ષત બની ગયો છે. એમાં ઉંડા ધા પડ્યા છે. તેને સેવા અને સહાનુભૂતિના મલમપટ્ટાથી રૂઝવવાની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરો. એ જખમો પર પુનઃ પ્રહાર કરી તેમને વધારે વિકરાવવાની અને વધારે પીડાકારી બનાવવાની આદત છોડી દો. સમાજે આપ બળે જ પોતાનો માર્ગ નક્કો કરીને આગળ વધ્યે જવાનું છે. મિલન, સખ્ય, ઐક્ય, અને સંઘબળદ્વારા સમાજના હૈયામાં મહાશક્તિનો સંચાર કરવો; સર્વે હિન્દુઓને સનાતન હિન્દુ ધર્મના ભગવા ઝંકા નીચે એકત્ર કરવા, હિન્દુધર્મ અને હિન્દુમતિનું રક્ષણ કરવાની હિંમત અને તાકાત કેળવવી, અને જાહેર જનતાને દેશદ્રોહીના બનતાં દેશપ્રેમી બની, આઝાદીના પંથે આગળ ધપવાનો પુનિત આદેશ આપવો, એજ આજના સમાજ સેવકોનું કર્તવ્ય છે. સમાજમાં ચૈસોજ માત્ર ભલાઈ કરી શકતો નથી. પરાપકારમાં શારિરીક ભોગની કિંમત ઘેસા કરતાં પણ વધારે છે.

કેટલાક લોકો કહે છે કે અમે તે પેટનું કામ કરીએ, ધરનું કરીએ, સમાજનું કરીએ કે દેશનું કરીએ? કેટકેટલાં કામ કરીએ! પછી વૈતરૂ કરી કરીને માંદા પડીએ ત્યારે અમારી શી હાલત? તેમને હું પૂછું છું કે કામ નહિં કરવાથી માંદા નહિં પડવાની તમોને ખાતરી છે? આ અમૂલ્ય મનુષ્ય અવતાર પ્રભુએ તમોને શું બેસી રહેવા કે તમારા ધરનું જ કામ કરવાને આપ્યો છે? તેનો તો પરાપકારમાં જોડલો અને તેટલો દસ કાઢવો જોઈએ. કામ કરવાથી તખીયત બગડતી નથી; પણ કામ કરવાની આગસ અને કંટાળાથી તખીયત બગડે છે. ખૂશ મિનજથી અધરામાં અધરાં કામ પણ સહેલાં બની જાય છે. તકલેદી મોજમઝાહરૂપી આગસમાં ડૂબેલા રહેવાને લીધે જ ઇંદ્રિયો વશ રાખવાનું કામ કઠિન જણાય છે. બાકી એ આગસ એકવાર સદાને માટે ખંખેરી નાખવામાં આવે તો ઇંદ્રિયનિગ્રહ સ્વાભાવિક બની જાય છે.

માટે હવે આપણે આપણા આત્મકલ્યાણની ખાતર તેમજ સમાજ

કલ્યાણની ખાતર પ્રમાદ, આળસ, અને કાયરતાને લાત મારી જનસેવા, દેશસેવા અને પ્રભુભક્તિના પવિત્ર માર્ગને અપનાવી લેવો જોઈએ.

રાગ—(રાજયાના)

વીરા સંત સાચાની વાણી સૂણીએ— (૨૬)
ભાથુ ખાંધું બહુ આ લોકનું, બેગા કીધા બહુ દામરે
નારી માટે ધરણ્યાં અંબર લાવીયા, કીધાં સંસારનાં કામરે—વીરાં ૧.
દાન કરે તમે દાન અપંગોને, કાં થાઓ છો અકારા રે
હરિના દરબારે તને પૂછશે, મારશે સોટાના મારા રે—વીરાં ૨..
સુણોને તમે સંત આગન્યા, જનસેવા જે કરશે રે
દેશસેવા ને પ્રભુભક્તિથી, કલિએ મુક્તિ મળશે રે—વીરાં ૩..
ગુરા હશે તે હિન્દુધર્મ રક્ષવા, બહાદુરીથી લડશે રે
કાયર હશે તે પરધર્મને, વધાવી ધારણુ કરશે રે—વીરાં ૪..
સમજી ભાથુ ખાંધો પરલોકનું, કરીને દાન સેવા રે
કહે 'રામ' સુણોને ગુરુવાણીને, રીઝશે જગદેવા રે—વીરાં ૫.

હે મનુષ્યો, આ માનવ દેહરૂપી હીરો ફરી ફરીને હાથ નહિ આવે માટે તેનો સદુપયોગ કરો. હે જીવો, જ્યાં સુધી પ્રભુએ મોતના વોરંટ ઉપર અને નરકમાં નાખવાના કરાવ ઉપર સહી કરી નથી, તે પહેલાં આપણે પાપ કરવાનાં છોડી દેવાં જોઈએ; અને શ્રદ્ધાથી શ્રી હરિની ભક્તિનો આરંભ કરવો જોઈએ.

વળી મોડું કે વહેલું આપણે અહીંથી જવાનું તો છેજ. આપણા માથા ઉપર ભમતો કાળ, આપણને ક્યે દિવસે સ્વાહા કરી જશે, તેની આપણને ખબર નથી.

અમ્મ જાગ મુસાફીર! રામ વદો
તૂજ રીર પે કાળ ભમી જ રહ્યો.

માટે આપણે શ્રદ્ધાથી રામને પોકાર કરવો જોઈએ. પરંતુ જો રામ ઉપર શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ ન હોય તો શું થાય? જેમ લગામ વગરનો ઘોડો તેના ઉપર બેઠેલા સ્વારને ખાડામાં નાખી દે છે, તેમ વિશ્વાસ વિનાનું મન મનુષ્યને નરકના ખાડામાં નાખી દે છે.

આજના માનવોની શ્રદ્ધા કેવી છે? આજના અંચળ મનધારી માનવોને જો વેપારમાં ખૂબ તકાફો પડે કે વારસામાં ખૂબ દોલત મળે ત્યારે તેઓ કહે છે કે ભગવાનની રહેમ છે. અને ધંધામાં ખોટ જાય છે ત્યારે તે જ માણસ કહે છે કે ભગવાનને ત્યાં ન્યાય જ ક્યાં છે? મનલ્પ હોય ત્યારે ભગવાન દયાળુ અને દુઃખ આવી પડતાં ભગવાન અન્યાયી! એવા દ્વિમુખી પ્રીતિવાળા ઉપર ભગવાન પણ ક્યાંથી પ્યાર રાખી શકે? ભગવાન તો એકધારી શ્રદ્ધાનો જ ભૂખ્યો છે.

આપણે તેને આશ્રયે જવું જોઈએ જાડની નીચે બેસવાથી પણ છાયા અને ફળ મળે છે તો પ્રભુને આશ્રયે રહેવાથી કેટલું બધું મળશે? કારણકે પ્રભુને આશ્રયે રહેવાથી અને પ્રભુના ભક્ત ચરાથી પ્રભુ આપણને તેના પોતાના ગણે છે. “હું ભકતોનો છું અને ભકતો મારા છે.” એ પ્રભુની અમર પ્રતિજ્ઞા છે. સર્વાત્મભાવે સમર્પણ અને અખંડ પ્રેમથી સર્વ કાંઈ સાધ્ય છે.

શાસ્ત્રમાં કલિયુગને માટે કીર્તન ભક્તિ એ જ સહેલો અને શ્રેષ્ઠ માર્ગ કહ્યો છે. કમર કસીને ભજન ક્યાં વિના ભવસાગર કોઈ તરો શક્યું નથી અને તરી શકે નહિ. અને દીક્ષને ખરો રંગ ચઢાવ્યા વિના કોઈનું ભજન ફળ્યું નથી અને ફળી શકે નહિ.

જો મનુષ્ય ભક્તિના નાવમાં ખિરાજો છે; તેનો નાવિક રામ થાય છે; અને તેને આ ભવસાગરથી તારી દે છે. માટે જેમ આપણે કેપ્ટન

ઉપર વિશ્વાસ રાખીને આગમોટમાં બેસીએ છીએ; તેમ પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ રાખીને ભક્તિરૂપી આગમોટમાં બેસી જાઓ. પરંતુ આપણને માયારૂપી સાપ કરડેલો છે, અને આપણાં હૃદયને અજ્ઞાનનાં તાળાં વાસેલાં છે. તેથી આપણે એ આગમોટમાં બેસી શક્તા નથી, જેમ આપણા ધરતું તાળુ ઉગાડવા માટે ચારીવાળાની જરૂર પડે છે, તેમ આપણા અંતરનાં તાળાં ખોલવા માટે સદ્ગુરુની જરૂર પડે છે. ગુરુ મનુષ્યને જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપે છે અને તે જ્ઞાનથી મનુષ્યના મનમાં ભાકતનો ઉદય થાય છે. એ રીતે ગુરુ શિષ્યને ભવસાગરથી તારો દે છે.

રામ—હંસલો ચાલ્યો જવાનો એકલો રે.

સાચા સદ્ગુરુ ભવથી તારશે રે

એ છે જીવના તારણહાર (૨)—સાચાં ૧

તે વિશુ કોઇની ના તાકાત છે રે

કે લઇ જાય આ ભવની પાર(૨)—સાચાં ૨

સંશયો અનેક જાતના ઉદ્ધમવે રે

જીવના ચંચળ મનની માંય (૨)—સાચાં ૩

ધણા જનમોના પાપના ઢગલા રે

ગુરુમત્રે શેના ક્ષીણ થાય (૨)—સાચાં ૪

પણ યાદ રાખવું. અગ્નિ તણુઓ રે

બળતણુ ગંજે જો તે પડી જાય(૨)—સાચાં ૫

તો તે ધીમે ધીમે વધુ ચેતતો રે

અંતે ઢગલો રખ્યા થાય (૨)—સાચાં ૬

તેમ સદ્ગુરુએ દીધા મંત્રની રે

ભાવથી સાધના જો તે કરાય(૨)—સાચાં ૭

‘રામ’ કહે તેના થોડે બહુ જન્મના રે

સચિત પાપ કરમ બળી જાય(૨)—સાચાં ૮

પરંતુજેમ ભૂખ લાગ્યા વિના સારૂ ખાવાનું પશુ ગમતું નથી, તેમ પાપીઓને ભક્તિની, જનસેવાની, દાનની કે મોક્ષની વાતો ગમતી નથી. આજના કેટલાક માણસો કહે છે કે આ સંસારનો અને વેપારના કામોનો તેમ જ ઝગડાઓનો અમારા ઉપર કંઈ ઓછો ભાર છે ? અમે તે પ્રભુને શી રીતે ભજીએ ? તો તેઓને માટે કહેવાનું કે ઘરમાં ભાઈઓના અને વહુઓના વાંધા અને ઝગડા સારૂ કંઈ આપને ત્યજ દેવાય નહિ; તેમ જહારના ઝગડાઓ સારૂ કંઈ પ્રભુને છોડી દેવાય નહિ.

આ જગતમાં લક્ષ્મી વીજળી જેવી છે, અધિકાર પતંગના રંગ જેવો છે, આયુષ્ય પાણીના મોજા જેવું છે, કામભોગ આકાશમાં ઉત્પન્ન થતા ઈંદ્ર ધનુષના જેવા છે. દુઃકમાં હે માનવો, એ સમ્પન્ની વસ્તુઓનો સંબંધ ક્ષણભર છે. ફક્ત આત્મા જ અખંડ છે અને અવિનાશી છે. માટે આત્મા જેવી નિત્ય વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

વિશેષ આ જગતની કાંઈપણ વસ્તુ આપણી નથી. કાયમને માટે આપણો સાથે રહેનારી તો એજ વસ્તુ છે. તે છે ‘પુણ્ય’ અને ‘પાપ.’

કોનાં છોડે કે કોનાં વાછડે, કોનાં માથ ને આપ
અંતકાળે જાવું એકલું, સાથે પુણ્ય ને પાપ.
એક દિન એવો તારો આવશે.

પુણ્ય એટલે શું અને પાપ એટલે શું ? પુણ્ય એટલે સુખ મેળવવાનો રસ્તો અને પાપ એટલે દુઃખ મેળવવાનો રસ્તો. માટે જો સુખની ઈચ્છા હોય તો પુણ્ય કરો અને ભક્તિરસનું પાન કરો.

એ રસ કાણ પીએ ?

તરસ વિના એ રસ કાણ પીએ ?

રસિયાં, તરસીયાં કે કોઈ દરદિયાં,

ખનીને ગરજ્યાં પીએ ! તરસ વિનાં

પ્રકરણ ૨૦

હિન્દુ ધર્મ શું?

રામ કહે સુણજો તમે, હિન્દુ ધર્મ શું છે?
તેના ઉદ્દેશો ખરા, વેદોમાં શું છે?

હિન્દુ ધર્મ એટલે શું? હિન્દુ ધર્મ એ અતિ પ્રાચીન ધર્મ છે. બીજા સર્વ ધર્મો ઉપરિચિત ક્યારે થયા તે ઇતિહાસ કહે છે. પરંતુ હિન્દુ ધર્મની ઉત્પત્તિ ક્યારે થઈ તે ઇતિહાસ કહેતો નથી. સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિની સાથે જ હિન્દુ ધર્મની અર્થાત્ વેદ ધર્મની ઉત્પત્તિ સાક્ષાત્ બગવાને કરી છે. ઇસ્લામ ધર્મનો એકશ્વરવાદ, ખ્રિસ્તી ધર્મનો તત્ત્વવાદ, પારસી ધર્મની અગ્નિપૂજા, બૌદ્ધ ધર્મની અહિંસા વગેરે ધર્મોનાં મુળ સિદ્ધાંતો હિન્દુ ધર્મો તો પ્રથમથી જ સ્વીકારેલાં છે. જેથી હિન્દુ ધર્મ એ એક મહાન સુવિજ્ઞાન અને અતિ પ્રાચીન ધર્મ છે; અને તેમાંથી જ અમુક અમુક સિદ્ધાંતોને પ્રાધાન્ય સ્વરૂપ આપીને નવાં નવાં નામ ધારીને બીજા ધર્મો અને અનેક સંપ્રદાયો ઉપરિચિત થયા છે. શ્રી કલિગીતામાં 'રામ' લખે છે કે—

રામ કહે સૌ ધર્મમાં, વેદ ધર્મ ગંભીર
વિજ્ઞાન તે સિંધુ અને, બીજાં નદીનાં નીર.

આ હિન્દુધર્મ એટલો બધો વિશાળ છે કે તેની બધી વાતો
જો ચર્ચવા બેસીએ તો પાનાં ને પાનાં ભરાય. માટે તે બધી
જંગળમાં ન પડતાં તેના મુખ્ય સિદ્ધાંતો શું છે તે ટુંકમાં નીચેના
ચાર શ્લોકોમાં હું લખી જણાવું છું.

રાગ—અનુષ્ટુપ

ગામે ગામે સજા રચાપી, અને વંચાવવી કથા
પાઠશાલા, મલ્લશાલા, પ્રતિપર્વ મહોત્સવ—૧.

અનાથો મંદિરો ગાયો, ને વિધવાને રક્ષવાં
કરીને ધર્મનું ઐક્ય, ધર્મથી દાન આપવાં—૨.

દુખી ઉપર દયા કરવી, આદર કરવો નારનો
ના મારો અહિંસકને, આતતાયીને મારવો—૩.

વિશ્વના સર્વ ધર્મોમાં, ઉત્તમ હિન્દુધર્મ છે
સર્વ જૂતોતણું હીત, કરનારો એ ધર્મ છે—૪.

અંતમાં આજના હિન્દુઓને હું હાકલ કરું છું કે—

રામ કહે છે સાંભળો, હે હિન્દુ નરનાર
આવા હિન્દુ ધર્મ કરોનો, જગમાં પ્રચાર.

પ્રકરણ ૨૧

યુગ કર્તવ્યની હાકલ યાને ઉપસંહાર.

સ્વધર્મ સંરક્ષણને, સેવા સંગઠન સાધ
આ યુગનો એ ધર્મ છે, રામ કરે પોકાર.

સ્વધર્મ, સંરક્ષણ, સેવા અને સંગઠન સાધો.

આ ચાર સરસામાં આ યુગનું કર્તવ્ય અર્થાત યુગધર્મ સમાઈ જાય છે. આ ચાર સરસા, આપણે આપણા હૃદયરૂપી કપાટમાં કોતરી રાખવા પડશે; અને તેમને અમલમાં મૂકવાનો મહાન પ્રયત્ન આદરવો પડશે.

સ્વધર્મ, સંરક્ષણ, સેવા અને સંગઠન એ છે આપણા જીવનનો મુદ્રાલેખ. એ છે આપણા જીવનનો મહામંત્ર, એ છે આજનો સાચો યુગધર્મ અને તેમાં છે આપણા જીવનની સાર્થકતા.

હે હિન્દુગે, આ ચાર સરસાને સાધવાનો ભગીરથ પ્રયાસ આરંભો અને પડતીના ધરામાં પડેલા હિન્દુસ્તાનને, હિન્દુધર્મને અને હિન્દુ કોમને જગત સમક્ષ ફરીથી ટટાર શીરે ઉભી કરો. અને ઉજ્જવળ કીર્તિને પામો.

કદમ કદમ બઢાયે જ
ખૂશી કે ગીત ગાયે જ
મહ જીંદગી હે કોમકી
તૂ કોમ પે લૂટાયે જ.

सर्वेषां मंगलं भूयात् सर्वे सन्तु निरामयः ।
सर्वे भद्राणिपश्यन्तु मा कश्चित् दुःखमाह भवेत् ॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ભજનો.

૧. રાગ—(વિંધન હરન ગવરી કે નંદન)
 પરથમ વંદુ ગણપતિજીને, વિંધો સરવે ટાળો રે.
 બીજો વંદુ સરસ્વતીને, શુદ્ધિ નિર્મળ આપો રે.
 ત્રીજો વંદુ સદ્ગુરુજીને, માર્ગ ફેડા બતાવો રે.
 ચોથો વંદુ માતપિતાને, માફ કરો અપરાધો રે.
 પંચમ 'રામ' નમે રઘુનાથને, ભરસાગરથી તારો રે.

૨. રાગ—(પ્રેમળ જયોતિ તારો દાખવી.)

દીનાનાથ પ્રભુ હરિ ઝં
 દયા કરો પ્રભુ ગુરુ ઝં—(ટક)
 કામ ક્રોધ ને હું શીમે લોભાચો, ધૈર્ય આપો હરિ ઝં
 મદ મત્સરને મોહે ફજાચો, શોક કાપો ગુરુ ઝં
 મારી વાસના ખાળો ઝં—દીનાનાથ૦ ૧.
 પાપ કરમથી બચાવો પ્રભુજી, જગતપતિ હરિ ઝં
 માર્ગ અસત્યથી વાળી ગુરુજી, સુધારો મતિ ગુરુ ઝં
 આપી જ્ઞાન દાન અતિ ઝં—દીનાનાથ૦ ૨.

સકલ સુકાર્યે સ્થાય માગું હું, મદદે આવો હરિ ઝં
દુરિત કૃત્યોની માફી માગું હું, પાપ બાળો ગુરુ ઝં
મારાં સંકટ નિવારો ઝં—દીનાનાથ૦ ૭.

પાપી પરાધિન આયો શરણમાં, દયા લાવો હરિ ઝં
આ દીન 'રામ' પડ્યો રે ચરણમાં, લાજ રાખો ગુરુ ઝં
મને પાર ઉતારો ઝં—દીનાનાથ૦ ૪.

૩. રાગ—મંદાકાન્તા.

દીનાનાથ મુજ મન થકો, વાસના સર્વ ટાળો
કષ્ટો વિધેના દુર કરી પ્રભુ, પાપને સર્વ બાળો—૧.

આ સંસાર રૂપ ઉદ્ધવીમાં, આથડું છું હે કૃષ્ણ
દીન બાળ પર કરી કૃપા, ને ઉગારી લે કૃષ્ણ—૨,
નીનિનાં સૌ વીસરી વચ્ચેના, પાપી કૃત્યો ક્યાં રે
ધર્મો બૂલી અધરમ તણા, કાચળા તો બચ્યાં રે—૩.

દીનાનાથ મુજ આ ચરણ, ને દયાળુ સ્વીકારો
આજે 'રામ' તરફ નીરખી, ઝૂંપડીમાં પધારો—૪.

૪ રાગ—ધન્ધ વજ્ર.

મહેશ્વરા હે પરમેશ્વરા હે, દીનેશ્વરા હે જગદીશ્વરા હે
કૃપા કરોને પ્રભુ ઈશ્વરા હે, નમું નમું હું અખિલેશ્વરા હે—૧.

વિચિત્રલીલાને શક્તિ તમારી, કદી ન ચાલે મતિ ત્યાં અમારી

તથા નથી કોઈ તમારી માયા, ગુણો તમારા સહુ શાસ્ત્રે ગાયા. ૨.

વિનંતિ આ નમ્ર ચિત્તે વિચારો, કૃપા કરીને પ્રભુ તે સ્વીકારો

શુભા કરો નાથ સમસ્ત પાપો, સદા તમે શાશ્વત શાંતિ આપો. ૩.

કૃપાનિધે હે કર્ણેશ્વરા હે દયાનિધે હે ભકતેશ્વરા હે

કરે નમી 'રામ' તૂને, પ્રણામ, દયા કરો હે ભગવાન રામ. ૪.

૫. પ્રભુ પ્રાર્થનાની મહત્તા

રામ—મઝઘ.

મળે છે ચિત્તને શાંતિ, પ્રભુની પ્રાર્થનાએથી
 મળે છે ધૈર્ય સદ બુદ્ધિ, હરિની પ્રાર્થનાએથી—૧.
 જગે માનવ જીવનનું, અજન્મ એતો રસાયન છે
 હરિને પામવા કાળે, પ્રથમ એ શુભ સાધન છે—૨.
 હવાયું ધોર વાદળથી, નર હૈયું નિરાશના
 પ્રભુની પ્રાર્થના તેમાં, કરે દીપક આજ્ઞાના—૩.
 તુટેલી જાતીને એ તો, મહાશ્રદ્ધા તણા બળથી
 જગે એ ટેકવો રાખે, મહા વિશ્વાસના બળથી—૪.
 અશાંતિથી ભરેલું ને, પાપાધીન આજનું જીવન
 કરે છે શાંતિરૂપી એ, સુધાનું તે મહીં સિંચન—૫.
 સુણોને 'રામ' પાકારે, તમે માટે કરો સ્તુતિ—૬.
 કલિકાળે સુખી થાવા, રૂડો રસ્તો પ્રભુસ્તુતિ—૬.

૬. રાગ—(શરણે આવ્યો જીવનના રખત્રાળ રે)

દીન દયાળુ શરણે લ્યો મગવાન રે
 આપો સેવા ભક્તિ કેરૂં દાન રે—૧.
 ક્ષમા કરો અપરાધ જમરા નાથ રે
 દરશન દોને આવી દીનાનાથ રે—૨.
 માર્ગ સમે ના સધળે છે અંધાર રે
 સાચો માર્ગ બતાવો જગદાધાર રે—૩.
 તું છે આ દુનિયાનો ન્યાયાધીશ રે
 સાચો ન્યાય કરે સૌનો જગદીશ રે—૪.

‘રામ’ હોયરણે નમીએ કીરતાર રે
કૃષ્ણ ઉતારો અમને સામે પાર રે—૫.

૭. રાગ—(મારૂં રણુ તમે છાડાવો રે.)

મને આશરો એક તમારો રે—રણુછોડ રાયા.
મને ભવથી પાર ઉતારો રે—રણુછોડ રાયા.
આ ભવસાગર છે ભારી, હૂમે છે નૈયા મારી
મને આશા એક તમારી રે—રણુછોડ રાયા ૧.
માછલી પાણી વિનાની, ને વાછડી ગાય વિનાની
ખાંચ ઝાલોને હૂમતાની રે—રણુછોડ રાયા ૨.
પ્રભુ સુણુને મારો દાવો, મુજને જ્ઞાને ટગરાવો
મારી નાવ કિનારે લાવો રે—રણુછોડ રાયા ૩.
મોળાં ખડુ આડે આવે, આ નાવ ચદ્યું ચકાવે
આ ‘રામ’ તૂને મોલાવે રે—રણુછોડ રાયા ૪.

૮. રાગ—(જાવો જાવો ને મેરે સાધુ)

આવો આવો એ કૃષ્ણ કનૈયા, તારો મારી નાવ
તારો મારી નાવ રણુછોડ, તારો મારી નાવ—(ટક)
વિકટ લયાનક ભવસાગરમાં, માયાનાં એ નીર
નૈયા મારી ડગમગ ડાલે, રહાય કરો રથુવીર—આવો ૧.
સાગર આ તોફાને ચઢીયો, નાવ હીડોળા ખાય
કાયા રૂપી નૈયા મારી, દુઃખ ખડકે અથડાય—આવો ૨.
આશ મને છે એકજ તારી, એક તારો આધાર
નિર્ભય કરજો નૈયા મારી, તું છે તારણહાર—આવો ૩.

હર કિનારે નાવ હૂમે આ, હાથ ધરેને સુકાન
આયો શરણમાં 'રામ' તમારે, તારેને ભગવાન—આવો ૦ ૪.

૯. રાગ—(મારી હુંડી સ્વીકારે મહારાજ રે)

તારે શરણે આગ્યો મહારાજ રે—શામળા ગીરધારી.
મારું પાર ઉતારે જહાજ રે—શામળા ગીરધારી.

સાખી

મારી માગું પાપની, જોડી ખેડ હાથ
દયાનિધિ રાખો મને, તુજ શરણમાં જનનાથ રે—
શામળા ગીરધારી. ૧.

સુઝવણ મારા મનતણી, હર કરે તત્કાળ
કૃપા કરી પ્રભુદયો તમે, આ બાળકની સંભાળ રે—
શામળા ગીરધારી ૨.

મારા સૌ અવશ્યજીને, વિસારજો ભગવાન
વિકટ મહાભવ સિંધુથી, મને ઉગારજો ભગવાન રે—
શામળા ગીરધારી. ૩.

આ દીનની અરજ સુણી, દયા કરે મહારાજ
'રામ' પામ્યો તુજ શરણમાં, તમે રાખોને મારી લાજરે—
શામળા ગીરધારી. ૪.

૧૦. (રાગ—મીઠા લાગ્યા છે મને)

ગુફાવી નાવ તારે નામે હો રામજી
એક મને તારે વિશ્વાસ રે
રામ નામ કરે આધાર છે—(ટક)

પગલે પગલે તે એના, બાણકારા વાગતા
 ધમકારે ધમકારે, હૈયું ગળવતા
 મનમાં તે વ્યાપી રહ્યો રામ રે
 રામ નામ કરે આધાર છે—જુકાવી ૦ ૧
 જીભણી જપે નહિ, રામ રામ બોલે
 સંસાર સાગરે, નાવ મારી ડોલે
 રધુનાથ ગ્રહોને સુકાન રે
 રામ નામ કરે આધાર છે—જુકાવી ૦ ૨
 બાંધી મેં હોડ આજ, રામજીને માટે
 હાં રે હંકારતો, મુક્તિની વાટે
 કાયાની હોડી ઝોલાં ખાય રે
 રામ નામ કરે આધાર છે—જુકાવી ૦ ૩
 ‘રામ’ કહે બક્ષિતએ, આત્મા જગાડીયો
 આ રે સંસારના, બચને બગાડીયો
 જાણે ઉભો છું રામદ્વાર રે
 રામ નામ કરે આધાર છે—જુકાવી ૦ ૪

૧૧. સંસાર સાગર

રાગ—શીખરાણી.

બર્યો સાગર બારી, જળમાં કુચતી નૈયાં મારી
 પ્રભો આશા તારી, બચાવને આ નાવ મારી—૧.
 મહા સંકટ વિઘ્નો, રૂપ ખડકો સાથે અથડાતો
 મહા માયા રૂપી, મગર મછ જળે ફસાતો—૨.
 મહા સંતો ભકતો, રૂપ દીવાદાંડી અનંત
 છતાં મોહાંધીઓ, કદી ન જોતા મુક્તિ પંથ—૩.

અને માનવ દેહો, રૂપ તે નૈયા મૃત્યુ સામે
ખડકે અથડાઈ, નરકરૂપ મહાદુઃખ પામે—૪.
પરંતુ જે વ્યક્તિ, તન મન ધનદિજ શક્તિ
કરીને કૃષ્ણાર્પણ, વળી કરે ભાવે જ ભક્તિ—૫.
કહે છે આ ‘રામ’, અનતો નાવિક તેનો રામ
અને તે નૈયાને, તુરત તારી દેતો રામ—૬.

૧૨. પથવાણી

રાગ—(સમય મારો સાધજે ઠાલા.)

સુણોને આ પથવાણી, પાળો એને સત્ય જાણી— (ટક)
પથ પ્રથમ સત જોલવું, પરનિદા ના થાય—થાય.
ના કરાય નિજ વખાણ, પરપીડા ના થાય—સુણોને ૧.
પથ પાંચમું વેદતણાએ, વચનના ઉલ્લંઘાય—ધાય.
નિજ વર્ણાશ્રમનો ધર્મ, યોગ્ય રીતે જ પળાય—સુણોને ૨.
પથ સાતમું પરનારીનો, સંગ કદી ના થાય—થાય
જાણોને પથર સમાન, ના પરંવન લેવાય—સુણોને ૩.
પથ નવમું દુર્જન તણો, સંગ કદી ન કરાય—રાય
ના કરાય કંઈ વ્યસન, ના અભિમાન ધરાય—સુણોને ૪.
પથ આરમું નિજ કર્તવ્ય, સંસારે ન તગ્નય—ગ્નય
‘રામ’ કહે આ પથ પાળેથી, આ ભવસિંધુ તરાય—સુણોને ૫.

૧૩. રાગ—(મુખડાની માયા લાગી રે)

રામનામ તમે જોલો રે—પામર પ્રાણી (ટક)

જેમ વીજળીનો ઝખકારો, જેમ આંખનો પલકારો
તેમ જશે જીવ તારો રે—પામર પ્રાણી—રામ ૧.
અગમ હરિના હાથે, ખેંચે તેમ જગ નાચે
આપણું ન કાંઈ ચાલે રે—પામર પ્રાણી—રામ ૨
તિલક કરીને થાક્યો, તીરથ ભરીને થાક્યો
તોય ચેક તો ના પાક્યો રે—પામર પ્રાણી—રામ ૩
દુનિયા દુઃખનો દરિયો, માયાના જળેથી ભરીયો
રામ ભજ્યા તે તો તરીયો રે—ગામર પ્રાણી—રામ ૪
‘રામ’ કહે કલિકાળે, હરિને કાણુ સંભાળે
ફસાયા માયાની જળે રે—પામર પ્રાણી—રામ ૫

૧૪. રાગ—(મુખડાની માયા લાગી રે)

ભગવાન ભજ ભાવે રે—માયાના કીડા. (૨૩)

અમર નથી આ કાયા, એ તો વાદળની છાયા

માટે છોડ મોહ માયા રે—માયાના કીડા. ભગવાન૦ ૧.

નાટક સીનેમા માંહી, દોડ્યો દોડ્યો જાયે ત્યાંહી

ભજન તો ગમે નાહી રે—માયાના કીડા. ભગવાન૦ ૨.

‘રામ’ કહે હરિ ગાને, અભિમાન કરે શાને

સુવું પડશે સ્મશાને રે—માયાના કીડા. ભગવાન૦ ૩.

૧૫. રાગ—(મારી હુંડી સ્વીકારો મહારાજરે)

તમે ભાવે ભજો ભગવાન રે—જગમાં જનમીને.

કરો કાયા તણું કલ્યાણ રે—જગમાં જનમીને.

સાખી

મૃત્યુ આ સામે ઉભું, હે જીવણ તું ચેત

છોડી માયા જળને, હરિ સાથે તું કરને હેતરે—

જગમાં જનમીને—તમે૦ ૧.

હે માનવ મૃગજળરૂપી, નીરખી જગની જળ

હરખી મૃગની જેમ ત્રં, બહુ દોડ નહિં સંભાળ રે—

જગમાં જનમીને—તમે૦ ૨.

રામ ભજો ભાવે તમે, કરે સંતો પોકાર

હીરા આવ્યો ના ખુવો, હે મુરખના સરદાર રે—

જગમાં જનમીને—તમે૦ ૩.

માટે હે સજ્જન સુણો, ‘રામ’ તણી આવાત

જનસેવા હરિકીર્તન, તમે સદા કરો દિનરાત રે—

જગમાં જનમીને—તમે૦ ૪.

૧૬. મોતનાં નગારાં.

રાગ—(આશા ભરેલ અમે આવીયા.)

તારે માથે નગારાં વાગે મોતનાં
 કેમ હિંદે છે બૂલી જાન રે—જીવડા જાગે જાગે. ૧
 કાયા અમર ના કાઠની
 પડી જશો આ દેહનું મકાન રે—જીવડા જાગે જાગે. ૨
 કાયા નગર રળીયામણું
 તેની થાશે જ રાખ સ્મશાન રે—જીવડા જાગે જાગે ૩
 પ્રુણ્યો પુરવનાં પુરાં થયે
 પછી વસમું તે આવશે મેદાન રે—જીવડા જાગે. ૪
 લોભ લાલચમાં ફસાઈને
 કરે ધન્ય મહીં નુકશાન રે—જીવડા જાગે જાગે ૫.
 ‘રામ’ કહે અભીમાનમાં
 તું બૂલી ગયો ભગવાન રે—જીવડા જાગે જાગે. ૬

૧૭. રાગ—(મારું રણ તમે છોડાવો રે)

મુક્તિ મારગ પર ચાલો રે—જગના ઓ જીવો.
 શ્રદ્ધાની દોરી ઝાલો રે—જગના ઓ જીવો.
 મુક્તિ મારગ છે ભારી, વચ્ચે માયા નડનારી
 પ્રગતિને એ રૂંધનારી રે—જગના ઓ જીવો. મુક્તિ ૦ ૧.
 તમે ભક્તિ રચને હાંકા, છોડી માયાનો ફાંકા
 જો જો ના જાયે વાંકા—જગના ઓ જીવો. મુક્તિ ૦ ૨.
 મુક્તિ મારગ પર જતાં, છ શત્રુ આવે સામા
 છે કઠિન તે જીતાવા રે—જગના ઓ જીવો. મુક્તિ ૦ ૩.
 શત્રુથી ચેતી ચાલો, એને ઘાન ખડગથી મારો
 પોકારે ‘રામ’ સમાલો રે—જગના ઓ જીવો. મુક્તિ ૦ ૪

૧૮. સંતનો સંદેશ

રાગ—(પૈસાદારને પોસાય એવી મોળ મુંઝાઈની.)
 સુણોને સંતનો સંદેશ, ભારત દેશના વીરો
 સુણોને સદ્ગુરુ સંદેશ, ભારત દેશના વીરો—(ટેક). ૧.
 તમેદીનજનસેવાકરજો, દુઃખીયાંનાદુઃખડાંકરજો
 પ્રથમ એ ધર્મનો સંદેશ, ભારત દેશના વીરો—સુણોને ૨
 નિજ દેશની સેવા કરજો, આઝાદી યુધ્ધે લડજો
 ખીજો એ ધર્મનો સંદેશ, ભારત દેશના વીરો—સુણોને ૩
 તમે દીર્ઘનબક્તિ કરજો, પાપી કરમોથી ડરજો
 ત્રીજો એ ધર્મનો સંદેશ, ભારત દેશના વીરો—સુણોને ૪
 આ ત્રણને જો આચરશો, તોભવસાગરથીતરશો
 સુણોને સુકિતનો સંદેશ, ભારત દેશના વીરો—સુણોને ૫
 કહો 'રામ' જો જનસેવા, રીઝવશે એ જગદેવ!
 સુણોને સંતનો આદેશ, ભારત દેશના વીરો—સુણોને ૬

૧૯. રાગ—(મને વહાલું આપુલું કેરું નામ છે રે)

વીરો કોની જુઓ છો વાટડી રે
 આઢી જાશે તમારી ઠાઠડી રે—વીરાં ૧.
 અંત સમયે મતિ જેવી સૂઝશે રે
 ખીજા જનમે ગતિ તેવી મળશે રે—વીરાં ૨.
 જાવું પડશે તારે પરલોકમાં રે
 શીદ નાચે છે માયા ચોકમાં રે—વીરાં ૩.
 જાવા પરદેશે દેખરાં બાંધશે રે
 જાણી રસ્તામાં એ કામ લાગશે રે—વીરાં ૪.

તમે પુણ્યોનું કાચુ બાંધજો રે
 સેવા ભક્તિનું કાચુ બાંધજો રે—ચોરાં ૫.
 કહે 'રામ' એ સાથે આવશે રે
 નહિં ધન નારી સુત આવશે રે—ચોરાં ૬.

૨૦. માયાનું બ્રજરં

રાગ—(મને વહાલું બાપુજી કેરું નામ છે રે.)
 ચાલો ચેતી માયાના બ્રજરમાં રે
 એના મોટા મોહક વિસ્તારમાં રે—ચાલો ૧.
 ઉભી તૃણ્યા તરૂણી લલચાવવા રે
 એના લાલચ ફંદમાં ફસાવવા રે—ચાલો ૨.
 ફરે આશાદેવી શણગાર કરી રે
 એણે સોનાની મૃગજળ પાથરી રે—ચાલો ૩.
 દીસે મોટી સુરંગ ત્યાં મોહની રે
 એની બારી સંકળ છે લોહની રે—ચાલો ૪.
 વાસનાના કુચારા ઉટે ચોદિશે રે
 જગ જીવો રંગાય માયા વિષે રે—ચાલો ૫.
 'રામ' કહે ચેતો એ વાટથી રે
 ભોળાં હૈયાં છૂટે એ વાટથી રે—ચાલો ૬.

૨૧. મનના ત્રિદોષ

રાગ—(મીઠાં મધુ ને મીઠાં મેહુલાં લોલ.)
 મેલ વિક્ષેપ આવરણ છે રે લોલ
 મનના ત્રિદોષ આ ગણાય જો—મેલ ૧.

જન્મ મરણાદિ સર્વં દુઃખનું રે લોલ
કારણ ત્રિદોષ આ મનાય જો—મેલ૦ ૨.
દૂર કર્યેથી ત્રણ દોષને રે લોલ
મુક્તિનાં સુખકાં પમાય જો—મેલ૦ ૩.
વિષયાસક્તિનો મેલ મનનો રે લોલ
નિષ્કામ કર્મે દૂર થાય જો—મેલ૦ ૪.
ત્રિલેપ ચિત્ત ચંચળતા રે લોલ
ઉપાસનાથી દૂર થાય જો—મેલ૦ ૫.
પડેો અજ્ઞાન આવરણ છે રે લોલ
એ તો જ્ઞાને દૂર થાય જો—મેલ૦ ૬.
'રામ' વાણીને તમે સૂણજો રે લોલ
સેવા ભક્તિથી ક્રય થાય જો—મેલ૦ ૭

૨૨. ત્રણ દેવની માયા.

રાગ—પ્રભાત.

પ્રાણી જીવ માત્રને, આ રે સંસારમાં
માયા ત્રણ દેવની, લાગી ભાઈ
ધર પાલન તણી, ચિંતા દિનરાત રહે
મોહ તે વિષજી, માયાનો ભાઈ—૧
થાય સ્ત્રીને પ્રભ, આવતો માદગી
દૂર સુવાવડે. સખ્ત ભાઈ
તોય સ્ત્રી પુરુષ ફરી, આલે એ પંથમાં
મોહ તે ભાઈ, માયાનો ભાઈ—૨
માંદગીના બિજાના, પડે તું સુતો
વર્ષ સોનો થયો, જુદો ભાઈ

તોય મરવું તને, ના ગમે આ જગે
 મોહ તે શિવ. માયાનો ભાષ—૩
 ‘રામ’ કહે છે સુણો, મોહ ક્યારે ટળે
 સંતની કીરપા, જ્યારે થાયે
 આત્મ પરમાત્મનું, જ્ઞાન જ્યારે મળે
 ભાવથી કૃષ્ણના. ગૂણ ગાયે—૪

૨૩. જીડી ચાલ

રાગ—પ્રભાત.

અંધ હે ચાલ તું, ચાલતો રે જીડી
 આંખડી તારી આ, ખેડે કુટી—(૨૬)
 દ્રવ્યના કારણે, મન લગ્યાવતો
 ને મૂળે બલની, વાણી વદતો
 વિષય ને વાસના, ની મહીં મ્હાલતો
 બહારથી ત્યાગીતો, ડોળ કંતો—અંધ૦ ૧
 જ્યાં લગી ખતીમાં, તેલ ખગતું દીસે
 ત્યાં લગી સર્વ, સંસાર દીસતો
 ખળી ગયું તેલને, જ્યોત જુઝાઈ રે
 મ્હેલ આ ધોર, અંધાર દીસતો—અંધ૦ ૨
 તારી પાસે ઝુરે, સર્વ સ્નેહી જનો
 તોય ના મૃત્યુ તું, વાળી શકતો
 સર્વ સંસાર આ, સ્વાર્થ સ્નેહે રહે
 ‘રામ’ આ મૂખથી, વાણી વદતો—અંધ૦ ૩

૨૪. રાગ—પ્રભાત.

ચેતને જીવડા, છોડી દે કામના
 મૃત્યુ રાક્ષસ ભમે, તૂજ માથે
 ગાડી વાડી અને, લાકો પાડી વળી
 કાઠ ના આવશે, તૂજ સાથે—ચેતને ૧
 લાખને રાખ સમ, જાણજો તું અરે
 તેમાંનું કાંઈએ, નાહિં તારૂં
 દ્રવ્ય સંચું ધણું, ધર્મ સંચો નહિં
 ખોઈ આ જીંદગી, જાણી મારૂં—ચેતને ૨
 કર્મ કુડાં કીધાં, હામને કાજે તેં
 પાપનાં પોટલાં, માથે લીધાં
 'રામ' કહે છે સુણો, રામ દરબારમાં
 પૂજશે કામ તેં, શું :શું કીધાં ?—ચેતને ૩

૨૫. રાગ—ભુજંગી છંદ.

કરી તેં હવેનો ધણું ધો જ હોમ્યાં
 વળી તેં ધણું નારિયેળો જ ફેડ્યાં
 જગે રાખી તેં ખોડીયા માની બાધા
 ફળે નાહિં તો પાડતો બહુ વાંધા—૧
 કરીને નિવેદો જમ્યો તેહને વું
 કરી ઉપવાસો દમ્યો દેહને વું
 વળી તેં કીધાં ઈશ્વનાં ગુણગાન
 છતાંયે રીઝ્યો નાહિં એ ભગવાન—૨
 કહે 'રામ' એથી રીઝે કેમ રામ

કીધું નાહિં તેં કોઈનું કાંઈ કામ
લુપ્તી ભક્તિથી ના રીઝે કીરતાર
અદા ભક્તિ સાથે કરો ઉપકાર—૩

૨૬: પરાપકારનો મહીમા

રાગ—(શરણે આગ્યો જીવનના રખવાળ રે.)

પુણ્ય ખરૂં છે જગમાં પર ઉપકાર રે
એને રાગ સૌ પુણ્યોનો ધાર રે—પુણ્ય ૦ ૧
એથી મળતા મોંઘા આશીર્વાદ રે
ને તે કરતા માનવનું કલ્યાણ રે—પુણ્ય ૦ ૨
પરાપકારથી મનની શુદ્ધિ થાય રે
વળી રીઝે છે એથી શ્રી રઘુરાય રે—પુણ્ય ૦ ૩
પરાપકારમાં બેનાં કામ સધાય રે
એથી તે બેઉનું બહુ થાય રે—પુણ્ય ૦ ૪
કલિકાળે આ ભવથી તરવા કાળ રે
'રામ' કહે એ તો છે મજાનું જહાજ રે—પુણ્ય ૦ ૫

૨૭ સ્વાર્થી દુનિયા

રાગ—(જળકમળ છોડી જને વાલા.)

સ્વાર્થ સાગમાં કુખ્યા આ, જગતના સૌ માનવી
નગદ નારાયણ તણી, ભક્તિ કરે સૌ માનવી—૧
દીનનાં કાપે ગળાં તે, દ્રવ્ય નિજ પર લાવવા
કામ કુદાં તે કરે છે, સ્વાર્થ નિજનો સાધવા—૨

રાજવી રણુમાં લહે, નિજ આણુને ફેલાવવા
નારીઓ ધરમાં રહે છે, સ્વાર્થ નિજનો સાધવા—૩
સંસારી જન સ્વાર્થ કાજે, અહીં તહીં અથકાય છે
ને વળી સાધુજનો એ, સ્વાર્થમાં લલચાય છે—૪
સાધુઓ આજે ચહી, એલા કરે ધનવાનને
લક્ષ્મી માટ મથી રહ્યા, તે સેવીને અભિમાનને—૫
'રામ' કહે છે સૌ જનોને, સ્વાર્થ ભુત વળગ્યું જગે
પરમાર્થને જે સ્વાર્થ માને, જીવન તેનું સફળ જગે—૬

૨૮. રાગ—(આવી માંઘી લીલા હહુર)

કર તું જનસેવાનાં કામ, કમર કસી કસીને
કમર કસી કસીને, કે કમર કસી કસીને—(૧ક) ૧
સતકર્મો કરનારો તરશે, દુષ્કર્મો કરનારો હુખશે (૨)
માટે કર સેવાનાં કામ, કમર કસી કસીને—કર૦ ૨
સતકર્મે વિધો બહુ આવે, એથી તું જ્ઞાને ગજરાયે (૨)
જીત તું આ જીવન સંગ્રામ, કમર કસી કસીને—કર૦ ૩
પરમાર્થે જે હોમે કાયા, તેના પર રીએ રચુરાયા
તે પામે મુક્તિનું ધામ, કમર કસી કસીને—કર૦ ૪
'રામ' કહે મન ધૈર્ય ધરીને, સંશય સરવે દૂર કરીને (૨)
આદર તું સેવાનાં કામ, કમર કસી કસીને—કર૦ ૫

૨૯. રાગ—(મુખડાની માયા લાગી રે)

જનમ્યા તો જીવી જાણો રે—આ જગમાંહી. (૧ક)
જીવો છો શું કરવાને, દીન દુઃખ હરવાને
જ્ઞાતું પુણ્ય રણવાને રે—આ જગમાંહી—૧.

કાયાનો કુંભ છે કાચો, શીદ માયા મહીં રાચો
 મારગ સેવાનો સાચો રે—આ જગમાંહી—૨.
 કરો વડીલની સેવા, કરો અતિથિની સેવા
 કરો દીન જન સેવા રે—આ જગમાંહી—૩.
 તરસ્યાને પાણી પાચો, જૂખ્યાને અન્ન ખવડાવો
 દીન આશિષ કમાવો રે—આ જગમાંહી—૪.
 ‘રામ’ કહે જન સેવા, એ છે સાચી પ્રભુ સેવા
 રીઝે એથી જગદેવા રે—આ જગમાંહી—૫.

૩૦. રામ પડકાર

રાગ—(શરણે આગ્યો જીવનના રખવાળ રે.)
 હે ભારતજન સુણજો મારો સાદ રે
 ના દરશો રે મિથ્યા વાદવિવાદ રે—૧.
 કહું છું સાચી વાત તમોને આજ રે
 માનવ જન્મ દીધો છે મુક્તિ કાળ રે—૨.
 યાતિના વાડા બહુ કરવાથી જ રે
 ધર્મતણા વાડા બહુ કરવાથી જ રે—૩.
 યશે ન એથી મુક્તિ ને ઉદ્ધાર રે
 ઉલટો યાશે ભારે હાહાકાર રે—૪.
 સંધી એક બનેા હિન્દુ નરનાર રે
 કરવાને નિજ ધર્મતણો ઉદ્ધાર રે—૫.
 હિન્દુ ધર્મ તણા ઝંડાને સ્વીકાર રે
 ‘રામ’ તૂને કરતો આજે પડકાર રે—૬.

૩૧. મહાત્માપણું શોમાં ?

રાગ—(આયે બી હો ગયે બી હો.)

ખોટા આડંબરો મહીં, નથી મહાત્મા પણું. (ટેક)
 તિલક કંઠીએા ધરે, સેન મંગળા કરે
 બહારના એ ટોંગમાં, નથી મહાત્માપણું—ખોટાં ૧.

ખેસી માયા ચોકમાં, અંધ મૂળ લોકનાં
કાન ફુંકવા મહી, નથી મહાતમાપણું—ખોટાં ૨.
ચેન્નાઓ પૂંજ કરે, મહ દંડરત કરે
દ્રવ્ય લૂંટવા મહી, નથી મહાતમાપણું—ખોટાં ૩.
નારી સુતથી છટકીને, ઘેર ઘેર ભટકીને
બીખ માગવા મહી, નથી મહાતમાપણું—ખોટાં ૪.
પણ મનુષ્ય જાત પર, રાખે પ્રેમ જે અખંડ
એમ વરતવા મહી, વરયું મહાતમાપણું—ખોટાં ૫.
જેવો મારો આતમા, તેવો સહુનો આતમા
'રામ' કહે એ દષ્ટિમાં, વરયું મહાતમાપણું—ખોટાં ૬.

૩૨. સંસાર નાટકશાળા

રાગ—(ભોળા ભગતનો ચાખખો.)

નાટકશાળા છે સંસાર, ને પાયો છે સૌ નરનાર. (ટક)
આ જગરૂપી રંગભૂમિનો, બદ્ધ મોટો વિસ્તાર
ને પથ પક્ષી મનુષ્યો, પાત્ર જાત હજાર—નાટક ૧.
પ્રથમ ભજવે બાળ પાઠ, સૂઝ રહે દિનરાત
પારણામાં તે રૂવેને, દોડી આવે માત—નાટક ૨.
બીજો ભજવે વિદ્યાર્થીનો, પાઠ નિશાળે જાય
હાથમાં ઝાળી ચોપડીઓની, ભણવાને તે જાય—નાટક ૩.
ત્રીજો ભજવે પાઠ વેપારી, કરે નોકરી વેપાર
કૃષિ કરે કો, ને કોઈ જાયે, દ્રવ્ય કમાવા બહાર—નાટક ૪.
ચોથો ભજવે યુવાન પાઠ, પરણી શાવે નાર
કામ કોડાને બીજા વિદ્યાસો, ભોગવતા નરનાર—નાટક ૫.

પાંચમેા ને છેલ્લેા પાઠ, ડોસાનેા લખવાય
 કરમાં લકડી કહે વળેલો, ઠ્યુક ઠ્યુક તે જાય—નાટકં ૬.
 ‘રામ’ કહે છે જેવટ મૃત્યુ, નો પડેો પડી જાય
 ભારે તે પોતાનેા પાઠ, પુરો કરીને જાય—નાટકં ૭.

૩૩. કળજીગના વાયરા.

રાગ—(મીઠા લાગ્યા છે મને.)

આજે કુંકાય જેરી કળજીગના વાયરા
 જીવેને તેનું ચદયું જેર રે—કળજીગના વાયરા. (ટેક)
 અંજરને સાડીઓ, જ્યારે માગે લાડી
 મોંઘા દાગીનાને, સાથ સાથ ગાડી
 ત્યારે તે લાવી દેવાય રે—કળજીગના વાયરા—આજે ૧.
 નથી એકકે સાદલો, જ્યારે માગે માડી
 લાવી દેને ભાઈ, સાદી એક સાડી.
 ત્યારે શીર ખંજવાળાય રે—કળજીગના વાયરા—આજે ૨.
 માલ મિઠાઈ સહુ, ખાય છે રે લાડી
 વાસી લુખુ સુકું, ખાય આપ માડી.
 આજે તે સતીઓ ગણાય રે—કળજીગના વાયરા—આજે ૩.
 ‘રામ’ કહે છે આ, દુનિયા દીવાની
 જણ્યા સુધર્યા પૂંજે, બરની લવાની.
 એવા છે આજના જવાન રે—કળજીગના વાયરા—આજે ૪.

૩૪. રાગ—હરિગીત

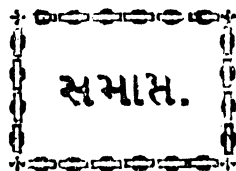
આવી જગત સંસારમાં, શું કામ કીધું આપલા
 મિથ્યા જગત વ્યવહારમાં, ખોયો જનમ ઓ આપલા (ટેક) ૧.
 જ્યારે થયો તડકો સવારે, એટલે બંદા ઉડ્યા
 ઉઠી પ્રથમ ખીડી યમનો, આરંભ કરવા બેસીશ— ૨.

- મોઢાડપી તે ચમકુડે, ખીડી બા પધરાવીયાં
તેમાં પછી અગ્નિ મુકી, મૂખથી ધુમાડા કાઢીયા— ૩.
- ખીડી યજ્ઞ તે પુરો કરી, ત્યાંથી ઉભા બંદા થયા
'આ' દેવીનું દર્શન કરવા, તે રસોડે આવીયા— ૪.
- પતિવ્રતા ગૃહ લક્ષ્મીએ, ત્યાં ડોઝ ચાના આપીયા
તે કોડીયાં ગરમઃ ગરમ, બંદા હસીને પી ગયા— ૫.
- પછી નાહીને પરવારીને, બંદા બજારે ઉપડયા
અઘ પાનનો કુચો વળી, તે શાક લઈ પાછા કર્યા— ૬.
- તોકરીનો વખત થાતાં, તે દુકાને તો ગયા
કેમ મોઢું થયું અરે, તે શેઠ મોટા બોલીયા— ૭.
- જ્યાં શેઠ બહાર ગયાજ ત્યાં, ખીડી સડાકા ખેંચીયા
ખીજા મુનીમો સાથે બહુ, વાતો તડાકા મારીયા— ૮.
- 'આ' દેવીની ભક્તિ કરી, યજ્ઞો ખીડીના બહુ કર્યાં
વિષયે બહુ ચલાલી અરે, પેદા બહુ રત્નો કર્યાં— ૯.
- આધુ બાણું ઉઘ્યા ધાયું, ફકકડ. થઈ ફરતા કર્યાં
ખીસ્સા મહીં ના દામ તોયે, લપકા ભારે મારીયા— ૧૦.
- ધરણાં બડાવ્યાં રે બણાં, પુત્રો બહુ પરણાવીયા
શું કામ બાંકી તે રહ્યું, ચોગગા દુરીય લગાવીયા— ૧૧.
- હવે વાતબહેતોની કહું, પાવડર રતો મુખ ચોપડયાં
આધા લીધી શીશ દાંકવાની, પૂછડાં લટકાવીયાં— ૧૨.
- ઉડી સવારે આ પીને, પછી બેન મંદિરે ગયાં
ત્યાં તો મળી સાહેલીઓ, નિંદા જ કરવા બેસીયાં— ૧૩.
- ફેન્સી વાયલ સાડોઓ, ધરણાં ધણાં અંગે ધર્યાં
નિત રાંધવામાં નિંદવામાં, દિન સો પુરા કર્યાં— ૧૪.

આ 'રામ' તો કહે છે સુણો, તમે વ્યર્થ જન્મ ગુમાવીયા
ના પુણ્યદાન કર્યું અરે, ના ઇશને સંવાળીયા— ૧૫.

૩૫. આરતી

ૐ જય જય રઘુવીર, પ્રભુ ૐ જય જય રઘુવીર
ભક્ત બવાળિંધ તારણ (૨) સર્વેશ્વર ગુરવીર—ૐ (૨૬) ૧.
ધર્મા ધનુષ ને બાણ, અસુર નાશ કાળે—પ્રભુ—
કંઈ દુષ્ટો સંહાર્યા (૨) તુજ ભકતો કાળે—ૐ જય ૨.
ઝગમગ જ્યોત બિરાળે, કરે હનુમત સેવા—પ્રભુ—
સીતા લક્ષ્મણ સાથે (૨) પુરુષોત્તમ દેવા—ૐ જય ૩.
ક્ષમા કરો અપરાધ, હે જગના સ્વામી—પ્રભુ—
દયા કરો દીનવત્સલ (૨) વંદુ શીરનામી—ૐ જય ૪.
જાણી તુજ ઉપકાર, વંદુ તુજ ચરણે—પ્રભુ—
કૃપા કરી સેવકને (૨) રાખો નિજ શરણે—ૐ જય ૫.
હર રાખીને ભાવ, નમીએ વારંવાર—પ્રભુ—
'રામ' વિનંતિ સુણજે (૨) ઉતારો ભવપાર—ૐ જય ૬.

ઈન્દુલાલ પરીખ (રામકવિ) નું હવે
પછી બહાર પડનારું બીજું પ્રકાશન

શ્રી કલિગીતા

રામકવિનું એકધારું
પદલેખન

હિન્દુધર્મના રહસ્યો અને સિદ્ધાંતોને સરળ
શૈલીમાં સમજાવતો ધાર્મિક ગ્રંથ.

જેમાં આરસો ગુજરાતી દોહરા રૂપી શ્લોકોને
વિપયવાર પચ્ચીસ ચિલાગામાં ગુથવામાં આવ્યા છે.

કલિયુગના માનવીનો ધર્મ શું?

એ પ્રશ્નનો જવાબ જોઈતો હોય તો વાંચજો

શ્રી કલિગીતા.

એક વિનંતિ

બીજા લેખકોની માફક આ પુસ્તકને મર્યાદિત દશામાં બાંધી રાખવાનો, તેને છપાવવાના સર્વ હક્ક સ્વાધીન રાખવાનો, અને તેમાંથી પૈસા પેદા કરવાનો, સંકુચિત વિચાર હું કદી પણ સેવતો નથી. આ પુસ્તકનો હજારોની સંખ્યામાં બહોળો પ્રચાર થાય, અને જનતા તેના સારને ગ્રહણ કરે, એવી મારા અંતરની શુભેચ્છા છે. પરંતુ આને છપાવવા ઇચ્છનારે, મારી પરવાનગી તો અવશ્ય લેવીજ.

આ ઉપરાંત મારું “ શ્રી કલિગીતા ” નામનું બીજું પુસ્તક પણ પ્રસિદ્ધ કરવાનું છે. જે સદૃશ્યરૂપની ઇચ્છા તે છપાવવાની થાય તેમણે મારી સાથે નીચેના સરનામે પત્રવહેવાર ચલાવવો.

ધી ગુજરાત કલેક્ટીવ ફાન્સ લી.	}	લી-સેવક.
૧૯૫૧, પાંચકુવા. ચાર રસ્તા.		હન્ડુલાલ, પરીખ (રામકવિ)
અમદાવાદ.		

મુદ્રક-મણીલાલ જગનલાલ શાહ. ધી નવપ્રભાત
પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, ધીર્ગટા રોડ, અમદાવાદ.

S. M. Kapadia (Bombaywala) Ltd.

Head Office :-Ghia Building
Princess Street, **Bombay. 2**

Branch Office :-Sitabuldi, Nagpur.

Objects

The Company is formed to open a Chain of Departmental Stores. The Company is proposing to open a departmental store at Ahmedabad.

Directors.

1. P. G. Buty,
2. D. C. Sutaria,
3. R. S. Kapadia,
4. Vallabhdas Shamji,
5. Kalyanbhai Maganlal,
6. Mohanlal Shamji,
7. Narhari R. Shah.

Managing Agents.

Messrs Kapadia & Co.

Few Shares are available. Apply for Prospectus.

રામની યુગવાણી

૧. સ્વધર્મ, સંરક્ષણ, સેવા અને સંગઠન સાધી
 ૨. આઝાદી મેળવવી એ આ યુગના હિન્દુઓનો મહાન ધર્મ છે. સ્વદેશ માટે કાયા કુરબાન કરનારો માનવ એ લોકમાં અમર કીર્તિને પામે છે, અને પરલોકમાં સ્વર્ગનું અધિકારી બને છે.
 ૩. હજારો સંપ્રદાયોમાં વહેંચાઈ ગયેલા હિન્દુઓએ સંગઠન સાધી, એકજ સનાતન હિન્દુધર્મના ભગવા ઝંડા નીચે એકત્ર થવું જોઈએ.
 ૪. હજારો જ્ઞાતિઓનો નાશ કરી હિન્દુઓએ શાસ્ત્ર કહેલા ચારજ વિભાગોને અપનાવી લેવા જોઈએ.
 ૫. હિન્દુધર્મ અને હિન્દુજાતિના રક્ષણ કાજે પોતાની કાયા કુરબાન કરવી, એ ભારતના બોત્તેર લાખ બાવાઓનો પ્રથમ ધર્મ છે.
 ૬. કુંડ, કાળા કે સખાવતથી હિન્દની ગાયો છૂતી થકશે નહિ. તેને માટે ગાયોની ઓલાદ સુધારી, તેને વધુ દૂધ દેતી કરી અર્થિક દૃષ્ટિએ પોસાય તેવી બનાવવાનો ભગીરથ પ્રયાસ સાધવો જોઈશે.
 ૭. માનવને ઉદ્ધારનારો એક માત્ર માર્ગ—‘રામ બોલો.’ ગાંધીજીએ પણ શ્રી રામનામનોજ આશ્રય લીધો છે. આ પુસ્તકમાંથી—રામકવિ.
-
-

